

Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLUSTRATA

C. IVLII CAESARIS

Commentarii De Bello Gallico

Ex Libris I, IV, V
Discipulis Legenda
Edidit
Hans H. Ørberg

C. IVLII CAESARIS
COMMENTARII
DE BELLO GALLICO

EX LIBRIS I, IV, V
DISCIPVLIS LEGENDA
EDIDIT
HANS H. ØRBERG

DOMVS LATINA
MMIII

LINGVA LATINA PER SE ILLUSTRATA

Pars I:

- Familia Romana (978-1-58510-201-3); hard cover (978-1-58510-238-5)
- Latine Disco: Student's Manual (978-1-58510-050-7)
- Grammatica Latina (978-1-58510-223-5)
- Exercitia Latina I (978-1-58510-212-9)
- Latin-English Vocabulary (978-1-58510-049-1)
- Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)
- Exercitia Latina I CD-ROM for PC (978-87-90696-10-8)

Pars II:

- Roma Aeterna (978-1-58510-233-4); hardcover (978-1-58510-314-0)
- Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
- Indices (87-997016-9-3)
- Instructions for Part II (978-1-58510-055-2)
- Latin-English Vocabulary (978-1-58510-052-1)
- Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)
- Exercitia Latina II CD-ROM for PC (978-87-90696-12-2)

Ancillaries:

- CD-ROM for Mac. contains Familia Romana, Roma Aeterna, Exercitia Latina I & II (978-87-90696-13-9)
- Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (978-1-58510-232-7)
- Colloquia Personarum (978-1-58510-156-6)
- Menaechmi ex Plauti Comoedia (1-58510-051-X)
- P. Vergilii Maronis: Aeneis, Libros I et IV (978-87-90696-17-7)
- Petronius: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
- Plautus: Amphitryo (87-997016-7-7)
- Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
- Sermones Romani (97-90696-07-7)

For College Students:

- Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

Copyright © 2003 Hans Orberg

ISBN 10: 1-58510-232-6

ISBN 13: 978-1-58510-232-7

This book is published by Focus Publishing / R. Pullins Company, PO Box 369, Newburyport MA 01950. All rights are reserved. No part of this publication may be produced, stored in a retrieval system, produced on stage or otherwise performed, transmitted by any means, electronic, mechanical, by photocopying, recording, or by any other media or means without the prior written permission of the publisher.

If you have received this material as an examination copy free of charge, Focus Publishing/R. Pullins Company retains the title to the material and it may not be resold. Resale of any examination copies of Focus Publishing/R. Pullins Company materials is strictly prohibited.

Printed in Canada.

0310TC

RES QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR

GALLIA OMNIS. CONSVLES ROMANI	4
DE CAESARE IMPERATORE ET SCRIPTORE	5
DE BELLO GALLICO LIBER I	7
DE BELLO GALLICO LIBER IV	21
DE BELLO GALLICO LIBER V.	44
INDEX NOMINVM	77
INDEX VOCABVLORVM	79
NOTAE	88

In margine pāginārum explānantur vocābula quae nōn reperiuntur in librō cui titulus est
LINGVA LATINA PER SE ILLUSTRATA, PARS I: FAMILIA ROMANA (ISBN 87-997016-5-0).

GALLIA OMNIS

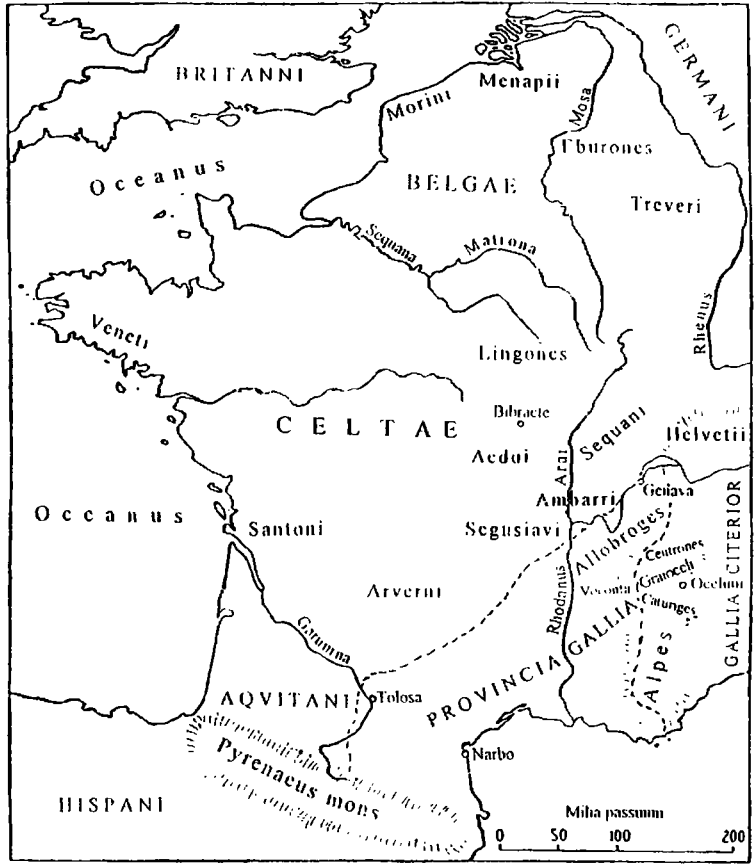
Gentēs (n pl)
 Aedui -ōrum
 Allobrogēs -um
 Ambarri -ōrum
 Aquitāni -ōrum
 Arverni -ōrum
 Belgae -ārum
 Caturigēs -um
 Celtae -ārum
 Ceutronēs -um
 Eburōnēs -um
 Grāioceli -ōrum
 Helvétii -ōrum
 Lingonēs -um
 Morini -ōrum
 Menapii -ōrum
 Santoni -ōrum
 Segusiāvi -ōrum
 Sēquani -ōrum
 Trēveri -ōrum
 Veneti -ōrum
 Vocontii -ōrum

Flūmina

Arar -is *m*
 Garumna -ae *m*
 Mātrona -ae *m*
 Mosa -ae *m*
 Rhēnus -ī *m*
 Rhodanus -ī *m*
 Sēquana -ae *m*

Oppida

Bibracte *indēcl n*
 Genāva -ae *f*
 Narbō -ōnis *m*
 Ocelum -ī *n*
 Tolōsa -ae *f*

cōnsul -is *m* (cōs.): binī cōsul-
 lēs quotannis rei pūblicae Rō-
 mānae praeerant

a.C. = ante Christum (nātum)
 a.u.c. = ab urbe *conditā*
 condere -didisse -ditum: Rōma
 condita est annō 753 a.C.
 Pīsō -ōnis *m*

Cn. = Gnaeus (praenōmen)
 II = iterum (prius: annō 70 a.C.)

Ap. = Appius (praenōmen)

CONSVLES ROMANI

annō a. C.		annō a. u. c.
61	M. Valerius Messalla M. Pūpius Pisō	DCXCIII
59	C. Iūlius Caesar M. Calpurnius Bibulus	DCXCV
58	L. Calpurnius Pisō A. Gabinius	DCXCVI
55	Cn. Pompēius Magnus II M. Licinius Crassus II	DCXCIX
54	L. Domitius Ap. Claudius	DCC

DE CAESARE IMPERATORE ET SCRIPTORE

[Ex Eutropii BREVIARII AB VRBE CONDITA librō VI]

17 Annō urbis conditae sescentēsīmō nōnāgēsīmō quīntō
C. Iūlius Caesar, quī posteā imperāvit, cum M. Bibulō
cōnsul est factus. Dēcrēta est eī Gallia et Illyricum cum
legiōnibus decem.

2 Is primus vicit Helvētiōs, deinde vincendō per bella
gravissima ūsque ad Ōceanum Britannicum prōcessit.

3 Domuit autem annīs novem ferē omnem Galliam, quae
inter Alpēs, flūmen Rhodanum, Rhēnum et Ōceanum est.

... Britannis mox bellum intulit, quibus ante eum nē
nōmen quidem Rōmānōrum cognitum erat..., Germānōs-
que trāns Rhēnum aggressus immānibus proeliis vicit.
Inter tot successūs ter male pugnāvit, apud Arvernōs
semel praesēns et absēns in Germāniā bis. Nam lēgātī
eius duo, Titūrius et Aurunculēius, per insidiās caesi sunt.

[Ex T. Livii AB VRBE CONDITA librōrum CIII–CVI
breviariō]

103 Caesar in prōvinciam Galliam profectus Helvētiōs,
10 vagam gentem, domuit, quae sēdem quaerēns per prō-
vinciam Caesaris Narbōnēnsē iter facere volēbat.

104 C. Caesar, cum adversus Germānōs, quī Ariovistō duce
2 in Galliam trāscenderant, exercitum dūceret, rogātus
ab Aeduīs et Sēquanīs, quōrum ager possidēbātur, ...
victōs proeliō Germānōs Galliā expulit. ...

8 C. Caesar Venetōs, gentem Ōceanō iūctam, nāvālī
proeliō vicit.

scriptor -ōris *m* = qui (librōs)
scribit

Eutropius vixit saeculō IV post
Christum nātum (p.C.)

breviārium -ī *n* = liber brevis
annō urbis conditae (= ab urbe
conditā) DCXCV: annō 59 a.C.
imperāvit : imperātor fuit
dē-cemere -crēvisse -crētum
= cōstituere; dēcrēta est eī
Gallia = dēcrētum est eī trā-
dere Galliam (prōvinciam)
Illyricum -ī *n*, prōvincia ultra
mare Adriaticum sita

Britannicus -a -um; Ōceanus B.:
inter Britanniam et Galliam
domāre -uisse -itum = sibi
pārentem facere

in-ferre in-tulisse il-lātum = af-
ferre; bellum ī. + *dat* = bellum
facere

cognitus -a -um = nōtus
ag-gredi -ior -gressum = op-
pugnāre
immānis -e = ingēns, māximus
successus -ūs *m* = exitus felix

lēgātus -ī *m* = dux militum quī
imperātōrem adiuvat
insidiāe -ārum *fp* = impetus
ab hostibus latentibus factus

T. Livius, quī aetāte Augustī
vixit, rēs Rōmānās scripsit *Ab*
urbe conditā librōs I–CXLII,
quōrum XXXV servātī sunt; ex
cēteris breviārium habēmus
vagus -a -um = errāns
sēdēs -is *f* = locus ubi aliquis
sedet/incolit
Narbōnēnsis -e < Narbō -ōnis *m*,
oppidum Galliae prōvinciae
Ariovistus -ī, rēx Germānōrum

trāscendere -disse = trānsire
ager agrī *m* = terra, regiō
pos-sidere -sēdisse -sessum =
(rem aliēnam) suam facere
ex-pellere -pulisse -pulsum;
ē Galliā expulit
Ōceanō (*dat*) : ad Ōceanum
nāvālis -e < nāvīs

Ōceanō = per Ōceanum (Britannicum)
primō *adv* = primum
prosperus -era -erum = fēlix
trā-icere -iō -iēcisse -iectum
= trānsire

red-igere -ēgisse -āctum < re-
+ agere; in potestātem *Rōmā-*
nōrum redēgit (: coēgit)

Ambiorix -igis *m*
dē-ficere -iō -fēcisse -fectum =
deesse; d. (ā Rōmānis) = deesse
(Rōmānis), dēserere (Rōmānōs)
circum-venire = circumdare
L. Arunculēius Cotta
Q. Titūrius Sabinus

in Trēveris : in regiōne Trēve-
rōrum

Q. Tullius Cicerō -ōnis; frāter
M. Tullii Cicerōnis (vidē infrā)
fundere fūdisse fūsum; hostēs
f. = sparsōs in fugam vertere
M. Tullius Cicerō, ōrātor clāris-
simus, cōs. annō 63 a.C.
ōrātor -ōris *m* = qui verba (ōrā-
tiōnēs) facit ad populū
clārus -a -um = nōbilis, ēgregius
M. Iūnius Brūtus: annō 44 a.C.
cum aliīs Caesarem necāvit
dis-putāre = variās sententiās
dicere (prō/contrā), colloqui
commentārius -i *m* = liber re-
miniscendī causā scriptus
Gallicus -a -um < Gallia
vehementer *adv* = valdē
probāre (< probus) = probum
esse putāre; rēs mihi probātur
= rem probō, rēs mihi placet
rērum... : dē rēbus gestis suis

inquam *pers I sg* < inquit
eōs probandōs *esse putō*
ōrnātus -ūs *m* < ōrnāre
voluit aliōs qui vellent scribere
historiam habēre *rēs parātās*
unde (: ut inde) sūmerent
historia -ae *f* = rēs gestae
(mente) sānus = prūdēs

illūstris -e = clārus, nōbilis
brevitās -ātis *f* < brevis; dulcius
quam pūra et illūstris brevitās

Victis Germānis in Galliā, Caesar Rhēnum trāscendit 105
et proximam partem Germāniae domuit. Ac deinde Ōceanō 5
in Britanniam, primō parum prosperē, tempestātibus ad-
versis, trāiēcit, iterum fēlicius, magnāque multitudīne
hostium caesā aliquam partem insulae in potestātem
redēgit.

Gallōrum aliquot populī, Ambiorige duce, Eburōnum 106
rēge, dēfēcērunt. Ā quibus Cotta et Titūrius, lēgātī Caesa- 2
ris, circumventī insidiīs cum exercitū cui praeerant caesi 3
sunt. Et cum aliārum quoque legiōnum castra oppugnāta 4
magnō labōre dēfēnsa essent, inter quae eius cui in Trē-
veris praeerat *Q. Cicerō*, ab ipsō Caesare hostēs proeliō
fūsi sunt.

[*Ex M. Tullii Cicerōnis librō cui titulus est BRVTVS sive*
DE CLARIS ORATORIBVS]

[*M. Tullius Cicerō annō 46 a.C. cum M. Iūniō Brūtō dis-*
putat dē Caesaris ōrātiōnibus et commentāriis dē bellō
Gallicō:]

Tum Brūtus: “Ōrātiōnēs quidem eius mihi vehementer 262
probantur. Complūrēs autem lēgī, atque etiam commentā-
riōs, quōs idem scripsit rērum suārum.”

[*Cicerō:*] “Valdē quidem” inquam “probandōs; nūdi
enim sunt, rēctī et venustī, omnī ōrnātū ōrātiōnis tam-
quam veste dētractā. Sed dum voluit aliōs habēre parāta
unde sūmerent quī vellent scribere historiam, ... sānōs
quidem hominēs ā scribendō dēterruit; nihil est enim in
historiā pūrā et illūstrī brevitāte dulcius.”

DE BELLO GALLICO

LIBER PRIMVS

[*Dē Galliae gentibus*]

1 Gallia est omnis dīvisā in partēs trēs, quārum ūnam incolunt Belgae, aliam Aquitānī, tertiam quī ipsōrum linguā

2 Celtae, nostrā Galli appellantur. Hī omnēs linguā, institūtis, lēgibus inter sē differunt.

Gallōs ab Aquitānīs Garumna flūmen, ā Belgīs Mātrona et Sēquana dīvidit.

3 Hōrum omnium fortissimī sunt Belgae, proptereā quod ā cultū atque hūmānitāte Prōvinciae longissimē absunt, minimēque ad eōs mercātōrēs saepe commeant atque ea quae ad effēminandōs animōs pertinent important, proximique sunt Germānis, quī trāns Rhēnum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt.

4 Quā dē causā Helvētīi quoque reliquōs Gallōs virtūte praecēdunt, quod ferē cotidiānis proeliis cum Germānis contendunt, cum aut suis finibus eōs prohibent aut ipsī in eōrum finibus bellum gerunt. ...

[*Helvētīi ē finibus exīre cōstituunt spē redeundī sublātā*]

2 Apud Helvētīos longē nōbilissimus fuit et dītissimus Orgetorix. Is, M. Messallā et M. Pūpiō Pīsōne cōsuli- bus, rēgnī cupiditate inductus coniūratiōnem nōbilitātis fēcit, et civitāti persuāsit ut dē finibus suis cum omnibus

2 cōpiis exīrent: 'perfacile esse, cum virtūte omnibus praestārent, tōtius Galliae imperiō potīri!'

Gallia omnis: nōn modo Gallia
Narbōnēnsis, prōvincia
Rōmāna
aliā : alteram

nostrā *linguā* : Latīnē
institūtum -i n = mōs
dif-ferre (inter sē) ↔ parēs
(similēs) esse
Garumna, Mātrona, Sēquana
-ae m: flūmina Galliae

proptereā quod = quod
cultus -ūs m (< colere) = mo-
dus vivendi
hūmānitās -ātis f < hūmānus
minimē saepe = rārissimē
com-meāre = ire/venire. versārī
ef-fēmināre < fēmina
per-tinēre ad = ferre ad
im-portāre = invehere
trāns (↔ cis) = ultrā

quibus-cum = cum quibus
continenter *adv* = sine morā
prae-cēdere (↔ sequi) = *prae-*
stāre + *dat* = melior esse quam;
virtūte p. = fortior esse
cotidiānus -a -um < cotidiē
contendere = certāre
ā suis finibus
finēs -ium m *pl* = terra (intrā
finēs)

(red-)ire, ger (-)eundum -i -ō
tollere sus-tulisse sub-lātum
= auferre, dēmere
dītissimus = dīvītissimus
Orgetorix -igis m
: annō 61 a. C.
rēgnum -i n = rēgis imperium
in-*lad*-ductus + *abl* = permōtus
con-iūratiō -ōnis f = quī malī
cōsiliī causā coniunguntur
nōbilitās -ātis f = cūctū nōbilēs
civitās -ātis f = cūctī civēs
per-facilis -e = valdē facilis
potīri + *abl* = in potestātem
suam redigere, possidere

hōc facilius = tantō facilius
 undique = ex omnibus partibus
 continentur : intrā angustōs
 finēs tenentur
 Helvētiūs -a -um; ager H. = fī-
 nēs/terra Helvētiōrum
 Germāni, Sēquanī, Helvētiī...:
 finēs/terra Germānōrum, Sē-
 quanōrum, Helvētiōrum...
 tertiā ex parte

vagārī (< vagus) = errāre
 finitimus -a -um = quī ad finēs
 incolit; *m pl* populī finitimī
 quā ex parte = quā dē causā
 bellāre = bellum gerere

-itūdō -inis *f*: fortitūdō, longi-
 tūdō, lātītūdō, altitūdō < fortis,
 longus, lātus, altus
 in longitūdinem/lātītūdinem
 patēre = longus/lātus esse

auctōritās -ātis *f* = potestās, iūs
 imperandī
 com-parāre = parāre (multa)
 iumentum -i *n* = bēstia vehēns
 carrus -i *m* = currus Gallicus
 quam + *sup*: q. māximus = tantus
 quantus māximē fieri potest
 co-emere = emere (multa)
 sēmentis -is *f*: -ēs facere = serere
 sup-petere ↔ deesse
 cōn-firmāre = certum statuere

bi-ennium -ī *n* = duo annī
 dūcere + *acc+inf* = putāre
 profectiō -ōnis *f* < proficisci

ubi (+ *perf*) = cum (primum)

(numerō); ad XII = ferē XII
 vīcus -ī *m* = oppidum exiguum
 in-cendere -cendisse -cēnsium
 = accendere, igne perdere
 praeter-quam (: praeter id) quod
 comb-ūrere = ūrere (multum)
 reditiō -ōnis *f* < red-ire
 (periculum) sub-ire = adire
 molere -uisse -itum: ē molitō
 frūmentō (*farinā*) fit pānis
 cibāria -ōrum *n pl* = cibus
 ef-ferre < ex + ferre

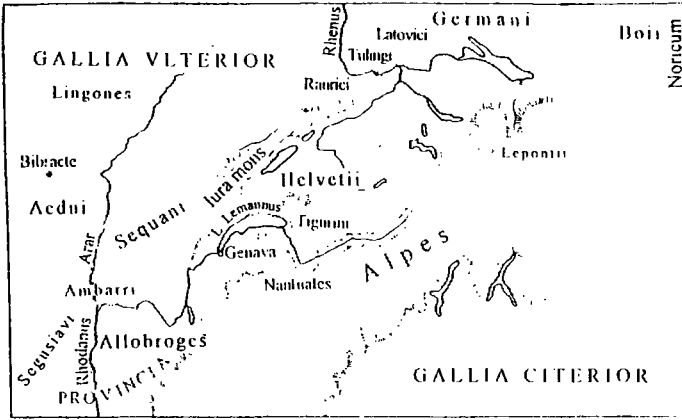
Id hōc facilius eīs persuāsit quod undique locī nātūrā 3
 Helvētiī continentur: ūnā ex parte flūmine Rhēnō lātis-
 simō atque altissimō, quī agrum Helvētium ā Germānīs
 dividit; alterā ex parte monte Iūrā altissimō, quī est inter
 Sēquanōs et Helvētiōs; tertiā lacū Lemannō et flūmine
 Rhodanō, quī prōvinciam nostram ab Helvētiīs dividit.

Hīs rēbus fiēbat ut et minus lātē vagārentur et minus 4
 facile finitimīs bellum inferre possent – quā ex parte
 hominēs bellandī cupidī magnō dolōre afficiēbantur!

Prō multitūdine autem hominum et prō glōriā bellī 5
 atque fortitūdinis angustōs sē finēs habēre arbitrābantur,
 quī in longitūdinem milia passuum CCXL, in lātītūdinem
 CLXXX patēbant.

Hīs rēbus adductī et auctōritāte Orgetorīgis permōtī 3
 cōstituērunt ea quae ad proficiscendum pertinērent com-
 parāre: iumentōrum et carrōrum quam māximum nume-
 rum coemere, sēmentēs quam māximās facere, ut in
 itinere cōpia frūmentī suppeteret, cum proximīs civi-
 tātibus pācem et amicitiam cōfirmāre. Ad eās rēs 2
 cōficiendās biennium sibi satis esse dūxērunt: in tertium
 annum profectiōnem lēge cōfirmant.

Ubi iam sē ad eam rem parātōs esse arbitrātī sunt, oppida 5
 sua omnia, numerō ad duodecim, vīcōs ad quadringentōs, 2
 reliqua prīvāta aedificia incendunt; frūmentum omne, 3
 praeterquam quod sēcum portātūrī erant, combūrunt, ut
 domum reditiōnis spē sublātā parātiōrēs ad omnia perī-
 cula subeunda essent; trium mēnsium molita cibāria sibi
 quemque domō efferre iubent.

Allobrogēs -um *m pl*
 Aedui -ōrum *m pl*
 Ambarrī -ōrum *m pl*
 Arar -is *m*, flūmen
 Bōii -ōrum *m pl*
 Genāva -ae *f*, oppidum
 Helvētīi -ōrum *m pl*
 Iūra -ae *m*, mōns
 lacus Lemannus
 Latovicī -ōrum *m pl*
 Lepontīi -ōrum *m pl*
 Lingonēs -um *m pl*
 Nantuātēs -ium *m pl*
 Rauricī -ōrum *m pl*
 Sēquanī -ōrum *m pl*
 Segūsīāvī -ōrum *m pl*
 Tigrinī -ōrum *m pl*
 Tulingī -ōrum *m pl*

4 Persuādēt Rauricīs et Tulingīs et Latovicīs, finitimīs suis, utī eōdem ūsī cōnsiliō, oppidīs suis vicisque ex-ustīs, ūnā cum eis proficiscantur; Bōiōsque, quī trāns Rhēnum incoluerant et in agrum Nōricum trāsierant Nōrēiamque oppugnārant, receptōs ad sē sociōs sibi asciscunt.

6 Erant omnīnō itinera duo quibus itineribus domō exīre possent: ūnum per Sēquanōs, angustum et difficile, inter montem Iūram et flūmen Rhodanum, vix quā singulī carrī dūcerentur, mōns autem altissimus impendēbat, ut facile perpaucī prohibēre possent; alterum per prōvinciam nostram, multō facilius atque expeditius, proptereā quod inter finēs Helvētiōrum et Allobrogum, quī nūper pācātī erant, Rhodanus fluit, isque nōnnūllis locis vadō trānsitūr.

3 Extrēmum oppidum Allobrogum est proximumque Helvētiōrum finibus Genāva; ex eō oppidō pōns ad Helvētiōs pertinet. Allobrogibus sēsē vel persuāsūrōs, quod nōndum bonō animō in populum Rōmānum vidērentur, existimābant vel vī coactūrōs ut per suōs finēs eōs ire paterentur.

utī = ut
 ex-ūrere = ūrere, incendere
 cum eis (= iis) : sēcum
 ager Nōricus: Nōricum -ī *n*, re-
 giō Alpium; Nōrēia, oppidum
 -ārant = -āverant
 socius -ī *m*: socii sunt quī com-
 mūnī negotiō iunguntur
 a-sciscere -ivisse -itum = (sibi)
 adiungere, accipere (socium)
 omnīnō *adv* = omnibus nume-
 rātis, tantum
 Sēquanī : finēs Sēquanōrum

quā = quā viā, ubi; quā vix...

dūcerentur : dūcī poterant
 impendēre = suprā stāre
 per-paucī = paucissimi

expeditus -a -um = facilis
 nūper : annō 61 a.C.
 pācāre = ad pācem cōgere
 vadum -ī *n* = aqua parum alta
 extrēmum -a -um *sup* < extrā

pōns
 pontis *m*
 Helvētīi existimābant sēsē vel
 Allobrogibus persuāsūrōs... vel
 eōs vī coactūrōs esse ut per
 suōs finēs sē ire paterentur
 bonō animō in populum R. um
 (: populō R.ō amici) esse
 patī + *acc* + *inf* = sinere
 (↔ vetāre)

annō 58 a. C.

L. Calpurniō Pisōne (cuius filia
Calpurnia Caesaris uxor fuit)

per-rumpere

mūnitiō -ōnis f < mūnīre

tēlum -ī n = pīlum, pl arma

re-pellere reppulisse -pulsum

mātūrāre = mātūrē (ante tem-

pus) ire, properāre

māximīs (singulōrum diērum)

itineribus : celerrimē

Galliā ulterior : ultrā Alpēs

(ire) contendere = properāre

imperāre + acc = poscere; alicui

rem imperāre = imperāre ut ali-

quis rem det, rem poscere ab

aliquō

re-scindere = rumpere

adventus -ūs < advenire

certiōrem facere = docēre, nūn-

tiāre; pass certior fieri: certior

factus est = eī nūntiātum est

lēgātōs... quī (: ut) dicerent

lēgatiō -ōnis f = grex lēgātōrum

prīnceps -ipis adi = primus

ob-tinēre = tenēre, habēre

Helvētiī: "nōbis est in animō

(: cōnsilium est)... iter per P.

facere, propterea quod aliud

iter habēnus nullum; rogāmus

ut tuā voluntāte id nōbis fa-

cere liceat"; 'sē rogāre...'

L. Cassius, cōs. annō 107 a.C.

iugum = lignum quod iūmentīs

impōnitur; exercitus victus dē-

rīdētur 'sub iugum missus'

sub iugum missum esse

con-cēdere = permittere; con-

cēdendum esse nōn putābat

facultās -ātis f (< facilis) = po-

testās (faciendī aliquid)

temperāre = sē abstinēre

temperātūrōs/sūmptūrū esse

spatiū -ī n = locus/tempus

quod inter-cēdit (: inter-est)

dum +coni: dum... convenirent

= ut intereā ... convenirent

dēliberāre = cōgitāre (dē rē)

"diem (: tempus) ad dēliberan-

dum sūmam: si quid vultis, ad

idūs Aprilēs revertimini!"

Omnibus rēbus ad profectiōnem comparātis, diem dī- 4
cunt quā diē ad ripam Rhodanī omnēs conveniant. Is diēs
erat a. d. v kal. April., L. Pisōne A. Gabiniō cōsulibus.

[Helvētiū per-rumpere cōnātī mūnitiōne et tēlis repelluntur]

Caesarī cum id nūntiātum esset 'eōs per prōvinciam 7
nostram iter facere cōnārī', mātūrat ab urbe proficiscī, et
quam māximīs potest itineribus in Galliam ulteriōrem
contendit, et ad Genāvam pervenit. Prōvinciae tōtī quam 2
māximum potest militum numerum imperat (erat omnīnō
in Galliā ulteriōre legiō ūna), pontem quī erat ad
Genāvam iubet rescindi.

Ubi dē eius adventū Helvētiū certiōrēs factī sunt, 3
lēgātōs ad eum mittunt nōbilissimōs civitātis (cuius
lēgatiōnis Nammēius et Verucloetius prīncipem locum
obtinēbant) quī dicerent 'sibi esse in animō sine ūllō
maleficiō iter per Prōvinciam facere, propterea quod
aliud iter habērent nullum; rogāre ut eius voluntāte id sibi
facere liceat'.

Caesar, quod memoriā tenēbat L. Cassium cōsulem 4
occīsum exercitumque eius ab Helvētiīs pulsum et sub
iugum missum, concēdendum nōn putābat: neque homi-
nēs inimicō animō, datā facultāte per Prōvinciam itineris
faciendī, temperātūrōs ab iniūriā et maleficiō exīstimābat.
Tamen, ut spatium intercēdere posset, dum militēs quōs 5
imperāverat convenirent, lēgātīs respondit 'diem sē ad
dēliberandum sūmptūrū: sī quid vellent, ad idūs Aprilēs
reverterentur.'

- 8 Intereā eā legiōne quam sēcum habēbat militibusque quī ex Prōvinciā convēnerant ā lacū Lemannō (quī in flūmen Rhodanum influit) ad montem Iūram (quī finēs Sēquanōrum ab Helvētiīs dīvidit) milia passuum decem novem mūrū in altitūdinem pedum sēdecim fossamque perdūcit. Eō opere perfectō, praesidia dispōnit, castella commūnit, quō facilius, si sē invītō trānsire cōnārentur, prohibēre possit.
- 3 Ubi ea diēs quam cōstituerat cum lēgātīs vēnit et lēgātī ad eum revertērunt, negat ‘sē mōre et exemplō populī Rōmānī posse iter ūllī per Prōvinciam dare’, et ‘si vim facere cōnentur, prohibitūrum!’ ostendit.
- 4 Helvētiī eā spē dēiectī, nāvibus iūctīs ratibusque complūribus factīs, alii vadīs Rhodanī, quā minima altitūdō flūminis erat, nōnnumquam interdiū, saepius noctū, si perrumpere possent cōnātī, operis mūnitiōne et militum concursū et tēlis repulsi, hōc cōnātū dēstitērunt.

[*Dē Helvētiōrum itinere per Sēquanōs in Aeduōs*]

- 9 Relinquēbātur ūna per Sēquanōs via, quā Sēquanīs invītīs propter angustias īre nōn poterant. Hīs cum suā sponte persuādere nōn possent, lēgātōs ad Dumnorīgem Aeduū mittunt, ut eō dēprecātōre ā Sēquanīs impetrārent.
- 3 Dumnorīx grātiā et largitiōne apud Sēquanōs plūrimū poterat, et Helvētiīs erat amicus, quod ex eā civitate Orgetorīgis filiam in mātirimōnium dūxerat, et cupiditate rēgnī adductus novīs rēbus studēbat et quam plūrimās civitatēs suō beneficiō habēre obstrictās volēbat. Itaque

: in quem flūmen Rhodanus influit

: mūrū milia passuum decem novem (XX) longum, XVI pedēs altumper-dūcit (: perficit) praesidium -i n = quod tuētur; militēs quī locum tuentur dis-pōnere = ubique pōnere castellum -i n = locus mūnitus com-mūnīre = bene mūnīre quō facilius + conī = ut eō f. ius... invītus -a -um = nōlēs; sē i.ō = contrā suam (: Caesaris) voluntātem

“... nūllī (= nēmīni) iter per Prōvinciam dare *possum*”, “si vim facere cōnāminī (: cōnātī eritis), prohibēbō!” ‘sē prohibitūrum esse’ ostendit (= clārē dicit) dē-icere -iō -iēcisse -iectum < dē + iacere; dē eā spē dēiectī quā *adv* = ubi

inter-diū ↔ noctū (= nocte) saepius *comp* < saepe cōnātī si possent = cōnātī *an p.* con-cursus -ūs *m* < con-currere = in eundem locum currere cōnātus -ūs *m* < cōnārī; ab hōc -ū (: hoc cōnārī) dēstitērunt

Aeduī sociī Rōmānōrum fuērunt (*sg* Aeduus -i *m*) relinqūi = reliquus esse angustiae -ārum *fp l* < angustus suā sponte = per sē Dumnorīx -īgis *m* dē-precātōr -ōris *m* = qui dē-precātur = precātur prō aliquō impetrāre = cōnsequi id quod rogātur, precibus efficere largitiō -ōnis *f* < largiri plūrimū *sup* < multum, plūs posse = potestātem habēre mātirimōnium -i *n*: in mātirimōnium dūcere = uxōrem dūcere novīs rēbus (: in rē publicā) quam + *sup* (: quam mātirimōnium civitatum) ob-strictus -a -um = grātus (ob beneficium)

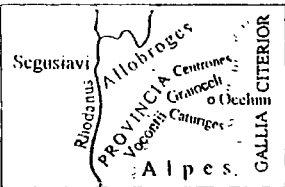
sus-cipere -iō -cēpisse -ceptum
= sibi agendum accipere
obses -idis *m* = homō nōbilis
qui victōri trāditur nē condi-
ciōnēs rumpantur

re-nūntiāre

Santonī -ōrum *m pl*; *Santonum*
= *Santonōrum*
longē ā = procul ā
Tolōsātēs -ium *m pl* < Tolōsa
-ae *f*, civitās (= oppidum)
futūrum *esse* : fore
bellicōsus -a -um = bellandi
studiōsus
(locus) patēns : sine montibus
frūmentārius -a -um; (locus) *f*.
= qui frūmentum fert, fertilis
finitimi + *dat* (: proximi)

prae-ficere -iō -fēcisse -fectum
= praepōnere
(militēs) cōn-scribere = in ex-
ercitum cōgere
hiemāre = hiemem cōsumere
(castra) hiberna -ōrum *n pl* =
castra ubi militēs hiemant
(iter) proximum : brevissimum
Aquilēia -ae *f*, civitās citeriōris
Galliae ad mare Hadriaticum
superior = suprā situs, altior

(locum) occupāre = vi capere
et suum facere, potiri (locō)
citerior/ulterior prōvincia
: Gallia citerior/ulterior
oppidum extrēmum

cōpiae -ārum *f pl* = militēs
trā-dūcere < trāns + dūcere
(agrōs) populāri = vāstāre =
frūgēs agrōrum perdere

rem suscipit et ā Sēquanis impetrat ut per finēs suōs Hel-
vētiōs ire patiantur, obsidesque uti inter sēsē dent perficit:
Sēquanī 'nē itinere Helvētiōs prohibeant', Helvētiī 'ut
sine maleficiō et iniuriā trāseant'.

Caesarī renūntiātur 'Helvētiīs esse in animō per agrum 10
Sēquanōrum et Aeduōrum iter in Santonum finēs facere',
qui nōn longē ā Tolōsātium finibus absunt, quae civitās
est in Prōvinciā. Id sī fieret, intellegēbat magnō cum peri- 2
culō Prōvinciae futūrum ut hominēs bellicōsōs, populī
Rōmānī inimicōs, locis patentibus māximēque frūmentā-
riīs finitimōs habēret.

Ob eās causās eī mūnitiōnī quam fēcerat T. Labiēnum 3
lēgātum praefēcit; ipse in Italiam magnis itineribus con-
tendit, duāsque ibi legiōnēs cōscribit, et trēs, quae
circum Aquilēiam hiemābant, ex hibernis ēdūcit. Et, quā
proximum iter in ulteriōrem Galliam per Alpēs erat, cum
eis quīnque legiōnibus ire contendit.

Ibi Ceutronēs et Grāiocelī et Caturīgēs, locis superiō- 4
ribus occupātis, itinere exercitum prohibēre cōnantur.
Complūribus eis proeliīs pulsīs, ab Ocelō (quod est citeri- 5
ōris prōvinciae extrēmum) in finēs Vocontiōrum ulteri-
ōris prōvinciae diē septimō pervēnit; inde in Allobrogum
finēs, ab Allobrogibus in Segūsīāvōs, exercitum dūcit (hī
sunt extrā Prōvinciam trāns Rhodanum primī).

Helvētiī iam per angustiās et finēs Sēquanōrum suās 11
cōpiās trādūxerant, et in Aeduōrum finēs pervēnerant
eōrumque agrōs populābantur. Aeduī, cum sē suaque ab 2
eis dēfendere nōn possent, lēgātōs ad Caesarem mittunt

- 3 rogātum auxilium: ‘ita sē omnī tempore dē populō Rōmānō meritōs esse ut paene in cōspectū exercitūs nostrī agrī vāstārī, liberī eōrum in servitūtem abdūcī, oppida expugnārī nōn dēbuerint!’
- 4 Eōdem tempore Ambarrī, necessārī et cōsanguineī Aeduōrum, Caesarem certiōrem faciunt ‘sēsē, dēpopulātīs agrīs, nōn facile ab oppidīs vim hostium prohibēre’.
- 5 Item Allobrogēs, quī trāns Rhodanum vicōs possessiōnēsque habēbant, fugā sē ad Caesarem recipiunt, et dēmōstrant ‘sibi praeter agrī solum nihil esse reliquī!’
- 6 Quibus rēbus adductus Caesar nōn exspectandum sibi statuit, dum, omnibus fortūnis sociōrum cōsumptīs, in Santonōs Helvētīi pervenirent.
- 12 Flūmen est Arar, quod per finēs Aeduōrum et Sēquanōrum in Rhodanum influit incredibīlī lēnitāte, ita ut oculīs in utram partem fluat iudicārī nōn possit. Id Helvētīi ratibus ac lintribus iunctīs trānsībant.
- 2 Ubi per explorātōrēs Caesar certior factus est ‘trēs iam partēs cōpiārum Helvētīōs id flūmen trādūxisse, quārtam ferē partem citrā flūmen Ararim reliquam esse’, dē tertiā vigiliā cum legiōnibus tribus ē castrīs profectus ad eam
- 3 partem pervēnit quae nōndum flūmen trānsierat. Eōs impeditōs et inopināntēs aggressus magnam partem eōrum concidit, reliquī sēsē fugae mandārunt atque in proximās silvās abdidērunt.
- 4 Is pāgus appellābātur Tigurīnus (nam omnis civitās
- 5 Helvētia in quattuor pāgōs dīvīsa est). Hic pāgus ūnus, cum domō exisset, patrum nostrōrum memoriā L. Cassium

“ita... dē p. R. meritī *sumus...*”
 merērī -itum = merēre; m. dē aliquō = bene facere alicui
 liberī *eōrum* : *sui* (: “nostrī”) ut agrī vāstārī... nōn dēbuerint : ut agrōs vāstārī, liberētōs suos abdūcī... nōn oportuerit

necessārīus -ī *m* = amicus, socius
 cōn-sanguineus -a -um = eōdem sanguine (: eādem gente) nātus
 dē-populārī/-āre = populārī
 “nōn facile ab oppidīs vim hostium prohibēmus”
 possessiō -ōnis *f* = rēs quae possidētur
 sē re-cipere = recedere; fugā sē recipere = *re-fugere*
 “nōbīs... nihil *est* reliquī!”
 reliquum -ī *n*; nihil *est* reliquī (*gen*) = nihil relinquitur
 nōn exspectandum sibi *esse* statuit (: cēnsuit)
 fortūnae -ārūm *f pl* = possessiōnēs

Arar -is *m*, *acc* -im
 in-crēdibīlis -e = vix crēdendus, mirus
 lēnitās -ātis *f* < *lēnis* -e ↔ celer iudicāre = cēnsere. statuere (quid vērū sit)
 linter -tris *m* = nāvicula levis

explorātōr -ōris *m* = quī cōsilia hostium cognōscere cōnātur
 trēs *quārtās* partēs (¾)
 trāns id flūmen trādūxisse dē tertiā vigiliā : nōnā hōrā noctis

im-pedire = difficilem/tardum facere; impeditus = qui haud facile movētur (↔ expeditus)
 in-opināns = nōn exspectāns
 con-cidere -disse -sum = caedere
 mandāre = trādere; sē fugae mandāvērunt = fūgerunt
 ab-dere -didisse -ditum = oc-cultāre
 pāgus -ī *m* = regiō eiusque civēs; is pāgus : cuius civēs (Tigurīnī) flūmen nōndum trānsierant

-isset = -iisset

annō 107 a.C.

cāsū = forte
 quae pars... : ea pars... quae
 insignis -e = magnus et nōtus
 calamitās -ātis f = mala fortuna
 poenās per-solvere = pūniri
 ulcisci ultum: iniūriam u. = pū-
 nire eum qui iniūriam fecit
 socer -erī m = pater uxōris (L.
 Pisō, cōs. annō 58 a.C.)
 avus -ī m = pater patris/mātris
 T. *interfēcerant* eōdem proeliō
 quō Cassium interfēcerant

pontem faciendum (*gerundivum*)
 cūrāre = cūrāre ut pōns fiat
 repentīnus -a -um < repente
 com-movēre = permovēre
 aegrē *adv* ↔ facile, *sup* aeger-
 rimē ↔ facillimē

Dīvicō -ōnis m

Cassiānus -a -um < Cassius
 agere cum = colloquī cum
 Dīvicō: "sī pācem p. R. *nōbīs*-
 cum facit, in eam partem *ibi*-
 mus atque ibi *erimus* ubi *nōs*
tū cōstitueris/esse volueris"
 cōstituere : incolere iubere
 "sīn bellō *nōs* persequī per-
 sevērās, reminiscere...!"
 per-sevērāre = pergere (sevērē)
 in-commodum -ī n : calamitās
 prīstinus -a -um = antiquus

Caesar: "sī obsidēs ā *vōbīs mihi*
datī erunt, ut ea quae pollicē-
 minī vōs factūrōs *esse* intelle-
 gam, et sī Aeduis dē iniūriis
 quās ipsīs sociisquē eōrum in-
 tulistis ... *satisfēceritis, vōbīs*-
 cum pācem *faciam*"
 satis-facere + *dat* = facere (red-
 dere) quod postulātur
 māiōrēs m pl: patrēs, avī, cēt.
 in-stituere -uisse -ūtum = (ani-
 mum) parāre, docēre
 cōn-suēscere -ēvisse = mōrem
 sibi facere; cōnsuēvisse = so-
 lēre; cōnsuēverint = soleant;
 -ērint = -ēverint

cōnulem interfēcerat et eius exercitum sub iugum mīse-
 rat! Ita, sive cāsū sive cōnsiliō deōrum immortalium, quae 6
 pars civitātis Helvētiaē insignem calamitātem populō Rō-
 mānō intulerat, ea princeps poenās persolvit. (Quā in rē 7
 Caesar nōn solum publicās sed etiam prīvātās iniūriās ul-
 tus est, quod eius socerī L. Pisōnis avum, L. Pisōnem lēgā-
 tum, Tigurīnī eōdem proeliō quō Cassium interfēcerant.)

Hōc proeliō factō, reliquās cōpiās Helvētiōrum ut cōn- 13
 sequī posset, pontem in Arare faciendum cūrāt, atque ita
 exercitum trādūcit. Helvētiī repentinō eius adventū com- 2
 mōtī, cum id quod ipsī diēbus vīginti aegerrimē cōn-
 fēcerant, ut flūmen trānsirent, illum unō diē fēcisse intel-
 legerent, lēgātōs ad eum mittunt; cuius lēgātīōnis Dīvicō
 princeps fuit, quī bellō Cassiānō dux Helvētiōrum fuerat.

Is ita cum Caesare ēgit: 'sī pācem populus Rōmānus 3
 cum Helvētiīs faceret, in eam partem itūrōs atque ibi
 futūrōs Helvētiōs ubi eōs Caesar cōstituisset atque esse
 voluisset; sīn bellō persequī perseverāret, reminiscerētur 4
 et veteris incommodī populī Rōmānī et prīstinae virtūtis
 Helvētiōrum!'

Hīs Caesar ita respondit: '... Si obsidēs ab eīs sibi dentur, 14
 utī ea quae polliceantur factūrōs intellegat, et sī Aeduis dē 6
 iniūriis quās ipsīs sociisquē eōrum intulerint, item sī Allo-
 brogibus satisfaciant, sēsē cum eīs pācem esse factūrum.'

Dīvicō respondit 'ita Helvētiōs ā māiōribus suis institū- 7
 tōs esse utī obsidēs accipere, nōn dare, cōnsuērint: eius reī
 populū Rōmānum esse testem'.

Hōc respōnsō datō, discessit.

- 15 Posterō diē castra ex eō locō movent. Idem facit Caesar equitātumque omnem ad numerum quattuor milium, quem ex omnī Prōvinciā et Aeduīs atque eōrum sociīs coāctum habēbat, praemittit, quī videant quās in partēs
- 2 hostēs iter faciant. Quī, cupidius novissimum agmen īnsecūtī, aliēnō locō cum equitātū Helvētiōrum proelium committunt – et pauci dē nostrīs cadunt.
- 3 Quō proeliō sublātī Helvētīi, quod quīngentīs equitibus tantam multitudinem equitum prōpulerant, audācius subsistere nōnumquam et novissimō agmine proeliō nostrōs lacessere coepērunt.
- 4 Caesar suōs ā proeliō continēbat, ac satis habēbat in praesentia hostem rapīnis populātiōnibusque prohibēre.
- 5 Ita diēs circiter quīndecim iter fēcērunt utī inter novissimum hostium agmen et nostrum primum nōn amplius quīnis aut sēnis milibus passuum interesset.

[*Ob nūntium falsum Rōmānī proeliō abstinent*]

- 21 Eōdem diē ab explorātōribus certior factus ‘hostēs sub monte cōnsēdisse milia passuum ab ipsiūs castrīs octō’, quālis esset nātūra montis et quālis in circuitū ascēsus,
- 2 quī cognōscerent, mīsīt. Renūntiātum est ‘facilem esse’.
- Dē tertiā vigiliā T. Labiēnum, lēgātum prō praetōre, cum duābus legiōnibus et eīs ducibus quī iter cognōverant summum iugum montis ascendere iubet; quid sui
- 3 cōnsiliū sit ostendit. Ipse dē quārtā vigiliā eōdem itinere quō hostēs ierant ad eōs contendit equitātumque omnem
- 4 ante sē mittit. P. Cōnsidius, quī rei militāris peritissimus

castra movēre = prōgredi cum exercitū
 ad numerum iv milium : numerō ad (: ferē) iv milia
 cōgere (< con- + agere) = in eundem locum agere, cōscribere
 prae-mittere
 quī videant : ut videant
 cupidius = nimis cupidē
 novissimus -a -um = postrēmus
 īn-sequi = persequi
 (locus) aliēnus ↔ idōneus
 com-mittere: proelium c. = proelium facere/incipere
 tollere (animum) : superbum facere; sublātus = superbus
 prō-pellere -pulisse -pulsū
 prō-sistere = cōsistere ac resistere
 lacessere (proeliō) = prō-vocāre (ad proelium)
 con-tinēre = retinēre
 satis habēbat = satis ei erat in praesentia = in praesēns (tempus) | rapīna -ae f < rapere
 populātiō -ōnis f < populārī

amplius *comp adv* = plūs

abs-tinēre (+ *abl*) = sē abstinēre (*ab*)

cōn-sēdisse : castra posuisse
 circuitus -ūs m < circu(m)-īre
 ascēsus -ūs m < ascendere
 explorātōrēs mīsīt quī (: ut) cognōscerent quālis esset...
 prō praetōre : qui praetor fuit
 praetor -ōris m = qui Rōmae iūrī praest et cūrāt ut civēs lēgibus pāreant

iugum (montis) = mōns longus
 quid sui cōnsiliū sit = quāle suum cōnsilium sit

peritus -a -um = sciēns; p. rei (*gen*) = quī rem bene scit

L. *Cornēlius* Sulla, cōs. annō
88 a.C.

M. *Licinius* Crassus, cōs. (cum
Pompēiō) annō 70 et 55 a.C.

primā lūce = oriente sōle
summus mōns = summa pars
(/summum) montis
captivus -i m = miles captus
com-perīre -perisse -pertum
= cognōscere
(equum) admittere = celerrimē
currentem facere; equō ad-
missō : celerrimē vectus
"mōns quem ā L.ō occupārī vo-
luisī ab hostibus tenētur: id ā
Gallicis armis... cognōvī"
insigne -is n = quod aliquem
significat/nōscendum facit
sub-dūcere = sūrum dūcere

prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum
= faciendum dicere, imperāre
"nōlī proelium committere nisi
meae cōpiae prope hostium
castra visae erunt..."

multō diē : multō post māne

prō vīsō : quasi vīsum

-āsse = -āvisse

cōnsuērat = ēverat = solēbat
intervāllum -i n = spatium quod
interest; eō -ō quō cōnsuērat
postrīdiē = posterō diē (eius
diēi: ab eō diē)
bi-duum -ī n = duo diēs
super-esse = reliquus esse
mētīri mēsum = statuere quan-
tum sit; + dat partem statūtā
dare
cōpiōsus -a -um (<cōpia) = dīves

prō-spicere + dat = cūrāre (dē);
rei frūmentāriae p. = cūrāre ut
frūmentum suppetat
fugitivus -ī m = servus fugitivus
decuriō -ōnis m = quī *decuriae*
(: X equitibus) praefectus est

habēbātur et in exercitū L. Sullae et postea in M. Crassī
fuerat, cum explorātōribus praemittitur.

Primā lūce, cum summus mōns ā Labiēnō tenērētur, 22
ipse ab hostium castris nōn longius mille et quingentis
passibus abesset, neque, ut postea ex captivis comperit,
aut ipsius adventus aut Labiēnī cognitus esset, Cōnsidius 2
equō admissō ad eum accurrit; dicit 'montem quem ā La-
biēnō occupārī voluerit ab hostibus tenērī: id sē ā Gallicis
armis atque insignibus cognōvisse'.

Caesar suās cōpiās in proximum collem subdūcit, aciem 3
instruit. Labiēnus, ut erat eī praeceptum ā Caesare 'nē
proelium committeret nisi ipsius cōpiae prope hostium
castra visae essent, ut undique ūnō tempore in hostēs
impetus fieret', monte occupātō nostrōs exspectābat
proeliōque abstinēbat.

Multō dēnique diē per explorātōrēs Caesar cognōvit 'et 4
montem ā suis tenērī, et Helvētiōs castra mōvisse – et
Cōnsidium timōre perterritum quod nōn vidisset prō vīsō
sibi renūtiāsse!'

Eō diē quō cōnsuērat intervāllō hostēs sequitur, et milia 5
passuum tria ab eōrum castris castra pōnit.

Postrīdiē eius diēi, quod omnīnō bīduum supererat cum 23
exercitū frūmentum mētīri oportēret, et quod ā Bibracte,
oppidō Aeduōrum longē māximō et cōpiōsissimō, nōn
amplius milibus passuum XVIII aberat, rei frūmentāriae
prōspiciendum exīstimāvit: iter ab Helvētiis āvertit ac
Bibracte ire contendit. Ea rēs per fugitivōs L. Aemiliū, 2
decuriōnis equitum Gallōrum, hostibus nūtiātur.

[*Dē proeliō apud Bibracte*]

3 Helvētīi, seu quod timōre perterritōs Rōmānōs discēdere ā sē exīstimārent – eō magis quod prīdiē, superiōribus locis occupātis, proelium nōn commīsissent – sīve eō quod rē frūmentāriā interclūdī posse cōnfiderent, com-mūtātō cōnsiliō atque itinere conversō, nostrōs ā novis-simō agmine insequi ac lacessere coepērunt.

24 Postquam id animum advertit, cōpiās suās Caesar in proximum collem subducit, equitātumque quī sustinēret

2 hostium impetum mīsīt. Ipse interim in colle mediō tri-plex aciem instrūxit legiōnum quattuor veterānārum;

3 sed in summō iugō duās legiōnēs quās in Galliā citeriōre proximē cōnscīpserat et omnia auxilia collocārī ac tōtum montem hominibus complērī et intereā sarcinās in ūnum locum cōnferri et eum ab eīs quī in superiōre aciē cōn-stiterant mūnīrī iussit.

4 Helvētīi cum omnibus suis carris secūtī impedīmenta in ūnum locum contulērunt; ipsī cōnfertissimā aciē, reiectō nostrō equitātū, phalange factā sub prīmam nostram aciem successērunt.

25 Caesar, prīmum suō, deinde omnium ex cōnspectū re-mōtis equis, ut aequātō omnium periculō spem fugae

2 tolleret, cohortātus suōs proelium commīsīt. Milītēs ē locō superiōre pīlis missis facile hostium phalangem per-frēgērunt. Eā disiectā, gladiis dēstrictis in eōs impetum fēcērunt.

3 Gallis magnō ad pugnam erat impedīmentō quod, plūribus eōrum scūtis ūnō ictū pīlōrum trānsfixis et

eō magis = tantō magis
prīdiē ↔ postridiē
eō *adv* = ideō, propterea
inter-clūdere (< -claudere) =
circumdandō prohibēre (ā)
eōs interclūdī posse cōnfide-
rent (= crēderent)
com-mūtāre = mūtāre

animum ad-vertere = animad-
vertere
quī sustinēret = ut sustinēret

collis medius = media collis pars
tri-plex -icis *adi* = in trēs partēs
divisus
veterānus -a -um (< vetus) = quī
anteā militāvit

proximē = nūper
col-locāre (< locus) = pōnere
sarcina -ae *f* = quod miles sē-
cum portat
cōn-ferre con-tulisse col-lātum
= in eundem locum ferre
cōn-sistere -stitisse; cōn-stitu-
erant : stābant
impedīmenta -ōrum *n pl* = rēs
quās agmen sēcum vehit
cōnfertus -a -um ↔ sparsus
re-icere -iēcisse -iectum < -iacere
phalanx -gis *f* = aciēs cōnferta
prīma aciēs = prīma aciēi pars
suc-cedere = subire, accēdere

suō *equō*

aequāre = aequum facere

co-hortārī = hortārī (multōs)
per-fringere -frēgisse -frāctum
< per + frangere
dis-icere -iō -iēcisse -iectum
(< dis- + iacere) = spargere
dē-stringere -īnxisse -ictum;
(gladium) *d.* = ēducere

impedīmentum -ī *n* < impedire;
eī -ō (*dat*) est = eum impedit
ictus -ūs *m* < icere = percutere
trāns-figere

col-ligāre = *ligāre* (= vincire)
 inter sē, coniungere (ligandō)
 in-flectere = flectere
 ē-vellere = vī ēripere; *pila* ē.
 commodus -a -um = facilis
 prae-optāre = praeferre; (ita) ut
 multī... praeoptarent
 ē-mittere (*ē* manū)

dē-fessus -a -um = fatigātus
 pedem re-ferre : recedere
 sub-esse; sub-erat : aberat

(agmen) claudere = finire

alicui praesidiō (*dat*) esse = ali-
 quem tuērī
 ~ēre = ~ērunt
 cōn-spicārī = cōspicere
 in-stāre = ācritē aggrēdi

red-integrāre = dēnuō facere
 signa inferre = aggrēdi
 bi-pertitus -a -um = in duās
 partēs dīvisus; *adv* -ō
 sub-movēre = ē locō removēre

anceps -cipitis *adi* = in duās
 partes versus, dubius

sē cōferre = ire

ā-versum : quī tergum vertēbat

prō vāllō = tamquam vāllum
 ob-icere -iō -iēcisse -iectum
 = ante pōnere
 con-icere = iacere
 matara, trāgula -ae *f* = *pila*
 Gallica (ad iaciendum)
 sub-icere = iacere (ē locō infe-
 riōre)

rota
 -ae *f*

colligātis, cum ferrum sē inflēxisset, neque ēvellere
 neque sinistrā impedītā satis commodē pugnāre poterant
 – multī ut diū iactātō bracciō praeoptarent scūtum manū 4
 ēmittere et nūdō corpore pugnāre.

Tandem vulneribus dēfessī et pedem referre et, quod 5
 mōns suberat circiter mille passuum, eō sē recipere
 coepērunt.

Captō monte, et succēdentibus nostris, Bōiī et Tulingī, 6
 quī hominum milibus circiter xv agmen hostium claudē-
 bant et novissimis praesidiō erant, ex itinere nostrōs
 latere apertō aggressī circumvēnere, et id cōspicātī
 Helvētiī, quī in montem sēsē recēperant, rūsus instāre et
 proelium redintegrāre coepērunt. Rōmānī conversa signa 7
 bipertitō intulērunt: p̄ma et secunda aciēs, ut victis ac
 submōtis resisteret, tertia, ut venientēs sustinēret.

Ita ancipitī proeliō diū atque ācritē pugnātum est. 26
 Diūtius cum sustinēre nostrōrum impetūs nōn possent,
 alterī sē, ut coeperant, in montem recēpērunt, alterī ad
 impedimenta et carrōs suōs sē contulērunt. Nam hōc tōtō 2
 proeliō, cum ab hōrā septimā ad vesperum pugnātum sit,
 āversum hostem vidēre nēmō potuit.

Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnātum 3
 est, proptereā quod prō vāllō carrōs obiēcērant, et ē locō
 superiōre in nostrōs venientēs tēla coniciēbant, et nōn-
 nullī inter carrōs rotāsque matarās ac trāgulās subiciēbant
 nostrōsque vulnerābant. Diū cum esset pugnātum, im- 4
 pedimentis castrisque nostrī potitī sunt. Ibi Orgetorīgis
 filia atque ūnus ē filiīs captus est.

5 Ex eō proeliō circiter hominum mīlia CXXX superfuērunt, eāque tōtā nocte continenter iērunt: nūllam partem noctis itinere intermissō in finēs Lingonum diē quārtō pervēnērunt, cum et propter vulnera mīlitum et propter sepul-tūram occisōrum nostrī trīduum morātī eōs sequī nōn potuissent.

6 Caesar ad Lingonas litterās nūntiōsque mīsit: ‘nē eōs frūmentō nēve aliā rē iuvārent; quī sī iūvissent, sē eōdem locō quō Helvētiōs habitūrum’. Ipse, trīduō intermissō, cum omnibus cōpiis eōs sequī coepit.

27 Helvētīi omnium rērum inopiā adductī lēgātōs dē dēdi-tiōne ad eum mīsērunt. Quī cum eum in itinere convēnis-sent sēque ad pedēs prōiēcissent suppliciterque locūtī flentēs pācem petissent, atque eōs in eō locō quō tum essent suum adventum exspectāre iussisset, pārūrunt.

3 Eō postquam Caesar pervēnit, obsidēs, arma, servōs quī
4 ad eōs perfūgissent poposcit. Dum ea conquīruntur et cōnferuntur, nocte intermissā, circiter hominum mīlia sex eius pāgī quī Verbigenus appellātur, sive timōre perterritī nē armīs trāditīs suppliciō afficerentur, sive spē salūtis in-ductī, quod in tantā multitudine dēditīciōrum suam fugam aut occultārī aut omnīnō ignōrārī posse exīstimārent, primā nocte ē castrīs Helvētiōrum ēgressī ad Rhēnum finēsque Germānōrum contendērunt.

28 Quod ubi Caesar rescīit, quōrum per finēs ierant hīs utī conquīrerent et reducerent, ‘sī sibi pūrgātī esse vellent’,
2 imperāvī; reductōs in hostium numerō habuit. Reliquōs omnēs, obsidibus, armīs, perfugīs trāditīs, in dēditīonem

inter-mittere = inter rem moram facere; nūllam partem noctis itinere intermissō : tōtam noc-tem sine morā itinere factō sepultūra -ae *f* < *sepelīre* -i-visse -pultum: corpora mortuōrum sepeliuntur (sub terrā) trīduum -i *n* = trēs diēs morārī = moram facere

Lingonas *acc pl* = Lingonēs “nōlite eōs... iuvāre! sī (eōs) iūveritis, vōs eōdem locō quō Helvētiōs habebō” eōdem locō quō Helvētiōs : in hostium numerō trīduō inter-missō : post trīduī moram, trīduō post dēditīō -ōnis *f* < *dē-dere* -didisse -ditum = trādere; sē dēdere: dē hoste viciō dicitur eum convenīre = cum eō c.

supplex -icis *adi* = orāns; sup-pliciter *adv* = cum precibus -issent = -iissent = -ivissent atque Caesar eōs... iussisset

per-fugere
poscere poposcisse
con-quīrere = quaerere

dēditīcius -a -um = quī sē dē-didit
omnīnō = plānē

primā nocte = initiō noctis
ē-gredi -ior -gressum = exīre

re-scīscere -i-visse -itum = cognōscere; -iit = -iuit
imperāvī hīs per quōrum finēs ierant ut eōs conquīrerent... pūrgāre = pūrum (: iūstum) fa-cere, excūsāre; “sī *mīhi* (: ā mē) pūrgātī esse *vultis*”
per-fuga -ae *m* = mīles quī ad hostēs perfūgit

tolerāre = patī, ferre

frūmentī cōpiam facere = satis
frūmentī dare
ipsōs: *Helvētiōs...*
re-stituere -uisse -ūtum (< re-
+ statuere) = rūsus facere
vacāre = vacuum esse (: sine
frūgibus)
bonitās -ātis *f* < bonus

Aeduīs petentibus 'ut Bōiōs...
in finibus suis collocārent
(: collocāre sibi licēret)'
concessit (= permīsit)
illī : Aeduī

pār atque = idem atque; (īdem/
pār/aequus/alius/contrā) atque
= quam

re-ferre rettulisse re-lātum

nōminātim = nōminibus datīs
ratiō = numerus computātus
sēparātus -a -um *part* < *sēpa-*
rāre ↔ coniungere; *adv* -im
summa -ae *f* (↔ pars) = tōtus
numerus
capitum : hominum

XIII = XIV

cēnsus -ūs *m* < cēnsēre = capita
numerāre; cēnsū habitō = ca-
pitibus numerātis

accēpit. Helvētiōs, Tulingōs, Latovicōs in finēs suōs, 3
unde erant profectī, revertī iussit, et, quod omnibus
frūgibus āmissīs domī nihil erat quō famem tolerārent,
Allobrogibus imperāvīt ut hīs frūmentī cōpiam facerent;
ipsōs oppida vīcōsque quōs incenderant restituere iussit.
Id eā māximē ratiōne fēcīt quod nōluit eum locum unde 4
Helvētiī discesserant vacāre, nē propter bonitātem agrō-
rum Germānī quī trāns Rhēnum incolunt ē suis finibus in
Helvētiōrum finēs trānsirent et finitimī Galliae prōvinciae
Allobrogibusque essent. Bōiōs, petentibus Aeduīs, quod 5
ēgregiā virtūte erant cognitī, ut in finibus suis collocā-
rent, concessit; quibus illī agrōs dedērunt quōsque postea
in parem iūris libertātisque condiōnem atque ipsī erant
recēpērunt.

In castrīs Helvētiōrum tabulae repertae sunt litterīs 29
Graecīs cōfectae, et ad Caesarem relātae, quibus in
tabulīs nōminātim ratiō cōfecta erat: quī numerus domō
exīssit eōrum quī arma ferre possent, et item sēparātim
puerī, senēs mulierēsque. Quārum omnium rērum summa 2
erat capitum Helvētiōrum milia CCLXIII, Tulingōrum milia
XXXVI, Latovicōrum XIII, Rauricōrum XXIII, Bōiōrum
XXXII. Ex hīs quī arma ferre possent, ad milia nōnāgintā
duo. Summa omnium fuērunt ad milia CCCLXVIII. Eōrum 3
quī domum rediērunt, cēnsū habitō ut Caesar imperā-
verat, repertus est numerus milium C et decem.

LIBER QVARTVS

[*Dē Suēbīs quī aliōs Germānōs in Galliam migrāre cōgunt*]

- 1 Eā quae secūta est hieme, quī fuit annus Cn. Pompēiō
- 2 M. Crassō cōsulibus, Ūsipetēs Germānī et item Tencterī
- 3 magnā cum multitūdine hominum flūmen Rhēnum trāns-
- 4 iērunt nōn longē ā mari quō Rhēnus influit. Causa trāns-
- 5 eundī fuit quod, ab Suēbīs complūrēs annōs exagitātī,
- 6 bellō premēbantur et agrī cultūrā prohibēbantur.
- 7 Suēbōrum gēns est longē māxima et bellicōsissima
- 8 Germānōrum omnium. Hī centum pāgōs habēre dīcuntur,
- 9 ex quibus quotannis singula milia armātōrum bellandi
- 10 causā ex finibus ēdūcunt. Reliquī quī domī mānsērunt sē
- 11 atque illōs alunt. Hī rūsus invicem annō post in armīs
- 12 sunt, illī domī remanent. Sic neque agrī cultūra nec ratiō
- 13 atque ūsus belli intermittitur.
- 14 Sed privātī ac sēparātī agrī apud eōs nihil est, neque
- 15 longius annō remanēre ūnō in locō incolendī causā licet.
- 16 Neque multum frūmentō, sed māximam partem lacte atque
- 17 pecore vivunt, multumque sunt in vēnātiōnibus; quae rēs
- 18 et cibī genere et cotidiānā exercitātiōne et libertāte vītae,
- 19 quod ā puerīs nūllō officiō aut disciplinā assuēfactī nihil
- 20 omninō contrā voluntātem faciant, et virēs alit et immānī

Atrebatēs -um *m pl*
 Batāvī -ōrum *m pl*
 Eburōnēs -um *m pl*
 Lingonēs -um *m pl*
 Mediōmātrīcēs -um *m pl*
 Menapiī -ōrum *m pl*
 Morini -ōrum *m pl*
 Mosa -ae *m*, flūmen
 Suēbi -ōrum *m pl*
 Sugambri -ōrum *m pl*
 Tencterī -ōrum *m pl*
 Trēveri -ōrum *m pl*
 Triboci -ōrum *m pl*
 Ūbii -ōrum *m pl*
 Ūsipetēs -um *m pl*
 Vacalus -ī *m*, fluvius
 Vosegus -ī *m*, mōns

migrāre = in alium locum ire
 habitātum
 annus 55 a.C.

ex-agitāre = molestē perturbāre

cultūra -ae *f* < colere
 : agrōs colere prohibēbantur

armātī -ōrum *m pl* : milītēs

manēre mānsisse

in-vicem = partibus mūtātis

ratiō -ōnis *f* = ars cūrandi/pa-
 randī, cūra et studium
 ūsus -ūs *m* < ūti

sēparātus -a -um ↔ commūnis

longius annō < diūtius quam
 annum (ūnum)
 māximam partem = māximē
 vēnātiō -ōnis *f* < vēnārī = ferās
 persequī atque caedere
 exercitātiō -ōnis *f* < exercitāre =
 (sē) movēre ut virēs augeantur
 disciplina -ae *f* (< discipulus)
 = quod discendum est
 assuē-facere aliquem (+ *abl*) =
 facere ut aliquis cōnsuēscat
 alit : auget

magnitūdō -inis *f* < magnus
 cōnsuētūdō -inis *f* = quod cōn-
 suēvit/solet fieri, mōs; in -em
 sē ad-dūcere = cōnsuēscere
 vestitus -ūs *m* = vestis
 quic-quam = quidquam
 exiguitās -ātis *f* < exiguus

aperta : nūda

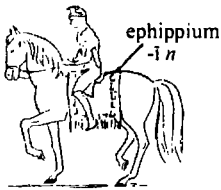
aditus -ūs *m* < ad-ire
 eō (= ideō) ut habeant *aliquōs*
 quibus vēdant *ea* quae...
 quam quō = quam (eō) quod
 dēsiderent : cupiant
 quin etiam = vērum etiam
 impēsus -a -um = nimius
 (pretiō) parāre = emere

dē-fōrmis -e = foedus
 summī labōris (*gen qualitātis*)
 = quī summum (: māximum)
 labōrem ferre potest
 equester -tris -tre < eques

proeliārī (< proelium) = pugnāre
 vestigiō : locō (quō stant)
 ūsus est = opus est

in-ers -rtis *adi* = piger
 quī- quae- quod-uis: quī-uis
 numerus : quisquis numerus
 est, sive magnus sive parvus
 quam-uis paucī : etiam si pau-
 cissimī sunt
 -vis *pers* 2 *sg praes ind* < velle

re-mollēscere = mollis fieri

eques ephippiātus

succēdunt : sub iis (prope eōs)
 sunt, finitimi sunt
 amplus -a -um = magnus
 flōrēre = in flōre esse, valēre
 captus -ūs *m* < capere (mente)

corporum magnitūdine hominēs efficit. Atque in eam sē 10
 cōnsuētūdinem addūxērunt ut locis frigidissimis neque
 vestitūs praeter pellēs habērent quicquam,
 quārum propter exiguitātem magna est cor-
 poris pars aperta, et lavantur in flūminibus. pellis -is *f*

Mercātōribus est aditus magis eō ut quae bellō cēperint 2
 quibus vēdant habeant, quam quō ūllam rem ad sē im-
 portārī dēsiderent. Quin etiam iūmentis, quibus māximē 2
 Gallī dēlectantur quaeque impēnsō parant pretiō, Ger-
 mānī importātis nōn ūtuntur, sed quae sunt apud eōs nāta,
 prāva atque dēfōrmia, haec cotidiānā exercitātiōne summī
 ut sint labōris efficiunt.

Equestribus proeliis saepe ex equis dēsiliunt ac pedibus 3
 proeliantur equōsque eōdem remanēre vestigiō assuēfēcē-
 runt, ad quōs sē celeriter cum ūsus est recipiunt; neque 4
 eōrum mōribus turpius quicquam aut inertius habētur
 quam ephippiis ūti. Itaque ad quemvis numerum ephippi- 5
 ātōrum equitum quamvis paucī adire audent.

Vinum ad sē omninō importārī nōn sinunt, quod eā rē 6
 ad labōrem ferendum remollēscere hominēs atque ef-
 fēminārī arbitrantur.

Pūblicē māximam putant esse laudem quam lātissimē ā 3
 suis finibus vacāre agrōs: hāc rē significārī magnum
 numerum civitātum suam vim sustinēre nōn posse. Itaque 2
 ūnā ex parte ā Suēbis circiter milia passuum sescenta agrī
 vacāre dīcuntur.

Ad alteram partem succēdunt Ūbiī, quōrum fuit civitās 3
 ampla atque flōrēns, ut est captus Germānōrum, et paulō

sunt quam eiusdem generis ceteri humaniores, propterea quod Rhenum attingunt multumque ad eos mercatores ventitant, et ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus assuefacti. Hos cum Suebi, multis saepe bellis experti, propter amplitudinem gravitatemque civitatis finibus expellere non potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt ac multo humiliores infirmioresque redegerunt.

4 In eadem causa fuerunt Usipetes et Tencteri, quos supra diximus, qui complures annos Sueborum vim sustinuerunt, ad extremum tamen agris expulsis et multis locis Germaniae triennium vagati ad Rhenum pervenerunt; quas regiones Menapii incolabant et ad utramque ripam fluminis agris, aedificia, vicisque habebant; sed tantae multitudinis aditu perterriti ex eis aedificiis quae trans flumen habuerant demigraverunt, et cis Rhenum dispositis praesidiis Germanos transire prohibebant.

4 Illi omnia experti, cum neque vi contendere propter inopiam navium neque clam transire propter custodias Menapiorum possent, reverti se in suas sedes regionisque simulaverunt, et tridui viam progressi rursus revertunt, atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto, inscios inopinantesque Menapios oppresserunt, qui de Germanorum discessu per exploratores certiores facti sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant. His interfectis navibusque eorum occupatis, prius quam ea pars Menapiorum quae citra Rhenum erat certior fieret, flumen transierunt, atque omnibus eorum aedificiis occupatis, reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt.

paulo humaniores sunt quam ceteri eiusdem generis humanus ↔ ferus (barbarus) at-tingere -tigisse -tactum < ad + tangere
ventitare = saepe venire propinquitas -atis f < propinquus

ex-periri -pertum = conari amplitudo -inis f < amplus gravitas -atis f < gravis vectigalis -e = qui civitati pecuniam solvere debet in-firmus -a -um = invalidus red-igere + adi = facere causa : condicio, fortuna

supra (adv): cap. 1.1

ad extremum = postrimo ex agris expulsis tri-ennium -i n = tres anni

de-migrare

prohibebant : prohibere conabantur (imperf de conatu) illi : Germani

clam ↔ aperte custodia -ae f = praesidium (quo locus custoditur)

simulare = similem facere; reverti se simulaverunt = fecerunt ut reverti viderentur in-scius -a -um = nesciens op-primere -pressisse -pressum < ob + premere dis-cessus -us m < discedere

re-migrare

prius quam = priusquam (+ coni : ne prius...)

alere -uisse altum

citius -a -um = celer; *adv* citō

infirmitās -ātis *f* = animus infirmus (infidus)
mōbilis -e = qui facile movētur /permovētur
committere + *dat* = credere, cōn-
fidere
est hoc Gallicae cōnsuetūdinis =
Galli hoc facere cōnsueverunt
viātor -ōris *m* (< *via*) = qui iter
facit
-irerit = -īverit

vulgus -ī *n* = populus, civēs
circum-sistere -stetisse = cōn-
sistere et circumdare
prō-nūtiāre = multis nūtiāre
auditiō -ōnis *f* = quod auditur
in-ire: cōnsilium *i*. = c. capere
in vestigiō : statim
paenitēre (+ *acc. gen*): *mē* pae-
nitēt factī = doleō quod fecī
(rūmōribus) servire : pārere
fingere finxisse fictum = falsa
excōgitāre; ficta *n pl* = rēs
fictae (falsae)
mātūrē = ante tempus; *comp*
mātūrius = prius, celerius
cōnsueverat = solēbat
fore *inf fut* < esse/fieri
suspiciāri = credere incipere
facta esse

invitāre = rogāre ut veniat
ab Rhēnō *in Galliam*
"omnia quae postulāveritis ā
nōbīs parāta erunt"; -āscent
= -āvissent

cliēns -entis *m* = civis pauper
qui civi nōbili et divitū operam
dat; civitās quae māiōri civi-
tātī paret

ē-vocāre
dis-simulāre = simulāre sē ne-
scire, occultāre
per-mulcēre -sisse -sum ↔ per-
turbāre
cōn-firmāre = firmum facere;
firmus -a -um = validus et
cōnstantis
dē-ligere -lēgisse -lēctum
= ēligere

[*Caesar citō profectus Germānōs ē Galliā exire iubet*]

His dē rēbus Caesar certior factus et infirmitātem Gal- 5
lōrum veritus, quod sunt in cōnsiliis capiendīs mōbilēs et
novīs plērumque rēbus student, nihil hīs committendum
exīstimāvit. Est enim hoc Gallicae cōnsuetūdinis utī et 2
viātōrēs etiam invitōs cōnsistere cōgant et quod quisque
eōrum dē quāque rē audierit aut cognōverit quaerant, et
mercātōrēs in oppidīs vulgus circumstat, quibusque ex
regiōnibus veniant quāsque ibi rēs cognōverint prōnū-
tiāre cōgant. His rēbus atque auditiōnibus permōti dē 3
summīs saepe rēbus cōnsilia ineunt, quōrum eōs in vesti-
giō paenitēre necesse est, cum incertīs rūmōribus serviant
et plērīque ad voluntātem eōrum ficta respondeant.

Quā cōnsuetūdine cognitā Caesar, nē graviōri bellō 6
occurreret, mātūrius quam cōnsueerat ad exercitum pro-
ficiscitur. Eō cum vēnisset, ea quae fore suspicātus erat 2
facta cognōvit: missās lēgatiōnēs ab nōnnullis civitātibus 3
ad Germānōs invitātōsque eōs 'utī ab Rhēnō discēderent,
omniaque quae postulāssent ab sē fore parāta'. Quā spē 4
adductī Germānī lātius vagābantur et in finēs Eburōnum
et Condrūsōrum, quī sunt Trēverōrum clientēs, per-
venerant.

Prīncipibus Galliae ēvocātīs, Caesar ea quae cognōverat 5
dissimulanda sibi exīstimāvit, eōrumque animīs per-
mulsis et cōnfirmātīs equitātūque imperātō, bellum cum
Germānis gerere cōnstitut.

Rē frūmentāriā comparātā equitibusque dēlectīs, iter in 7
ea loca facere coepit quibus in locis esse Germānōs

2 audiēbat. Ā quibus cum paucōrum diērum iter abesset, legātī ab eīs vērunt, quōrum haec fuit ōrātiō:

3 ‘Germānōs neque priōrēs populō Rōmānō bellum īn-
ferre neque tamen recūsāre, sī lacessantur, quīn armīs
contendant, quod Germānōrum cōnsuētūdō haec sit ā
māiōribus trādita: quicumque bellum īferant resistere
neque dēprecārī. Haec tamen dicere: vērunt invitōs, ē-
4 ictōs domō; sī suam grātiā Rōmānī velint, posse eīs
ūtilēs esse amīcōs; vel sibi agrōs attribuānt vel patiantur
5 eōs tenēre quōs armīs possēderint: sēsē ūnīs Suēbīs
concedere, quibus nē dī quidem īmortālēs parēs esse
possint – reliquū quidem in terrīs esse nēminem quem
nōn superāre possint!’

8 Ad haec quae vīsum est Caesar respondit; sed exitus
fuit ōrātiōnis: ‘sibi nūllam cum hīs amīcitiā esse posse,
2 sī in Galliā remanērent; neque vērū esse, quī suōs fīnēs
tuērī nōn potuerint aliēnōs occupāre; neque ūllōs in
Galliā vacāre agrōs quī darī tantae praesertim multitudīnī
3 sine īniuriā possint; sed licēre, sī velint, in Ūbiōrum
fīnibus cōnsidere, quōrum sint lēgātī apud sē et dē
Suēbōrum īniuriīs querantur et ā sē auxilium petant: hoc
sē Ūbiīs imperātūrū’.

9 Lēgātī ‘haec sē ad suōs relātūrōs’ dixerunt, ‘et, rē dē-
liberātā, post diem tertium ad Caesarem reversūrōs’;
intereā ‘nē propius sē castra movērēt’ petierunt.

2 ‘Nē id quidem’ Caesar ‘ab sē impetrārī posse’ dixit.

3 Cognōverat enim ‘magnam partem equitātūs ab eīs ali-
quot diēbus ante praedandī frūmentandīque causā ad

“nōs Germānī neque priōrēs p.ō
R.ō bellum īferimus neque ta-
men recūsāmus, sī lacessimur,
quīn armīs contendāmus...”

recūsāre = nōlle; nōn recūsō
quīn + conī = nōn nōlō (immō
volō)

quī-cumque = quisquis
dē-precārī = precibus prohibēre
sē dicere, sē vērunt: “haec ta-
men dicimus: vērunt invitō
ēiectī domō; sī nostram grāti-
am vultis, possumus vōbīs ūti-
lēs esse amīcī”

ūtilis -e (< ūtī) = quī ūsū prōdest
at-tribuere = dare quod dēbētur
“vel nōbīs agrōs attribuīte vel nōs
patimīnī eōs tenēre quōs armīs
possēdimus: ūnīs Suēbīs con-
cedimus ... reliquus... est nēmō
quem nōn superāre possimus!”

(con-)cedere + dat ↔ pār esse
superāre (< super) = vincere
quae eī vīsum esse = quod re-
spondendum esse cēnsuit

“mihi nūlla cum vōbīs amīcitiā
esse potest, sī in Galliā rema-
nētis; neque vērū est...”

vērū est: iūstum est, oportet
(eōs quī...)

praesertim = praecipuē

“sed (vōbīs) licet, sī vultis...”

cōn-sidere = sēdem capere
“quōrum sunt lēgātī apud mē et
... queruntur et ā mē auxilium
petunt: hoc Ūbiīs imperābō”
imperātūrū esse

re-ferre = re-nūntiāre

“haec ad nostrōs referēmus, et
... ad tē revertēmur”
reversūrōs esse

“nē propius nōs castra mōveris!”
-iērunt = -ivērunt

praedārī < praeda -ae f = quod
vī capitur (in bellō)
frūmentārī = frūmentum parāre

Anibivaritī -ōrum *m pl*
Mosa -ae *m*, flūmen
inter-pōnere

prō-fluere
Vosegus -i *m*, mōns (inter Mo-
sam et Rhēnum)

Vacalus -i *m*, fluvius (Rhēni
pars in Ōceanum influēns)

Nantuātēs -ium *m pl*, gēns Al-
pium (procul ā Rhēnō!)
Mediōmātricēs -um, Triboci
-ōrum *m pl*, gentēs Galliae
Rhēnō finitīmae
citātus -a -um = citus, citō flu-
ēns
dē-fluere

nātiō -ōnis *f* = gēns, populus

caput (flūminis) : ōstium

dolus -ī *m* = cōsiliū fallendi

con-gredi -ior -gressum = con-
venire; *eum* congressī
magnopere *adv* (< magnō opere)
= valdē; *m*. ōrābant
ante-cēdere = praecēdere
nūntium praemitteret
potestātem (agendi) facere + *dat*
= facere ut liceat (agere)
senātus -ūs *m* = civēs elēctī quī
cōsilia capiunt dē rē publicā
iūrāre = dis testibus affirmāre;
iūs iūrāndum : quod iūrātur
fidēs = prōmissum; "sī principēs
ac senātus *nōbis*... fidem fēce-
rit, eā condiciōne quae ā *ie fer-*
tur utēmur; ad hās rēs cōnfici-
endās *dā nōbis* tridui spatium!"

Ambivaritōs trāns Mosam missam': hōs exspectārī equi-
tēs atque eius reī causā moram interpōnī arbitrābātur.

[*Dē Mosā flūmine et Rhēnō*]

Mosa prōfluit ex monte Vosegō, quī est in finibus 10
Lingonum, et parte quādā ex Rhēnō receptā, quae
appellātur Vacalus, insulam efficit Batāvōrum, neque 2
longius ab Ōceanō milibus passuum LXXX in Rhēnum in-
fluit.

Rhēnus autem oritur ex Lēpontiīs, quī Alpēs incolunt, 3
et longō spatiō per finēs Nantuātium, Helvētiōrum,
Sēquanōrum, Mediōmātricum, Tribocōrum, Trēverōrum
citātus fertur et, ubi Ōceanō appropinquāvit, in plūrēs 4
dēfluit partēs, multis ingentibus insulis effectīs – quārum
pars magna ā ferīs barbarisque nātiōnibus incolitur, ex 5
quibus sunt quī piscibus atque ōvis avium vīvere
existimantur – multisque capitibus in Ōceanum influit.

[*Equitēs Germānōrum per dolum Rōmānōs aggrediuntur*]

Caesar cum ab hoste nōn amplius passuum XII milibus 11
abesset, ut erat cōstitutum, ad eum lēgātī revertuntur;
quī in itinere congressī magnopere 'nē longius prōgrede-
rētur' ōrābant. Cum id nōn impetrāssent, petēbant 'utī ad 2
eōs equitēs quī agmen antecessissent praemitteret eōsque
pugnā prohibēret, sibi ut potestātem faceret in Ūbiōs
lēgātōs mittendī'; 'quōrum sī principēs ac senātus sibi 3
iūre iūrāndō fidem fēcisset, eā condiciōne quae ā Caesare
ferrētur sē ūsūrōs' ostendēbant; 'ad hās rēs cōnficiendās
sibi tridui spatium daret'.

- 4 Haec omnia Caesar eōdem illō pertinere arbitrabātur: ut, trīduī morā interpositā, equitēs eōrum quī abessent reverterentur. Tamen ‘sēsē nōn longius milibus passuum
- 5 quattuor aquatiōnis causā prōcessūrum eō diē’ dixit, ‘hūc posterō diē quam frequentissimī convenirent, ut dē eōrum
- 6 postulātis cognōsceret’. Interim ad praefectōs quī cum omnī equitātū antecesserant mittit quī nūntiarent ‘nē hostēs proeliō lacesserent et, sī ipsī lacesserentur, sustinērent, quoad ipse cum exercitū propius accessisset’.
- 12 At hostēs, ubi primum nostrōs equitēs cōspexerunt, quōrum erat v milium numerus, cum ipsī nōn amplius octingentōs equitēs habērent (quod eī quī frūmentandī causā ierant trāns Mosam nōndum redierant), nihil timentibus nostrīs – quod lēgātī eōrum paulō ante ā Caesare discesserant atque is diēs indūtiīs erat ab hīs petītus –
- 2 impetū factō celeriter nostrōs perturbāvērunt! Rūrsus hīs resistantibus, cōnsuetūdine suā ad pedēs dēsiluērunt, subfossīs equīs complūribusque nostrīs dēiectīs reliquōs in fugam coniecērunt atque ita perterritōs ēgērunt ut nōn prius fugā dēsisterent quam in cōspectum agminis nostrī vēnissent.
- 3 In eō proeliō ex equitibus nostrīs interficiuntur quattuor
- 4 et septuāgintā, in hīs vir fortissimus Pisō Aquitānus, amplissimō genere nātus, cuius avus in civitāte suā rēgnum obtinuerat, ‘amicus’ ab senātū nostrō appellātus.
- 5 Hic cum frātrī interclūsō ab hostibus auxilium ferret, illum ex periculō ēripuit, ipse equō vulnerātō dēiectus
- 6 quoad potuit fortissimē restitit; cum circumventus multīs

eō-dem *adv* = in eundem locum, ad eandem rem
illō *adv* = illūc, ad illud

prōcessūrum *esse*
aquatiō -ōnis *f* < aquārī = aquam arcessere
postulātum -ī *n* = quod postulatur; “hūc crās... convenite, ut dē vestris postulātis cognōscam”
praefectus -ī *m* = quī equitibus praefectus est
nūntiōs mittit (ut nūntiarent...)
“nōlite hostēs proeliō lacessere, et sī vōs lacessimini, sustinēte, quoad ego... accesserō!”
quo-ad = ad id tempus quō, dum ubi primum + *perf* = cum primum
nōn amplius (= plūs) *quam*

eī = ii (*nōm pl m* < is)

indūtiaē -ārum *f pl* = tempus quō bellum intermittitur
hīs : nostrīs

sub-fodere -iō -fōdisse -fossūm = ex inferiōre parte trānsfigere

(ā) fugā dēsistere = fugere dēsistere

Aquitānī, *sg* Aquitānus -ī *m*
genus -eris *n* = gēns : cūnctī cōnsanguineī; *ex* amplissimō genere nātus (ortus)
senātus -ūs *m*: s. Rōmānus cōnstat *ex* DC senātōribus, civibus principibus quōrum cōnsiliō cōnsulēs ūtuntur
inter-clūdere -sisse -sum

quo-ad = (tamdiū) quamdiū, dum re-sistere -stitisse

ex-cedere = exire (ē proeliō)
 in-citare = citum (citō curren-
 tem) facere
 (hostibus) sē of-ferre = occur-
 rere sine metū

re-tinere -uisse -tentum

audiendōs/accipiendās esse

īnsidiae = dolus malus
 ultrō *adv* = suā sponte (nōn la-
 cessitus)

dēmentia -ae *f* < *dē-mēns* -entis
adi = cui mēns sāna nōn est;
 summae dēmentiae (*gen*) est :
 dēmentissimum est
 cōn-sequī = habere incipere
 (↔ āmittere)
 nihil spatii = nihil temporis
 dandum *esse*
 quaestor -ōris *m* = vir cui negō-
 tium est pecūniās publicās cū-
 rāre (apud exercitum)
 communicāre: rem *c.* cum eō =
 eum certiorē facere dē rē
 praeter-mittere
 opportūnus -a -um = idōneus et
 fēlix
 perfidia -ae *f* ↔ fidēs
 simulātiō -ōnis *f* < simulāre
 nātū *abl m* < nāsci; māior nātū
 = māior aetāte
 ad-hibere < ad + -habere
 suī (*gen* < sē) pūrgandī causā
 = ut sē pūrgārent
 contrā *adv*: *c.* atque (= quam)
 esset dictum (: prōmissum)

gaudere gavisum esse; gavisus =
 gaudens (eōs sibi oblātōs esse)
 ē castris ēdūxit
 recēns -entis = nūper factus
 sub-sequī = sequī (↔ prae-
 cedere)
 (aciem) instituere = instruere
 octō milium *passuum*

vulneribus acceptis cecidisset, atque id frater, qui iam
 proelio excesserat, procul animadvertisset, incitatio equo
 se hostibus obtulit atque interfectus est.

[Caesar, legatis retentis, castra Germanorum expugnat]

Hoc factum proelio, Caesar neque iam sibi legatos 13
 audiendos neque condicionem accipiendas arbitrabatur ab
 eis qui, per dolum atque insidias petita pace, ultrum bellum
 intulissent. Expectare vero, dum hostium copiae augē- 2
 rentur equitatusque reverteretur, summae demetiae esse
 iudicabat. Et, cognita Gallorum infirmitate, quantum iam 3
 apud eos hostes unum proelio auctoritatis essent consecuti
 sentiebat; quibus ad consilia capienda nihil spatium dandum
 existimabat.

His constitutis rebus, et consilio cum legatis et quae- 4
 tore communicato 'ne quem diem pugnae praeter-
 mitteret', opportunissima res accidit quod postridie eius
 diei mane, eadem et perfidia et simulatiōne usi, Germani
 frequentes, omnibus principibus maioribusque natu 5
 adhibitis, ad eum in castra venerunt, simul, ut dicebatur, sui
 purgandi causa 'quod contra atque esset dictum et ipsi
 petissent, proelium pridie commisissent' simul ut, si quid
 possent, de indutiis fallendo impetrarent. Quos sibi 6
 Caesar oblatos gavisus, illos retinere iussit, ipse omnes
 copias castris eduxit equitatumque, quod recenti proelio
 perterritum esse existimabat, agmen subsequi iussit

Acie triplici instituta et celeriter octo milium itinere 14
 confecto, prius ad hostium castra pervenit quam quid

- 2 agerētur Germānī sentīre possent. Quī omnibus rēbus subitō perterritī, et celeritāte adventūs nostrī et discessū suōrum, neque cōsiliū habendī neque arma capiendī spatiō datō, perturbantur, cōpiāsne adversus hostem dūcere an castra dēfendere an fugā salūtem petere prae-
 3 stāret? Quōrum timor cum fremitū et concursū signi-
 ficārētur, militēs nostrī, prīstinī diēi perfidiā incitāti, in
 4 castra irrūpērunt. Quō locō quī celeriter arma capere potuērunt paulisper nostrīs restitērunt atque inter carrōs
 5 impeditaue proelium commīsērunt; at reliqua multitudō puerōrum mulierumque (nam cum omnibus suis domō excesserant Rhēnumque trānsierant) passim fugere coepit; ad quōs cōsectandōs Caesar equitātum mīsīt.
- 15 Germānī, post tergum clāmōre audītō, cum suōs inter-
 ficī vidērent, armīs abiectīs signīsque militāribus relictīs
 2 sē ex castrīs eīcērunt; et cum ad cōfluentem Mosae et Rhēnī pervēnissent, reliquā fugā dēspērātā, magnō numerō interfectō, reliquī sē in flūmen praecipitāvērunt atque ibi timōre, lassitudīne, vī flūminis oppressī per-
 iērunt.
- 3 Nostrī ad ūnum omnēs incolumēs, perpaucīs vulnerātīs, ex tantī bellī timōre – cum hostium numerus capitum
 4 CCCCXXX milium fuisset – sē in castra recēpērunt. Caesar eīs quōs in castrīs retinuerat discēdendī potestātem fēcīt.
 5 Illī supplicia cruciātūsque Gallōrum veritī, quōrum agrōs vāstāverant, ‘remanēre sē apud eum velle’ dīxērunt. His Caesar libertātem concessit.

celeritās -ātis *f* < celer

perturbantur, -ne.. an... prae-
 stāret? = perturbātī dubitant
 praestāretne... an... an...?
 prae-stat = melius est
 fremitus -ūs *m* (< fremere)
 = sonus perturbātus
 prīstinus diēs ↔ posterus diēs
 in-citāre = animum excitāre
 (ad iram), irātum facere
 ir-rumpere < in + rumpere
 (↔ ē-rumpere)

passim = ubīque, in omnēs
 partēs
 cōn-sectārī = ācritēr cōn-
 sequī/persequī

sē ē-icere = subitō excurrere
 cōn-fluēns -entis *m* = locus quō
 fluvīi cōn-fluunt: alter in
 alterum influit

praecipitāre (< prae + caput)
 = prōicere (capite primō)
 lassitudō -inis *f* < lassus -a -um
 = fessus

ad ūnum omnēs = omninō
 omnēs

CCCCXXX: quadringentōrum
 trīgintā

cruciātus -ūs *m* < cruciāre

“apud *re* remanēre volumus”

cōn-cēdere = dōnāre (quod
 postulātur)

in-icere -iō -iēcisse -iectum
(+ dat) < in + iacere

im-pellere -pulisse -pulsum

suīs rēbus (dat) : suae salūtis
causā

ad hoc accessit etiam (haec
causa:) quod...
suprā: cap. 9.3
illa pars..... sē... recēperat
-īsse = -iisse

inter-esse + dat: proeliō i. = in
proeliō (inter proelium) adesse

quī (: ut) postulārent ut...
"dēdite mihi eōs quī mihi Gal-
liaeque bellum intulērunt"
dē-dere -didisse -ditum = trā-
dere (in manūs hostium)
imperium finīre = imperiū finis
esse
aequum = iustum
"sī tē invitō Germānōs in Galli-
am trānsire nōn aequum exis-
timās, cūr tuī quicquam esse
imperii aut potestātis trāns
Rhēnum postulās?"

Trāns-rhēnāni -ōrum m pl: qui
trāns Rhēnum incolunt

"nōbīs auxilium fer, quod gra-
viter ab Suēbīs premimur"
occupātiō -ōnis f < occupātus
= quī negōtiis tenētur
"sī id facere... prohibēris, exer-
citurum modo Rhēnum trāns-
portā: id nōbīs... satis erit"
trāns-portāre = trādūcere
reliquum tempus = futurum t.
opiniō -ōnis f = quod existimātur,
fāma (< opinārī = existimāre)
"tantum est nōmen atque opiniō
tuī exercitūs utī opiniōne
et amicitiiā populī Rōmāni tūi
esse possimus"

[Caesar Rhēnum trānsit, ut Germānīs metum iniciat]

Germānicō bellō cōfectō, multīs dē causīs Caesar 16
statuit sibi Rhēnum esse trānseundum – quārum illa fuit
iūstissima quod, cum vidēret Germānōs tam facile im-
pellī ut in Galliam venīrent, suīs quoque rēbus eōs timēre
voluit, cum intellegent et posse et audēre populī
Rōmāni exercitum Rhēnum trānsire.

Accessit etiam quod illa pars equitātūs Ūsipetum et 2
Tencterōrum quam suprā commemorāvī 'praedandi
frūmentandique causā Mosam trānsisse neque proeliō
interfuisse', post fugam suōrum sē trāns Rhēnum in finēs
Sugambrōrum recēperat sēque cum eīs coniūxerat. Ad 3
quōs cum Caesar nūntiōs mīsisset quī postulārent 'eōs
quī sibi Galliaeque bellum intulissent sibi dēderent',
respondērunt: 'populī Rōmāni imperium Rhēnum finīre: 4
sī sē invitō Germānōs in Galliam trānsire nōn aequum
existimāret, cūr suī quicquam esse imperii aut potestātis
trāns Rhēnum postulāret?'

Ūbiī autem, quī ūnī ex Trānsrhēnānīs ad Caesarem 5
lēgātōs mīserant, amicitiam fēcerant, obsidēs dederant,
magnopere orābant 'ut sibi auxilium ferret, quod graviter
ab Suēbīs premerentur; vel, sī id facere occupātiōnibus 6
reī publicae prohibērētur, exercitum modo Rhēnum trāns-
portāret: id sibi ad auxilium spemque reliquī temporis
satis futurum. Tantum esse nōmen atque opiniōnem eius 7
exercitūs, Ariovistō pulsō et hōc novissimō proeliō factō,
etiam ad ultimās Germānōrum nātiōnēs, utī opiniōne et
amicitiā populī Rōmāni tūti esse possint'. Nāvium mag- 8

nam cōpiam ad trānsportandum exercitum pollicēbantur.

17 Caesar his dē causis quas commemorāvi Rhēnum trāns-
ire dēcrēverat, sed nāvibus trānsire neque satis tūtum esse
arbitrābātur neque suae neque populī Rōmānī dignitātis
2 esse statuēbat. Itaque, etsī summa diffīcultās faciendī
pontis prōpōnēbātur propter lātitudinem, rapiditatem alti-
tūdinemque flūminis, tamen id sibi contendendum, aut
aliter nōn trānsportandum exercitum, existimābat.

18 Diēbus decem quibus māteria coepta erat comportārī,
2 omnī opere effectō, exercitus trādūcitur. Caesar, ad
utramque partem pontis firmō praesidiō relictō, in finēs
Sugambrōrum contendit.

3 Interim ā complūribus cīvitatibus ad eum lēgātī veniunt,
quibus pācem atque amīcitiā petentibus liberāliter
respondit obsidēsque ad sē addūcī iubet.

4 Sugambrī ex eō tempore quō pōns institūi coeptus est,
fugā comparātā, hortantibus eis quōs ex Tencteris atque
Ūsipetibus apud sē habēbant, finibus suis excesserant
suaque omnia exportāverant sēque in sōlitūdinem ac
silvās abdiderant.

19 Caesar paucōs diēs in eōrum finibus morātus, omnibus
vicis aedificiisque incēnsis frūmentisque succīs, sē in
finēs Ūbiōrum recēpit atque eis auxiliū suū pollicitus,
2 'sī ab Suēbīs premerentur', haec ab eis cognōvit:
'Suēbōs, posteāquam per explōrātōrēs pontem fierī
comperissent, mōre suō conciliō habitō, nūntiōs in omnēs
partēs dīmīsisse 'utī dē oppidīs dēmigrārent, liberōs,
uxōrēs suaque omnia in silvis dēpōnerent, atque omnēs

dē-cernere -crēvisse -crētum
(+ *inf*) = cōstituere
dignitās -ātis *f* < dignus; meae
dignitātis est = mē dignum est
diffīcultās -ātis *f* < diffīcilis;
summa d. = māxima d.
prō-pōnere (: ostendere)
rapiditās -ātis *f* < rapidus
contendere = valdē cōnārī, cū-
rāre ut efficiātur aliquid; con-
tendendum esse
(diēbus *x*) quibus : postquam
com-portāre = cōn-ferre
coepta erat comportārī = coe-
perat comportārī

firmus -a -um = validus et
cōnstāns

liberālis -e (< liber) = dignus
homine liberō, hūmānus

in-stituere = (parātum) facere
institūi coeptus est = institui
(fieri) coepit

ē finibus suis excesserant
ex-portāre
sōlitūdō -inis *f* < sōlus
: sēque sōlōs in silvās abdide-
rant

suc-cidere -disse -sum (< sub
+ caedere) = ab inferiōre
parte caedere

"sī ab Suēbīs premīminī"

posteā-quam = postquam

conciliūm -i *n* = populū con-
vocātus
dī-mittere (< dis- + mittere)
= in variās partēs mittere
dē-pōnere = pōnere (in tūtō
locō, servandī causā)

hic eōs (*Suebōs*) ... cōstituisse

dē-certāre = certāre ūsque ad
finem

aliquem ulciscī = ulciscī in-
iūriam quam aliquis fēcit
obsidiō -ōnis *f* < *ob-sidēre*
= exercitū circumdare
decem et octō = duodēviginti

ūtilitās -ātis *f* < ūtilis
prō-ficere -iō -fēcisse -fectum
= efficere (quod prōsit)
re-scindere -scidisse -scissum

trā-icere = trānsire

vergere = versus esse
mātūrus -a -um = quī ante
tempus venit

sub-ministrāre = offerre, ap-
portāre; subministrāta esse

dē-ficere = parum esse
ūsui esse = ūtile esse
(Caesar: "magnō *mihī* ūsui *erit*,
sī modo īnsulam adierō...")
per-spicere -iō -exisse -ectum
= aspicere cognōscendī causā
in-cognitus -a -um = ignōtus
temere *adv* = temerāriō modō;
nōn t. = nōn sine causā
illō *adv* = illūc, eō

Galliae (*pl*): Galliae partēs

neque quanta esset īnsulae mag-
nitūdō reperire poterat neque
quae.....

quī arma ferre possent ūnum in locum convenirent': hunc 3
esse dēlectum medium ferē regiōnum eārum quās Suebī
obtinērent; hīc Rōmānōrum adventum exspectāre atque
ibi dēcertāre cōstituisse?.

Quod ubi Caesar comperit, omnibus rēbus eīs cōfectis 4
quārum rērum causā trādūcere exercitum cōstituerat
– ut Germānīs metum iniceret, ut Sugambrōs ulciscerē-
tur, ut Ūbiōs obsidiōne liberāret – diēbus omnīnō decem
et octō trāns Rhēnum cōsūmptīs, satis et ad laudem et ad
ūtilitatem prōfectum arbitrātus, sē in Galliam recēpit
pontemque rescidit.

[*Caesar, nāvibus parātīs, in Britanniam trāicit*]

Exiguā parte aestātis reliquā Caesar, etsi in hīs locīs, 20
quod omnis Gallia ad septentrionēs vergit, mātūrae sunt
hiemēs, tamen in Britanniam proficiscī contendit, quod
omnibus ferē Gallicis bellis hostibus nostris inde sub-
ministrāta auxilia intellegēbat, et, si tempus annī ad 2
bellum gerendum dēficeret, tamen magnō sibi ūsui fore
arbitrābātur, si modo īnsulam adisset et genus hominum
perspexisset, loca, portūs, aditūs cognōvisset – quae
omnia ferē Gallis erant incognita. Neque enim temere 3
praeter mercātōrēs illō adit quisquam, neque eīs ipsīs
quicquam praeter ōram maritimam atque eās regiōnēs
quae sunt contrā Galliās nōtum est. Itaque vocātis ad sē 4
undique mercātōribus, neque quanta esset īnsulae magni-
tūdō, neque quae aut quantae nātiōnēs incolerent, neque
quem ūsum bellī habērent aut quibus īstitutīs ūterentur,

- neque quī essent ad māiōrum navium multitūdinem
 21 idōneī portūs, reperīre poterat. Ad haec cognōscenda,
 prius quam periculum faceret, idōneum esse arbitrātus C.
 2 Volusēnum cum nāvī longā praemittit. Huic mandat ‘ut
 explorātis omnibus rēbus ad sē quam primum revertātur’.
 3 Ipse cum omnibus cōpiis in Morinōs proficīscitur, quod
 4 inde erat brevissimus in Britanniam trāiectus. Hūc nāvēs
 undique ex finitimis regiōnibus et quam superiōre aestāte
 ad Veneticum bellum effēcerat classem iubet convenīre.
 5 Interim, cōnsiliō eius cognitō et per mercātōrēs perlātō
 ad Britannōs, ā complūribus insulae cīvitatibus ad eum
 lēgātī veniunt, quī polliceantur obsidēs dare atque impe-
 6 riō populī Rōmānī obtemperāre. Quibus auditis, liberali-
 ter pollicitus hortātusque ut in eā sententiā permanērent,
 7 eōs domum remittit et cum eīs unā Commium (quem
 ipse, Atrebatibus superātis, rēgem ibi cōstituerat, cuius
 et virtūtem et cōsiliū probābat et quem sibi fidēlem
 esse arbitrābatur cuiusque auctōritās in hīs regiōnibus
 8 magnī habēbatur) mittit. Huic imperat quās possit adeat
 cīvitatēs hortēturque ut populī Rōmānī fidem sequantur
 ‘sē’que ‘celeriter eō ventūrum’ nūntiet.
 9 Volusēnus, perspectis regiōnibus omnibus – quantum eī
 facultātis darī potuit quī navī ēgredi ac sē barbaris com-
 mittere nōn auderet – quīntō diē ad Caesarem revertitur,
 quaeque ibi perspexisset renūntiat.
 22 Dum in hīs locīs Caesar nāvium parandārum causā
 morātur, ex magnā parte Morinōrum ad eum lēgātī vēnē-
 runt quī sē dē superiōris temporis cōnsiliō excūsārent

quī portūs essent...

periculum facere = experiri
 nāvī *abl* = nāve
 mandāre = rem faciendam
 dare, imperāre
 ex-plōrāre = quaerere quālis sit
 quam primum : quam celerrimē

trā-iectus -ūs *m* < trā-icere

classem quam superiōre (= pri-
 ōre) aestāte... effēcerat
 Veneticus -a -um < Veneti; cum
 iis Caesar priore annō bellum
 nāvāle gesserat (vidē pāg. 5)
 per-ferre -tulisse -lātum

(lēgātī veniunt) quī + *coni* = ut
 : ‘sē obsidēs datūrōs atque ...
 obtemperātūrōs esse’
 ob-temperāre + *dat* = pārere

per-manēre

unā cum eīs Commium... mittit

Atrebatēs -um *m pl*

cōnsiliū = mēns bonī cōnsiliī

(magnī) habēre = aestimāre

imperat *ut* adeat cīvitatēs quās
 possit *eāsque* hortētur...
 alicuius fidem sequi = alicui
 fidus esse, alicui pārere
 ‘sē (: Caesarem) celeriter eō
 ventūrum *esse*’
tantum facultātis quantum eī
 darī potuit quī (: cum) ē nāve
 ēgredi... nōn auderet

Morinī priore annō bellum
 populō Rōmānō fēcerant
 superior -ius (tempus) = prior

im-peritus -a -um ↔ peritus
 "quod hominēs barbarī et *vestrae*
 cōsuētūdinis imperitī bellum
 populō Rōmānō *fēcimus*"
 "ea quae imperāveris *faciēmus*"

neque facultātem bellī gerendi
 habēbat
 tantulus -a -um = tam parvus

ante-pōnere (+ *dat*)

in fidem recipere = in dēditō-
 nem recipere
 onerārius -a -um < *onus -eris n*
 = id quod portātur/vehitur
 cōgere = eōdem agere
 con-trahere = eōdem trahere

id quod nāvium habēbat = eās
 nāvēs quās habēbat
 dis-tribuere -uisse -ūtum (+ *dat*)
 = suam cuique partem dare
 accēdēbant = addēbantur
 (ab) milibus passuum octō
 quō-minus + *coni* = nē (ut nē)
 tenēbantur : prohibēbantur (in
 eundem portum venīre)

exercitum... dūcendum (*gerun-*
dīvum) dedit = exercitum de-
 dit qui... dūcerētur

nancisci nactum = habēre inci-
 pere, cōsequi (rem bonam)
 tempestās = caelum (: sōl, nū-
 bēs, ventī, imbrēs, tonitrūs...)
nāvēs solvit (: profectus est)

tardius *comp adv* = nimis tardē
 ad-ministrāre = agere (suum ne-
 gōtium); ā quibus cum... admi-
 nistrātum esset = quī cum... ad-
 ministrāvissent

'quod hominēs barbarī et nostrae cōsuētūdinis imperitī
 bellum populō Rōmānō fēcissent', 'sē'que 'ea quae
 imperāvisset factūrōs' pollicērentur. Hoc sibi Caesar satis 2
 opportunē accidisse arbitrātus – quod neque post tergum
 hostem relinquere volēbat neque bellī gerendi propter
 annī tempus facultātem habēbat neque hās tantulārum
 rērum occupatiōnēs Britanniae antepōnendās iūdicābat –
 magnum eīs numerum obsidum imperat. Quibus ad-
 ductīs, eōs in fidem recēpit.

Nāvibus circiter LXXX onerāriīs coactīs contractisque, 3
 quod satis esse ad duās trānsportandās legiōnēs existimā-
 bat, quod praetereā nāvium longārum habēbat quaestōri,
 lēgātīs, praefectisque distribuit. Hūc accēdēbant XVIII 4
 onerāriae nāvēs, quae ex eō locō ab milibus passuum
 octō ventō tenēbantur, quōminus in eundem portum
 venīre possent; hās equitibus distribuit.

Reliquum exercitum Q. Titūriō Sabinō et L. Auruncu- 5
 lēiō Cottae lēgātīs in Menapiōs atque in eōs pāgōs Mori-
 nōrum ab quibus ad eum lēgātī nōn vēnerant dūcendum
 dedit. P. Sulpicium Rūfum lēgātum cum eō praesidiō 6
 quod satis esse arbitrābātur portum tenēre iussit.

His cōstitūtīs rēbus, nactus idōneam ad nāvigandum 23
 tempestātem, tertiā ferē vigiliā solvit equitēsque in
 ulteriōrem portum prōgredi et nāvēs cōscendere et sē
 sequī iussit. Ā quibus cum paulō tardius esset ad- 2
 ministrātum, ipse hōrā circiter diēi quārtā cum primīs
 nāvibus Britanniam attigit – atque ibi in omnibus collibus
 expositās hostium cōpiās armātās cōspexit!

3 Cuius loci haec erat natura atque ita montibus angustis mare contineretur, uti ex locis superioribus in litus telum
4 adigi posset. Hunc ad egrediendum nequaquam idoneum locum arbitratus, dum reliquae navee eo convenirent, ad horam nonam in ancoris exspectavit.

5 Interim, legatis tribunisque militum convocatis, et quae ex Voluseno cognosset et quae fieri vellet, ostendit, monuitque – ut rei militaris ratio, maxime ut maritimae res postularent, ut quae celerem atque instabilem motum haberent – ‘ad nutum et ad tempus omnes res ab eis administrarentur’.

6 His dimissis, et ventum et aestum uno tempore nactus secundum, dato signo et sublatis ancoris, circiter milia passuum septem ab eo loco progressus, aperto ac plano litore navee constituit.

[*Britanni Romanos egredi prohibere conantur*]

24 At barbari, consilio Romanorum cognito praemisso equitatu et essedariis (quo plerumque genere in proeliis uti consueverunt), reliquis copiis subsecuti nostros naveibus egredi prohibebant.

2 Erat ob has causas summa difficultas: quod navee propter magnitudinem nisi in alto constitui non poterant, militibus autem, ignotis locis, impeditis manibus, magno et gravi onere armorum oppressis simul et de naveibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus

3 erat pugnandum, cum illi aut ex arido aut paulum in aquam progressi, omnibus membris expeditis, notissimis

montibus angustis mare contineretur: inter montes et mare angustum erat spatium ad-igere -egisse -actum < ad + agere; (telum) adigere = iacere nequaquam = nullo modo

ancora
-ae f

in ancoris: ancoris iactis
tribunus -i m: tribunus militum
seni cuique legioni praesunt cognosset = cognovisset
monuitque ... ut ad nutum... omnes res ab eis administrarentur ut quae: quoniam, cum in-stabilis <=> stabilis -e = constans motus -us m < movere nutus -us m = motus capitis: signum agendi; ad nutum: pro-tinus, sine mora administrare = agere, curare aestus -us m = motus aquae

ancoram tollere <=> a. iacere planus -a -um = sine montibus in aperto ac plano litore constituere = collocare

essedarius

essedum

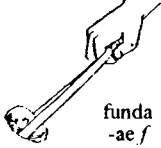
essedarius -i m = miles qui ex *essedo* pugnat; *essedum* -i n = currus militaris
consueverunt = *evenerunt* = solent prohibebant: prohibere conabantur

onus -eris n = id quod portatur militibus... desiliendum/consistendum/pugnandum erat = militibus necesse erat desilire/consistere/pugnare aridus -a -um = siccus; n = locus aridus
expeditus <=> impeditus

audācter *adv* = audāciter
in-suēfacere = assuēfacere

alacritās -ātis *f* < *alacer* -cris -cre
= ācer et studiōsus
pedester -tris -tre < *pedes*
cōsuērant = -ēverant = solēbant

speciēs -ēī *f* = fōrma spectāta
in-ūsītātus -a -um = novus et
parum nōtus

figūra -ae *f* = fōrma

cōn-sistere -stitisse

cūctārī = dubitāns morārī

is qui... aquilam ferēbat
con-testārī = (deōs) testēs fa-
cere, dīs testibus precārī
ē-venire = accidere

prō-dere -didisse -ditum = in
hostium manūs trādere
prae-stāre -stitisse; praestiterō
fut perf: iam praestābō (meum
officium)

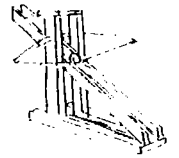
dēdecus -oris *n* = rēs indigna
(↔ *decus* -oris *n* < decēre)
admittere = permittere
: hōs cum iī qui in proximis nā-
vibus erant cōspexissent...

-ārunt = -āvērunt

nostrī tamen magnopere
perturbābantur
firmiter (= firmē) *adv* < firmus
in-sistere = stāre (incipere)
alius ex aliā nāve *alius ex aliā*
: ex suā quisque nāve

locīs, audācter tēla conicerent et equōs insuēfactōs incitā-
rent. Quibus rēbus nostrī perterriti atque huius omnīnō 4
generis pugnae imperitī, nōn eādem alacritāte ac studiō
quō in pedestribus utī proeliīs consuērant utēbantur.

Quod ubi Caesar animadvertit, nāvēs longās (quārum et 25
speciēs erat barbarīs inūsītātior et mōtus ad ūsum ex-
pedītior) paulum removērī ab onerārīs nāvibus et rēmīs
incitārī et ad latus apertum hostium cōstitui atque inde
fundīs, sagittīs, tormentīs hostēs prōPELLI ac submovērī
iussit. Quae rēs magnō ūsuī nostrīs fuit,
nam et nāvium figurā et rēmōrum mōtū
et inūsītātō genere tormentōrum permōtī
barbarī cōstitērunt ac paulum modo
pedem rettulērunt.

tormentum -i *n*

Atque nostrīs militibus cūctantibus, māximē propter 3
altitudinem maris, qui decimae legiōnis aquilam ferēbat,
contestātus deōs 'ut ea rēs legiōnī fēliciter ēveniret',
"Dēsilite" inquit, "militēs! nisi vultis aquilam hostibus
prōdere. Ego certē meum reī pūblicaē atque imperātōrī
officium praestiterō!" Hoc cum vōce magnā dīxisset, sē 4
ex nāvī prōiēcit atque in hostēs aquilam ferre coepit. Tum 5
nostrī, cohortātī inter sē 'nē tantum dēdecus admitterē-
tur!' ūniversī ex nāvī dēsiluērunt. Hōs item ex proximīs 6
nāvibus cum cōspexissent, subsecūtī hostibus appropin-
quārunt.

Pugnātum est ab utrīsque ācritē. Nostrī tamen, quod 26
neque ōrdinēs servāre neque firmiter insistere neque
signa subsequī poterant, atque alius aliā ex nāvī quibus-

2 cumque signis occurrerat sē aggregābat, magnopere per-
 3 turbābantur. Hostēs vērō, nōtis omnibus vadīs, ubi ex
 litore aliquōs singulārēs ex nāvī ēgredientēs cōspexer-
 4 rant, incitātis equīs impeditōs adoriēbantur, plūrēs paucōs
 circumsistēbant, aliī ab latere apertō in ūiversōs tēla
 coniciebant.

4 Quod cum animadvertisset Caesar, scaphās longārum
 nāvium, item speculātōria nāvigia militibus complēri
 iussit et, quōs labōrantēs cōspexerat, hīs subsidia sub-
 mittēbat.

5 Nostrī, simul in aridō cōstitērunt, suis omnibus cōn-
 secūtīs, in hostēs impetum fēcērunt atque eōs in fugam
 dedērunt; neque longius prōsequī potuērunt, quod equitēs
 cursum tenēre atque īnsulam capere nōn potuerant. Hoc
 ūnum ad pristinam fortūnam Caesarī dēfuit.

27 Hostēs proeliō superātī, simul atque sē ex fugā recēpē-
 runt, statim ad Caesarem lēgātōs dē pāce mīsērunt: ‘obsi-
 dēs datūrōs quaeque imperāset sēsē factūrōs’ polliciti
 sunt.

2 Ūnā cum hīs lēgātīs Commius Atrebas vēnit, quem
 suprā dēmōnstrāveram ‘ā Caesare in Britanniam praemis-
 3 sum’. Hunc illī ē nāvī ēgressum, cum ad eōs ōrātōris
 modō Caesaris mandāta dēferret, comprehenderant atque
 4 in vincula coniecerant – tum, proeliō factō, remisērunt. In
 petendā pāce eius rei culpam in multitudīnem coniecērunt
 et ‘propter imprudentiam ut ignōscerētur’ petivērunt.

5 Caesar questus quod, cum ultrō in continentem lēgātīs
 missīs pācem ab sē petissent, bellum sine causā

qui- quae- quod-cumque = quis-
 quis, quivīs (omnis) quī
 ag-gregāre = adiungere (gregi)

singulārīs -e < singulī (singu-
 lārēs : singulōs)
 ad-orīrī -ortum = aggredi, op-
 pugnāre

speculātōrius -a -um < *specu-
 lātor* -ōris *m* = explorātor
 nāvigiūm -ī *n* = nāvis
 labōrāre = in difficultāte esse
 subsidium -ī *n* = auxiliūm
 sub-mittere = mittere (adiūtum)

simul *atque*... cōstitērunt
 cōn-sequī = sequī
 in fugam dare = in fugam vertere
 prō-sequī = persequī
 equitēs : nāvēs equitum
 īnsulam capere : ad īnsulam
 pervenire

sē re-cipere = animum cōn-
 firmāre (ex timōre)
 “obsidēs dābimus quaeque (= et
 quae) imperāveris faciēmus”
 sē datūrōs/factūrōs esse
 -āssēt = -āvīssēt

Atrebatēs, *sg* Atrebas -atis *m*

suprā: cap. 21.7
 praemissum esse
 ōrātōr -ōris *m* (<ōrāre) = lēgātus
 mandātum -ī *n* = imperiūm
 cum dē-ferret = etsi dē-ferēbat
 com-prehendere = vī capere
 vinculum -ī *n* (<vincire) = catēna
 culpa -ae *f* = causa accūsandī
 (eius rei : eius maleficiī)
 imprudentia -ae *f* < *im-prūdēns*
 ut *sibi* ignōscerētur (ā Caesare)
 : ut sibi Caesar ignōsceret
 querī questum; questus : querēns
 (terra) continēns -entis *f* (*abl* -ī)
 ↔ īnsula

sē ignoscere imprudentiae (: iis propter imprudentiam)

longinquus -a -um ↔ propinquus
accersere -ivisse -itum = arces-
sere
sēsē datūrōs esse

com-mendāre (< -mandāre) =
servandum/tuendum trādere

af-fligere -xisse -ctum = perdere
pulsandō, iactandō frangere
post diem quārtum quam
= quārtō diē postquam
ventum est (ab eis) = vēnērunt
suprā: cap. 22.4
tollere (in nāvem)

solvērunt = profectae sunt

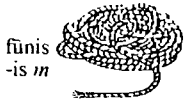
co-oriri -ortum = oriri

eōdem = in eundem locum

occāsus -ūs *m* < occidere; sōlis
occāsus : occidēns
suī *gen* = dē sē

necessariō *adv*
adversus -a -um *part* < ad-ver-
tere; a.ā nocte = primā nocte
prō-vehere

cōnsuevit = solet

fūnis
-is *m*

(nāvēs) sub-dūcere : ē marī in
lītus dūcere
dē-ligāre = vincire

afflictāre = valdē affligere

auxiliārī = auxilium ferre

armāmenta -ōrum *n pl*: instrū-
menta nāvis

intulissent, 'ignoscere imprudentiae' dixit, obsidēsque
imperāvit; quōrum illi partem statim dederunt, partem 'ex 6
longinquiōribus locīs accersitam paucīs diēbus sēsē datū-
rōs' dixerunt. Intereā suōs remigrāre in agrōs iussērunt, 7
prīncipēsque undique convenire et sē civitātēsque Caesari
commendāre coeperunt.

[Nāvēs Rōmānōrum tempestāte affliguntur]

His rēbus pāce cōfirmātā, post diem quārtum quam est 28
in Britanniam ventum, nāvēs XVIII, dē quibus suprā
dēmōstrātum est, quae equitēs sustulerant, ex superiōre
portū lēnī ventō solvērunt. Quae cum appropinquārent 2
Britanniae et ex castrīs vidērentur, tanta tempestās subitō
coorta est ut nūlla eārum cursum tenēre posset, sed aliae
eōdem unde erant profectae referrentur, aliae ad inferi-
ōrem partem insulae, quae est propius sōlis occāsum,
magnō suī cum periculō dēicerentur; quae tamen, ancorīs 3
iactis, cum flūctibus complērentur, necessariō adversā
nocte in altum prōvectae, continentem petiērunt.

Eādem nocte accidit ut esset lūna plēna, quī diēs mari- 29
timōs aestūs māximōs in Ōceanō efficere cōnsuevit,
nostrisque id erat incognitum. Ita ūnō tempore et longās 2
nāvēs, quibus Caesar exercitum trāsportandum cūrā-
verat quāsque in āridum subdūxerat, aestus complēverat,
et onerāriās, quae ad ancorās erant dēligātae, tempestās
afflictābat, neque ūlla nostrīs facultās aut administrandī
aut auxiliandī dabātur. Complūribus nāvibus frāctis, 3
reliquae cum essent, fūnibus, ancorīs, reliquisque armā-

mentis āmissīs, ad nāvīgandum inūtilēs, magna – id quod
 4 necesse erat accidere – tōtīus exercitūs perturbātiō facta
 est. Neque enim nāvēs erant aliae quibus reportārī
 possent, et omnia deerant quae ad reficiendās nāvēs erant
 ūsuī, et, quod omnibus cōnstābat hiemāre in Galliā
 oportēre, frūmentum hīs in locīs in hiemem prōvīsum
 nōn erat.

[*Britannī rebellant*]

30 Quibus rēbus cognitīs, prīncipēs Britanniae, quī post
 proelium ad Caesarem convēnerant, inter sē collocūtī,
 cum equitēs et nāvēs et frūmentum Rōmānīs deesse intel-
 legerent et paucitātem mīlitum ex castrōrum exiguitāte
 2 cognōscerent – quae hōc erant etiam angustiōra quod
 sine impedimentīs Caesar legiōnēs trānsportāverat – opti-
 mum factū esse dūxērunt, rebellīone factā, frūmentō
 commeātūque nostrōs prohibēre et rem in hiemem prō-
 dūcere, quod eīs superātīs aut reditū interclūsīs nēminem
 3 cōnfidēbant. Itaque, rūrsus coniūrātiōne factā, paulātīm
 ex castrīs discēdere ac suōs clam ex agrīs dēdūcere
 coepērunt.

31 At Caesar, etsī nōndum eōrum cōnsilia cognōverat,
 tamen, et ex ēventū nāvium suārum et ex eō quod obsidēs
 dare intermiserant, fore id quod accidit suspicābātur.
 2 Itaque ad omnēs cāsūs subsidia comparābat. Nam et
 frūmentum ex agrīs cotīdiē in castra cōnferēbat et, quae
 gravissimē afflictae erant nāvēs, eārum mātēriā atque

in-ūtilis -e ↔ ūtilis

perturbātiō -ōnis *f* < perturbāre

re-portāre

re-ficere < re- + facere

ūsū esse = ad ūsum (ūtendum)

esse, necessārium esse

cōnstat + *acc+inf* = certum est;

omnibus cōnstābat = omnēs

prō certō habēbant/sciēbant

(rem) prō-vidēre = cūrāre ut

rēs parētur, prae-parāre

re-bellāre = bellum redin-
tegrāre

paucitās -ātis *f* < pauci

rebellīo -ōnis *f* < re-bellāre
 commeātus -ūs *m* = rēs quae
 advehuntur, rēs necessāriae
 prō-dūcere = longiōrem facere
 reditus -ūs *m* < red-ire

trānsitūrum *esse* cōnfidēbant
 (= crēdēbant)

dē-dūcere = ab-dūcere

ēventus -ūs *m* (< ē-venire) =
 quod ēvenit, fortūna; ex -ū
 nāvium : (ex eō) quod nāvēs
 frāctae erant
Britannī intermiserant

cāsus -ūs *m* = quod accidit,
 ēventus, fortūna

mātēriā (: lignō) eārum nāvium
 quae gravissimē afflictae erant
 ... ūtēbātur

aes aeris *n.*: *metallum* ex quō
assēs fiunt; metalla: ferrum
[Fe], aes [Cu], argentum
[Ag], aurum [Au]
ā militibus administrārētur
= militēs administrārent
effēcit ut reliquīs commodē
nāvīgārī posset

ex cōnsuetūdine : ut fieri solē-
bat
neque ūllā bellī suspiciōne inter-
positā : cum intereā nūlla bellī
suspiciō fuisset
suspiciō -ōnis *f* < suspicārī
ei = ii
prō portis = ante portās stantēs
statiō -ōnis *f* (< stāre) = praesi-
dium, locus praesidiī
pulvis -eris *m* = terra sicca quae
ventō spargitur quasi nūbēs
in eā parte in quam (partem)...
id quod *factum* erat
aliquid novī cōnsiliī = aliq̄od
novum cōnsiliū (ā barbarīs
initum *esse*)

succēdere = in locum alicuius
sequī
cōnfestim = statim

suōs *militēs*

aegrē ↔ facile *adv*

dē-metere -messuisse -messum
= metere

dē-litescere -tuisse = sē abdere
di-spergere -sisse -sum = pas-
sim spargere; *militēs* dispersōs
... adortī (= aggressī)

per-equitāre (< eques) = equō
vehī (per locum)

aere ad reliquās reficiendās ūtēbātur, et quae ad eās rēs
erant ūsuī ex continentī comportārī iubēbat. Itaque, cum 3
summō studiō ā militibus administrārētur, duodecim
nāvibus āmissis, reliquīs ut nāvīgārī commodē posset
effēcit.

Dum ea geruntur, legiōne ex cōnsuetūdine ūnā frūmen- 32
tātum missā (quae appellābātur septima), neque ūllā ad id
tempus bellī suspiciōne interpositā, cum pars hominum in
agris remaneret, pars etiam in castra ventitāret, eī quī prō
portis castrōrum in statiōne erant Caesarī nūntiāvērunt
'pulverem māiōrem quam cōnsuetūdō ferret in eā parte
vidērī quam in partem legiō iter fēcisset'. Caesar, id quod 2
erat suspicātus: aliquid novī ā barbarīs initum cōnsiliī,
cohortēs quae in statiōnibus erant sēcum in eam partem
proficiscī, ex reliquīs duās in statiōnem cohortēs suc-
cēdere, reliquās armārī et cōnfestim sēsē subsequī iussit.

Cum paulō longius ā castris prōcessisset, suōs ab 3
hostibus premī atque aegrē sustinēre et, cōnferatā legiōne,
ex omnibus partibus tēla conici animadvertit. Nam quod, 4
omni ex reliquīs partibus dēmessō frūmentō, pars ūna
erat reliqua, suspicātī hostēs hūc nostrōs esse ventūrōs,
noctū in silvis dēlituerant, tum dispersōs, dēpositis armīs 5
in metendō occupātōs subitō adortī, paucīs interfectis re-
liquōs incertis ordinibus perturbāverant, simul equitātū
atque essedis circumdederant.

– Genus hoc est ex essedis pugnae: Primō per omnēs 33
partēs perequitant et tēla coniciunt atque ipsō terrōre
equōrum et strepitū rotārum ordinēs plērumque per-

turbant, et, cum sē inter equitum turmās insinuāvērunt, ex
 2 essedis dēsiliunt et pedibus proeliantur. Aurīgae interim
 paulātim ex proeliō excēdunt atque ita currūs collocant
 ut, si illī ā multitūdine hostium premantur, expeditum ad
 3 suōs receptum habeant. Ita mōbilitātem equitum, stabili-
 tātem peditum in proeliis praestant, ac tantum ūsū
 cotīdiānō et exercitātiōne efficiunt utī in dēclivī ac
 praecipitī locō incitātōs equōs sustinēre et brevī moderārī
 ac flectere et per tēmōnem percurrere et in iugō insistere
 et sē inde in currūs citissimē recipere cōsuērīnt. –

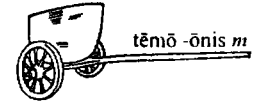
[Caesar Britannis superātis in continentem redit]

34 Quibus rēbus perturbātis nostrīs novitāte pugnae, tem-
 pore opportunissimō Caesar auxilium tulit: namque eius
 adventū hostēs cōstitērunt, nostrī sē ex timōre recēpē-
 2 runt. Quō factō, ad lacessendum et ad committendum
 proelium aliēnum esse tempus arbitrātus, suō sē locō
 continuit et, brevī tempore intermissō, in castra legiōnēs
 redūxit.
 3 Dum haec geruntur, nostrīs omnibus occupātis, quī
 erant in agrīs reliquī discessērunt.
 4 Secūtae sunt continuōs complūrēs diēs tempestātēs
 quae et nostrōs in castrīs continērent et hostem ā pugnā
 prohibērent.
 5 Interim barbarī nūntiōs in omnēs partēs dīmīsērunt
 paucitātemque nostrōrum militum suīs praedicāvērunt et
 ‘quanta praedae faciendae atque in perpetuum suī
 liberandī facultās darētur, si Rōmānōs castrīs expulissent’

turma -ae *f* = parvus equitum
 numerus (XXX ferē)
 in-sinuāre = inferre; sē ī. = vī
 intrāre
 aurīga -ae *m* = quī currum regit

receptus -ūs *m* < (sē) recipere
 mōbilitās -ātis *f* < mōbilis
 stabilitās -ātis *f* ↔ mōbilitās
 (< stabilis -e ↔ mōbilis)

dēclivis -e ↔ plānus; (locus) *d.*
 = paulum dēscendēs
 praecipit -cipitis *adi* = arduus
 moderārī = regere
 citō *adv* = celeriter; *comp* citius,
sup citissimē
 cōsuēverint = soleant

tēmō -ōnis *m*
 novitās -ātis *f* < novus; novitāte
 pugnae : propter novitātem *p.*
 Caesar nostrīs perturbātis...
 auxilium tulit

(tempus) aliēnum ↔ idōneum

Britannī quī ...

continuus -a -um = sine inter-
 vāllō
 tempestātēs quae... continērent
 = tantae tempestātēs ut... con-
 tinērent

praedicāre = clārē dicere
 perpetuum -i *n* : tempus *p.*
 suī (*gen*) liberandī facultās
 = facultās sē liberandī
 ‘... si Rōmānōs ē castrīs ex-
 pulerimus’

peditātūs -ūs *m* = peditum numerus

ante: cap. 21.7; 27.2-3

prō castris = ante castra

nostrī persecūtī
cursus -ūs *m* < currere; cursū
et viribus = omnibus viribus
currentō

duplicāre = bis tantō māiōrem
facere (< *du-plex* -icis *adi* =
bis tantus)
aequinoctium: a.d. viii kal.Oct.
sub-icere + *dat*: nāvīgātiōnem
hiemī subicere = nāvīgandō
pericula hiemis subire

nōn ita magnus = certē nōn *m.*
suōrum *militum*
nostrōs circum-stetērunt
"sī vōs interficī nōn *vultis*, arma
pōnite!"

dēmōnstrāvērunt. Hīs rēbus celeriter magnā multitudine 6
peditātūs equitātūsque coāctā, ad castra vēnērunt.

Caesar, etsī idem quod superiōribus diēbus acciderat 35
fore vidēbat – ut, sī essent hostēs pulsī, celeritate perī-
culum effugerent – tamen, nactus equitēs circiter XXX,
quōs Commius Atrebas, dē quō ante dictum est, sēcum
trānsportāverat, legiōnēs in aciē prō castris cōstituit.
Commissō proeliō, diūtius nostrōrum militum impetum 2
hostēs ferre nōn potuērunt, ac terga vertērunt. Quōs tantō 3
spatiō persecūtī quantum cursū et viribus efficere potu-
ērunt, complūrēs ex eis occidērunt, deinde omnibus longē
lātēque aedificiīs incēnsīs, sē in castra recēpērunt.

Eōdem diē lēgātī ab hostibus missī ad Caesarem dē 36
pāce vēnērunt. Hīs Caesar numerum obsidum quem ante 2
imperāverat duplicāvit eōsque in continentem addūcī
iussit, quod, propinquā diē aequinoctiī, infirmīs nāvibus
hiemī nāvīgātiōnem subiciendam nōn exīstimāvit. Ipse 3
idōneam tempestātem nactus paulō post mediam noctem
nāvēs solvit, quae omnēs incolumēs ad continentem per-
vēnērunt; sed ex eis onerāriae duae eōsdem quōs reliquī 4
portūs capere nōn potuērunt et paulō infrā delātae sunt.

[*Rebelliō Morinōrum*]

Quibus ex nāvibus cum essent expositī militēs circiter 37
trecentī atque in castra contenderent, Morinī, quōs Caesar
in Britanniam proficiscēns pācātōs reliquerat, spē praedae
adductī prīmō nōn ita magnō suōrum numerō circumste-
tērunt ac 'sī sēsē interficī nōllent' arma pōnere iussērunt.

2 Cum illī, orbe factō, sēsē dēfenderent, celeriter ad clāmōrem hominum circiter milia sex convēnerunt. Quā rē nūntiātā, Caesar omnem ex castris equitātum suis auxiliō misit.

orbis -is *m*: exercitus in orbem instrūctus (ut undique sē dēfendat)

3 Interim nostrī milītēs impetum hostium sustinuērunt atque amplius hōris quattuor fortissimē pugnāvērunt et, paucīs vulneribus acceptis, complūrēs ex eīs occidērunt.

auxiliō (*dat*) = ad auxilium (venire/mittere)

4 Posteā vērō quam equitātus noster in cōspectum vēnit, hostēs abiectis armis terga vertērunt magnusque eōrum numerus est occīsus.

posteā... quam = posteāquam

38 Caesar posterō diē T. Labiēnum cum eīs legiōnibus quās ex Britannā redūxerat in Morinōs quī rebellīonem fēcerant misit. Quī cum propter siccitatēs palūdum quō sē reciperent nōn habērent (quō superiōre annō perfugiō erant ūsi) omnēs ferē in potestātem Labiēnī pervēnerunt.

siccitās -ātis *f* < siccus
palūs -ūdis *f* = locus ūmidus
quō sē reciperent : locum quō sē recipere poterant
perfugium -i *n* = locus quō hominēs perfugiunt; quō perfugiō ... ūsi erant

3 At Q. Titūrius et L. Cotta lēgātī, quī in Menapiōrum finēs legiōnēs dūxerant, omnibus eōrum agris vāstātis, frūmentis succīs, aedificiis incēnsis, quod Menapii sē omnēs in dēnsissimās silvās abdiderant, sē ad Caesarem recēpērunt.

dēnsus -a -um = cōnfertus

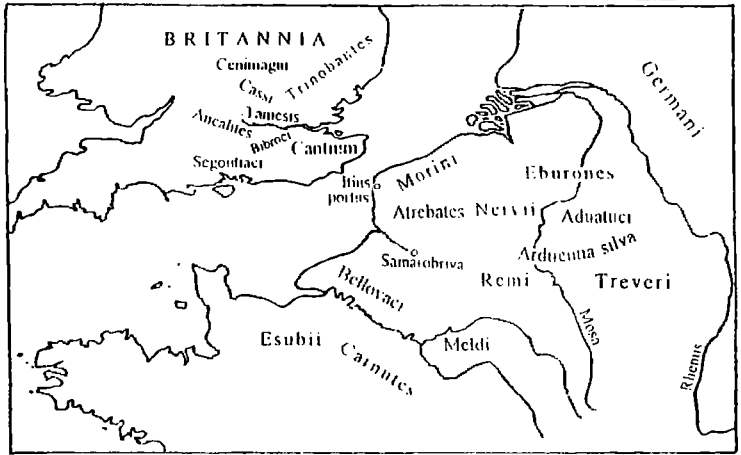
4 Caesar in Belgīs omnium legiōnum hiberna cōstituit. Eō duae omninō civitatēs ex Britannā obsidēs misērunt, reliquae neglēxērunt.

neglēxērunt : nōn fēcērunt

5 His rēbus gestis, ex litteris Caesaris diērum vīginti supplicātiō ā senātū dēcrēta est.

supplicātiō -ōnis *f* = diēs quō populus ad omnia templa diīs grātiās agit

Aduātucī -ōrum *m pl*
 Ancalitēs -um *m pl*
 Arduenna silva
 Bellovacī -ōrum *m pl*
 Bibrocī -ōrum *m pl*
 Cantium -i *n*
 Carnūtēs -um *m pl*
 Cassī -ōrum *m pl*
 Cenimagni -ōrum *m pl*
 Esubiī -ōrum *m pl*
 Itius portus
 Meldī -ōrum *m pl*
 Nervīī -ōrum *m pl*
 Rēmi -ōrum *m pl*
 Samarobriva -ae *f*, oppidum
 Segontiacī -ōrum *m pl*
 Tamesis -is *m*, flūmen
 Trinobantēs -ium *m pl*

LIBER QVINTVS

[*Classe comparātā Caesar iterum in Britanniam trāicit*]

annō 54 a.C.

cōnsuēverat = solēbat

onerāre = onere complēre
 subductiō -ōnis *f* < subducere
eās facit paulō humiliōrēs quam
eae (nāvēs) quibus...
 cōnsuēvimus = solēmus
 crēber -bra -brum = frequēns
 commūtatiō -ōnis *f* < com-
 mūtāre

eās facit paulō lātiōrēs quam
eae quibus...

(nāvis) āctuāria = quae rēmīs
 agit; hās -ās imperat fierī
 = imperat ut hae -ae fiant
 humiliās -ātis *f* < humilis
 (nāvem) armāre = armāmentis
 parāre
 conventus -ūs *m* (< convenire) =
 diēs quō iūs inter civēs dicitur
 per-agere
 Pirustae -ārum *m pl*, gēns Illy-
 rici

L. Domitiō Ap. Claudiō cōsulibus, discēdēs ab hibernīs 1
 Caesar in Italiam, ut quotannis facere cōsuērat, lēgātīs
 imperat quōs legiōnibus praefēcerat uti quam plūrimās
 possent hieme nāvēs aedificandās veterēsque reficiendās
 cūrārent. Eārum modum fōrmaq̄e dēmōnstrat:

Ad celeritātem onerandī subductiōēsque paulō facit 2
 humiliōrēs quam quibus in nostrō marī ūti cōsuēvimus,
 atque id eō magis quod propter crēbrās commūtatiōnēs
 aestuum minus magnōs ibi flūctūs fierī cognōverat. Ad
 onera ac multitudinem iūmentōrum trānsportandam paulō
 lātiōrēs quam quibus in reliquīs ūtimur maribus. Hās 3
 omnēs āctuāriās imperat fierī, quam ad rem multum
 humiliās adiuvat. Ea quae sunt ūsui ad armandās nāvēs 4
 ex Hispaniā apportārī iubet.

Ipse, conventibus Galliae citeriōris peractīs, in Illyricum 5
 proficiscitur, quod ā Pirustīs finitimam partem prōvinciae

6 *incursiōnibus vāstārī audiēbat. Eō cum vēnisset, cīvitatibus militēs imperat certumque in locum convenīre iubet.*

incursiō -ōnis f < in-currere

7 *Quā rē nūntiātā, Pirustae lēgātōs ad eum mittunt quī doceant ‘nihil eārum rērum publicō factum cōnsiliō’; ‘sēsē’que ‘parātōs esse’ dēmōnstrant ‘omnibus ratiōnibus 8 dē iniūriīs satisfacere’. Perceptā ōratiōne eōrum, Caesar obsidēs imperat eōsque ad certam diem addūcī iubet; ‘nisi ita fēcerint, sēsē bellō cīvitatē persecūtūrum’ dēmōnstrat. Eīs ad diem adductīs, ut imperāverat, arbitrōs 9 inter cīvitatēs dat quī litem aestiment poenamque cōstituant.*

publicō cōnsiliō factum esse

*parātōs... satisfacere = parātōs ad satisfaciendum
per-cipere -iō -cēpisse -ceptum = audire et cognōscere
C. iīs obsidēs imperat*

*“nisi ita fēceritis, bellō cīvitatē vestram persequar”
arbitrē -trī m = quī iūdicat quid aequum (iūstum) sit
lis litis f = certāmen, id dē quō certātur*

2 *Hīs cōfectīs rēbus conventibusque peractīs, in citeriōrem Galliam revertitur atque inde ad exercitum proficiscitur.*

*circu-ire = circum-ire
singularis -e = ēgregius*

2 *citur. Eō cum vēnisset, circuitīs omnibus hibernīs, singularī militum studiō in summā omnium rērum inopiā circiter sescentās eius generis cuius suprā dēmōnstrāvimus nāvēs et longās XXVIII invēnit instrūctās neque multum abesse ab eō quīn paucīs diēbus dēdūcī possint.*

*DC nāvēs eius generis cuius generis nāvēs suprā (cap. 1.2) d. instruere = (omni rē) parāre
nōn multum abest (ab eō) quīn fieri possit = paene fieri potest (nāvem) dēdūcere ↔ subdūcere*

3 *Collaudātīs militibus atque eīs quī negōtiō praefuerant, quid fierī velit ostendit atque omnēs ad portum Itium convenīre iubet, quō ex portū commodissimum in Britanniam trāiectum esse cognōverat, circiter milium passuum XXX trānsmisum ā continentī. Huic rei quod satis esse vīsum est militum reliquit.*

col-laudāre (< con-) = laudāre (multōs)

4 *Ipse cum legiōnibus expeditīs IIII et equitibus DCCC in finēs Trēverōrum proficiscitur, quod hī neque ad concilia veniēbant neque imperiō pārēbant Germānōsque Trānsrhēnānōs sollicitāre dicēbantur.*

*trānsmisus -ūs m = trāiectus (< trāns-mittere = trānsire)
huic rei (: ad praesidium portūs) reliquit quod militum (: quot militēs) satis esse eī vīsum est
expeditus = parātus ad pugnam
IIII = IV*

imperiō Caesaris pārēbant

sollicitāre = incitāre

valēre = validus esse

tangit : attingit

principātus -ūs *m* = princeps

locus

Cingetorix -igis *m*

dē adventū cognitum est = ad-
ventus cognitum est

"*ego meique omnēs in officio
erimus neque ab amicitia popu-
li Rōmāni deficiemus*"

in officio : Caesarī oboediens

cōn-firmāre = affirmāre

cōgere *īnstituit* (= coepit)

initium Rēmōrum : finis R.

(unde Rēmi incipiunt)

familiāritās -ātis *f* = amicitia

(< *familiāris* -is *m* = amicus)

privātum *adv* ↔ publicē

ab eō petere = eum (dē)precārī

cōnsulere + *dat* = prōdesse, cū-

ram habere dē, cūrāre; civitātī

c : dē civitāte ab eō petere

légātōs mittit *quī dicant* '.....'

idcircō = ideō

"idcircō ab *meīs* discēdere atque

ad *tē* venire nōluī quō (ut eō)

facilius ... continērem"

plēbs -is *f* = populus (↔ nōbili-

tās)

lābī = prāvē facere, dēficere

"itaque *est* civitās in *meā* potes-

tāte et, sī permittis, ad *tē* in cas-

tra veniam, *meās* civitātisque

fortūnās *tae* fidei permittam"

rem fidei alicuius permittere =

rem alicui cōfidere/crēdere

(servandam dare)

: et quae rēs eum...

īnstitūtō cōnsilio: vidē suprā

cap. 3.4

Haec civitās longē plūrimum tōtius Galliae equitātū 3
valet magnāsque habet cōpiās peditum, Rhēnumque (ut
suprā dēmōnstrāvimus) tangit. In eā civitāte duō dē prin- 2
cipātū inter sē contendēbant, Indutiomārus et Cingetorix;
ē quibus alter, simulatque dē Caesaris legiōnumque ad- 3
ventū cognitum est, ad eum vēnit, 'sē suōsque omnēs in
officio futurōs neque ab amicitia populī Rōmāni dēfectū-
rōs' cōfirmāvit, quaeque in Trēverīs gererentur ostendit.
At Indutiomārus equitātum peditātumque cōgere, eisque 4
quī per aetātem in armīs esse nōn poterant in silvam
Arduennam abditīs (quae ingentī magnitudīne per mediōs
finēs Trēverōrum ā flūmine Rhēnō ad initium Rēmōrum
pertinet) bellum parāre īnstituit. Sed posteāquam nōnnūllī 5
prīncipēs ex eā civitāte – et familiāritāte Cingetorigis ad-
ductī et adventū nostrī exercitūs perterritī – ad Caesarem
vēnērunt et dē suis privātum rēbus ab eō petere coepērunt,
quoniam civitātī cōnsulere nōn possent, veritus nē ab
omnibus dēsererētur Indutiomārus légātōs ad Caesarem
mittit: 'sēsē idcircō ab suis discēdere atque ad eum venīre 6
nōluisse quō facilius civitātem in officio continēret, nē
omnis nōbilitātis discessū plēbs propter imprudentiam
lāberētur; itaque esse civitātem in suā potestāte sēque, sī 7
Caesar permitteret, ad eum in castra ventūrum, suās
civitātisque fortūnās eius fidei permittūrū'.

Caesar, etsi intellegēbat quā dē causā ea dicerentur 4
quaeque eum rēs ab īnstitūtō cōnsilio dēterrēret, tamen,
nē aestātem in Trēverīs cōnsūmere cōgerētur omnibus ad
Britannicum bellum rēbus comparātīs, Indutiomārum ad

2 sē cum ducentis obsidibus venire iussit. His adductis – in
eis filio propinquisque eius omnibus quos nominatim
evocaverat – consolatus Indutiomārum hortatusque est
utī in officio maneret.

propinqui -ōrum *m pl* = cōn-
sanguinei et amici
nominatim *adv* = nōmine,
singulis nominatis

5 His rebus constitutis, Caesar ad portum Itium cum
2 legionibus pervenit. Ibi cognoscit LX naves, quae in
Meldis factae erant, tempestate reiectas cursum tenere
non potuisse atque eodem unde erant profectae revertisse;
reliquis paratis ad navigandum atque omnibus rebus

instruere + *abl* = paratum
facere, ornare, armare

3 instructas invenit. Eodem equitatus totius Galliae con-
venit, numero milium quattuor, principesque ex omnibus
4 civitatibus. Ex quibus perpaucos, quorum in se fidem
perspexerat, relinquere in Gallia, reliquos obsidum loco
secum ducere decreverat, quod, cum ipse abesset, motum
Galliae vereretur.

obsidum loco : ut obsides
motus : rebellio

8 His rebus gestis, Labieno in continenti cum tribus
legionibus et equitum milibus duobus relictis, ut portus
tueretur et rem frumentariam provideret quaeque in
Gallia gererentur cognosceret consiliumque pro tempore

pro tempore et pro re = ut
tempus et res postuleret
ipse : Caesar
pari numero : eodem numero

2 et pro re caperet, ipse cum quinque legionibus et pari
numero equitum quem in continenti reliquerat, ad solis
occasum naves solvit et leni Africo proventus, media
circiter nocte vento intermissis cursum non tenuit, et
longius delatus aestu orta luce sub sinistra Britanniam

Africus -i *m* = ventus qui ab
Africa (inter meridiem et
occidentem) flat

3 relictam conspexit. Tum rursus aestus commutationem
secutus remis contendit ut eam partem insulae caperet
qua optimum esse egressum superiore aestate cognoverat.

orti ortum; orta luce : orto
sole, prima luce

4 Qua in re admodum fuit militum virtus laudanda, qui

egressus -us *m* < egredi

ad-modum *adv* = valde

vectōrius -a -um < vehere; nāvis
 vectōria = nāvis onerāria
 ad-aequāre = aequus esse atque;
 cursum a. = aequē currere
 accessum est : accesserunt
 meridianus -a -um < meridiēs;
 meridiānō tempore = meridiē

manus -ūs *f* = numerus armātō-
 rum, exercitus
 annōtinus -a -um = ex priōre
 annō, priōre annō factus

praesidiō *dat* = ad praesidium

verērī + *dat*: verērī nāvibus =
 v. nē quid accidat nāvibus
 mollis -e: lītus molle : molliter
 (: paulum) dēclive

cum equitātū atque essedīs

nātūrā et opere : locō (arduō) et
 mūnitiōne (vāllō, fossā, cēt.)
 domesticus -a -um < domus;
 bellum -um = b. inter civēs
 prae-parāre = ante parāre
 introitus -ūs *m* ↔ exitus
 prae-clūdere -sisse -sum < prae
 + claudere
 prō-pugnāre
 in-gredī -gressum = intrāre

vectōriīs gravibusque nāvigiīs nōn intermissō rēmigandī
 labōre longārum nāvium cursum adaequārunť.

Accessum est ad Britanniam omnibus nāvibus merī- 5
 diānō ferē tempore, neque in eō locō hostis est vīsus;
 sed, ut postea Caesar ex captivīs cognōvit, cum magnae 6
 manūs eō convēnissent, multitudīne nāvium perterritae
 – quae cum annōtinīs privātisque amplius octingentae
 ūnō erant vīsae tempore – ā lītore discesserant ac sē in
 superiōra loca abdiderant.

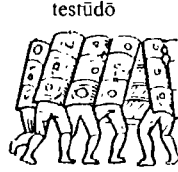
[*Castellō hostium captō, Caesar ad nāvēs afflīctās redit*]

Caesar, expositō exercitū et locō castrīs idōneō captō, 9
 ubi ex captivīs cognōvit quō in locō hostium cōpiae cōn-
 sēdissent, cohortibus decem ad mare relictīs et equitibus
 trecentīs quī praesidiō nāvibus essent, dē tertiā vigiliā ad
 hostēs contendit, eō minus veritus nāvibus quod in lītore
 mollī atque apertō dēligātās ad ancoram relinquebat, et
 praesidiō nāvibus Q. Ātrium praefecit.

Ipsē noctū prōgressus milia passuum circiter XII 2
 hostium cōpiās cōspicātus est. Illī equitātū atque essedīs 3
 ad flūmen prōgressī ex locō superiōre nostrōs prohibēre
 et proelium committere coepērunt. Repulsī ab equitātū sē 4
 in silvās abdidērunt, locum nactī ēgregiē et nātūrā et
 opere mūnitum, quem domesticī bellī, ut vidēbātur, causā
 iam ante praeparāverant; nam crēbrīs arboribus succīsīs
 omnēs introitus erant praeclūsī. Ipsī ex silvīs rārī 5
 prōpugnābant nostrōsque intrā mūnitiōnēs ingredi pro-
 hibēbant.

6 At militēs legiōnis septimae, testūdine factā et aggere ad mūnitiōnēs adiectō,

7 locum cēpērunt eōsque ex silvis expulērunt paucis vulneribus acceptis. Sed

eōs fugientēs longius Caesar prōsequi vetuit, et quod loci nātūram ignōrābat et quod, magnā parte diēi cōsūmptā, mūnitiōni castrōrum tempus relinqui volēbat.

10 Postridiē eius diēi māne tripertitō militēs equitēsque in expeditiōnem misit, ut eōs qui fūgerant persequerentur.

2 His aliquantum itineris prōgressis, cum iam extrēmī essent in prōspectū, equitēs ā Q. Ātriō ad Caesarem vēnērunt qui nūntiārent 'superiōre nocte māximā coortā tempestāte prope omnēs nāvēs afflictās atque in litore ēiectās esse, quod neque ancorae fūnēsque subsisterent neque nautae gubernātōrēsque vim tempestātis pati possent; itaque ex eō concursū nāvium magnum esse incommodum acceptum'.

11 His rēbus cognitīs, Caesar legiōnēs equitātumue revocārī atque in itinere resistere iubet, ipse ad nāvēs 2 revertitur. Eadem ferē quae ex nūntiīs litterisque cognōverat cōram perspicit, sic ut āmissis circiter XL nāvibus reliquae tamen reficī posse magnō negōtiō vidērentur.

3 Itaque ex legiōnibus fabrōs dēligit et ex continentī aliōs 4 arcessī iubet. Labiēnō scribit 'ut quam plūrimās posset eis 5 legiōnibus quae sunt apud eum nāvēs īnstituat'. Ipse, etsī rēs erat multae operae ac labōris, tamen commodissimum esse statuit omnēs nāvēs subdūcī et cum castrīs ūnā

testūdō -inis *f* = tēctum ē scūtis coniunctis factum
agger -is *m* = vāllum ē terrā factum

testūdō -inis *f*

vetāre -uisse -itum

relinqui : reliquum esse

tri-pertitus -a -um = in trēs partēs divīsus; *adv* -ō expeditiō -ōnis *f* = iter militum expeditōrum
extrēmus = postrēmus

prōspectus -ūs *m* < prōspicere; in -ū = in cōspectū (procul)

sub-sistere = firmē stāre, sustinēre

cōram *adv* = ante oculōs, praesens
magnō negōtiō = magnō labōre

quam plūrimās nāvēs posset

īnstituere : facere incipere

rēs multī labōris = rēs *labōriōsa*
commodus -a -um = idōneus, facilis

nocturnus -a -um < nox

praesidiō (*dat*) = ad praesidium

summa -ae *f* (↔ *pars*) = tōta rēs,
cūctum negōtiū; s. imperiū
= summum/tōtum imperium
Cassivellaunus -i *m*, rēx Bri-
tannōrum

Tamesis -is *m*, *acc* -im

continēns -entis *adi* = continuus,
nōn intermissus
inter-cēdere = intēvenire; huic
cum reliquis cīvitātibus bella
intercesserant : inter hunc et
reliquās cīvitātēs bella fuerant

interior -ius *comp* < intrā

memoriā prōdere = nārrāre (rēs
antiquās ē memoriā)
Belgium -i *n*, finēs Belgārum

ex quibus cīvitātibus ortī

in-fīnītus -a -um = sine fīne,
māximus
cōn-similis -e = similis

tālea
-ae *f*

pondus -eris *n* = gravitās (onus
grave magnum *pondus* habet)
exāmināre = pondus statuere,
mētīri (quam gravis rēs sit)
plumbum -i *n*, metallum molle,
vīle; p. nigrum [*Pb*] gravissi-
mum est; p. album [*Sr*] levius
mediterrāneus -a -um = situs in
mediā terrā (↔ *maritimus*)

mūnitiōne coniungī. In hīs rēbus circiter diēs X cōnsūmit, 6
nē nocturnīs quidem temporibus ad labōrem mīlitum inter-
missīs. Subductīs nāvibus castrisque ēgregiē mūnītis, eās- 7
dem cōpiās, quās ante, praesidiō nāvibus reliquit.

Ipse eōdem unde redierat proficīscitur. Eō cum vēnis- 8
set, māiōrēs iam undique in eum locum cōpiāe Britannō-
rum convēnerant, summā imperiī bellique administrandī
commūnī cōnsiliō permissā Cassivellaunō, cuius finēs ā
maritimīs cīvitātibus flūmen dividit quod appellatur
Tamesis, ā marī circiter milia passuum LXXX. Huic 9
superiōre tempore cum reliquīs cīvitātibus continentia
bella intercesserant, sed nostrō adventū permōtī Britannī
hunc tōtī bellō imperiōque praefēcerant.

[*Dē Britannīā eiusque incolīs*]

Britanniae pars interior ab eis incolitur quōs nātōs in 12
īnsulā ipsī memoriā prōditum dicunt, maritima pars ab eis 2
quī praedae ac bellī inferendī causā ex Belgiō trānsierant,
quī omnēs ferē eis nōminibus cīvitātum appellantur qui-
bus ortī ex cīvitātibus eō pervēnērunt et bellō illātō ibi
permānsērunt atque agrōs colere coepērunt.

Hominum est īfīnīta multitūdō crēberrimaque aedificia 3
ferē Gallicīs cōnsimilia; pecorum magnus numerus.

Ūtuntur aut aere aut nummō aureō aut tāleīs ferreīs 4
ad certum pondus exāminātīs prō nummō. Nāscitur ibi
plumbum album in mediterrāneīs regiōnibus, in maritimīs
ferrum, sed eius exigua est cōpia; aere ūtuntur importātō.
Materia cuiusque generis ut in Galliā est praeter 5

fāgus
-ī f

abies
-etis f

lepus
-oris m

gallina
-ae f

ānser
-eris m

6 fāgum atque abietem. Leporem et gallinam et ānserem
gustāre fās nōn putant; haec tamen alunt animī volup-
7 tātisque causā. Loca sunt temperātiōra quam in Galliā,
remissiōribus frīgoribus.

13 Īnsula nātūrā triquetra, cuius ūnum latus est contrā
Galliam. Huius lateris alter angulus, quī est ad Cantium,
quō ferē omnēs ex Galliā nāvēs appelluntur, ad orientem
2 sōlem, ĩnferior ad merīdiem spectat. Hoc pertinet circiter
2 mīlia passuum quīngenta. Alterum vergit ad Hispāniam
atque occidentem sōlem; quā ex parte est Hibernia, dīmi-
3 diō minor, ut exīstīmātur, quam Britannia, sed parī spatiō
3 trānsmīssūs atque ex Galliā est in Britanniam. In hōc
mediō cursū est ĩnsula quae appellātur Mona; complūrēs
praetereā minōrēs subiectae ĩnsulae exīstīmantur, dē
4 quibus ĩnsulīs nōnnūllī scrīpsērunt 'diēs continuōs xxx
4 sub brūmā esse noctem'. Nōs nihil dē eō percontātiōnibus
reperiēbāmus, nisi certīs ex aquā mēnsūrīs breviōrēs esse
5 quam in continentī noctēs vidēbāmus. Huius est longi-
tūdō lateris, ut fert illōrum opīniō, septingentōrum
6 mīlium. Tertium est contrā septentrīōnēs, cui partī nūlla
est obiecta terra; sed eius angulus lateris māximē ad
Germāniam spectat. Hoc mīlia passuum octingenta in
7 longitudinē esse exīstīmātur. Ita omnis ĩnsula est in
circuitū vicīēs centum mīlium passuum.

fōrma
triquetra

angulus
-ī m

fās *indēcl n* = quod per deōs
licet; fās est = licet (per deōs)
voluptās -ātis f = quod dēlect-
tat, dēliciae
temperātus -a -um = nec cali-
dus nec frīgīdus
remissus -a -um (*part < re-mit-
tere*) = lēnis, moderātus
triquetrus -a -um = qui tria la-
tera et trēs angulōs habet

ap-pellere < ad + pellere
īnferior *angulus*
spectāre ad = vergere ad
hoc *latus* pertinet (: longum est)
alterum *latus*
dīmidium -ī n = dīmidia pars

sub-iectae : ĩnrā (prope) sitae;
subiectae esse exīstīmantur
brūma -ae f = diēs annī brevis-
simus (a. d. viii kal. ĩān.)
percontātiō -ōnis f < *percontārī*
= interrogāre
mēnsūra -ae f < mētīrī; aqua:
clepsydra, ĩnstrūmentum ad
hōrās mētiendās
ut fert illōrum opīniō = ut illi
opīnantur (= exīstīmant)
DCC mīlium *passuum*
tertium *latus*
(terra) ob-iecta = sita contrā

vicīēs = 20x; v. centum mīlia
= v. *centēna* mīlia (2000000);
centēnī -ae -a = C et C...

hīs : incolis

interiōrēs *m pl* = incolae interi-
ōris partis

in-ficere = colōre afficere
 vitrum -ī *n* = herba ex quā color
 efficitur *caeruleus* (: color caeli
 serēni vel maris tranquillī)
 horridus -a -um = horrendus
 (capillus) prō-missus = longus;
 capillō (*abl*) esse prōmissō =
 capillum habēre prōmissum
 rādere -sisse -sum = capillum
 vel *barbam* auferre cultrō
 duo-dēni -ae -a = XII et XII...

infantēs quī sunt ex eis nāti
 quō : ad quōs

cōn-fligere -ixisse -ictum =
 ācritter concurrere (proeliō)

com-pellere -pulisce -pulsum
 = eōdem pellere (multōs)
 cupidius = nimis cupidē

subsidiō (*dat*) mittere = ad sub-
 sidium mittere, submittere
 prīmīs *cohortibus*

per-exiguus = valdē exiguus

Ex hīs omnibus longē sunt hūmānissimī quī Cantium 14
 incolunt, quae regiō est maritima omnis, neque multum ā
 Gallicā differunt cōnsuetūdine. Interiōrēs plērique frū- 2
 menta nōn serunt, sed lacte et carne vīvunt pellibusque
 sunt vestiti.

Omnēs vērō sē Britannī vitrō inficiunt,
 quod caeruleum efficit colōrem, atque hōc
 horridiōrēs sunt in pugnā aspectū; capillō-
 que sunt prōmissō atque omnī parte corpo-
 ris rāsā praeter caput et labrum superius.

barba
-ae *f*

3

Uxōrēs habent dēni duodēnique inter sē commūnēs, et 4
 māximē frātrēs cum frātribus parentēsque cum liberis.
 Sed quī sunt ex eis nāti eōrum habentur liberī quō prī- 5
 mum virgō quaeque dēducta est.

[*Victō Cassivellaunō, Caesar exercitum reducit*]

Equitēs hostium essedāriique ācritter proeliō cum 15
 equitātū nostrō in itinere cōnflixērunt, ita tamen ut nostrī
 omnibus partibus superiōrēs fuerint atque eōs in silvās
 collēsque compulerint. Sed, complūribus interfectis, 2
 cupidius insecūtī nōnnūllōs ex suis āmisērunt. At illī, 3
 intermissō spatiō, imprudentibus nostris atque occupātis
 in mūnitiōne castrōrum, subitō sē ex silvis eiēcērunt,
 impetūque in eōs factō quī erant in statiōne prō castris
 collocāti, ācritter pugnāvērunt. Duābusque missis sub- 4
 sidiō cohortibus ā Caesare (atque eis prīmīs legiōnum
 duārum), cum hae perexiguō intermissō locī spatiō inter
 sē cōnstitissent, novō genere pugnae perterritis nostris,

- per mediōs audācissimē perrūpērunt sēque inde incolu-
 5 mēs recēpērunt. Eō diē Q. Laberius Dūrus, tribūnus mili-
 tum, interficitur. Illi plūribus submissis cohortibus re-
 pelluntur.
- 16 Tōtō hōc in genere pugnae, cum sub oculis omnium ac
 prō castris dīmīcārētur, intellēctum est nostrōs propter
 gravitātem armōrum, quod neque īnsequī cēdentēs pos-
 sent neque ab signis discēdere audērent, minus aptōs esse
 2 ad huius generis hostem, equitēs autem magnō cum perī-
 culō proeliō dīmīcāre, proptereā quod illi etiam cōsultō
 plērumque cēderent et, cum paulum ab legiōnibus nostrōs
 remōvissent, ex essedis dēsiliērent et pedibus disparī proe-
 4 liō contenderent. Accēdēbat hūc ut numquam cōnfertī,
 sed rārī magnisque intervāllis proeliārentur statiōnēsque
 dispositās habērent atque aliī aliōs deinceps exciperent
 integrīque et recentēs dēfetigātis succēderent.
- 17 Posterō diē procul ā castris hostēs in collibus cōstitē-
 runt, rārīque sē ostendere et lēnius quam prīdiē nostrōs
 2 equitēs proeliō lacessere coepērunt. Sed merīdiē, cum
 Caesar pābulandī causā trēs legiōnēs atque omnem
 equitātum cum C. Trebōniō lēgātō mīsisset, repente ex
 omnibus partibus ad pābulātōrēs advolāvērunt, sīc utī ab
 signis legiōnibusque nōn absisterent.
- 3 Nostrī ācritēr in eōs īmpetū factō reppulērunt neque
 finem sequendī fēcērunt quoad subsidiō cōnfisi equitēs,
 cum post sē legiōnēs vidērent, praecipitēs hostēs ēgērunt,
 4 magnōque eōrum numerō interfectō, neque suī colligendī
 neque cōsistendī aut ex essedis dēsiliendī facultātem

Britanni per mediōs *nostrōs*...
 perrūpērunt

dīmīcāre = pugnāre
 nostrōs *peditēs*

aptus -a -um = idōneus, parātus

illi : *Britanni*
 cōsultō *adv* = cōsiliō (↔ forte)
 nostrōs *equitēs*

dis-pār -paris (↔ pār) = impār

accēdēbat hūc = ad hoc accēdē-
 bat (: addendum erat)

rārī ↔ cōnfertī
 deinceps = alter post alterum
 aliōs excipere : aliōrum locum
 excipere, aliis succēdere
 integer -gra -grum : incolumis
 recēns -entis *adi* ↔ fessus
 dē-fetigātus -a -um = fatigātus

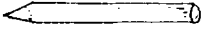
pābulārī = pābulum quaerere

pābulātōr -ōris *m* = qui pābulātūr
 ad-volāre
 sīc : tam ācritēr
 ab-sistere = (sē) abstinēre

reppulērunt *eōs*

cōn-fidere -fīsum esse *perf dēp*;
 cōnfisi = cōnfidentēs (+ *dat/abl*)
 praecipēs -cipitis (< *prae* + *caput*)
 = sē praecipitāns
 sē col-ligere = sē recipere; ne-
 que *iīs* suī (sē) colligendī ...
 facultātem dedērunt

ea auxilia quae undique convenerant
 ā Cassivellaunō discesserunt
 nōbīs-cum = cum nōbīs

sūdis -is f

prae-figere -fixisse -fixum =
 ante figere
 dē-figere -fixisse -fixum = figere
 (infrā)
 tegere tēxisse tēctum = operire

impetus -ūs m = studium prō-
 grediendi ācerimum
 ex-stāre; cum... exstārent :
 etsi... exstābant

dimitterent : relinquerent

spem dē-pōnere = spērare dēsi-
 nere; dēpositā spē : spē dēiectus
 contentiō -ōnis f (< contendere)
 = certāmen
 : praeter IV circiter mīlia...

servāre = perspicere
 (locus) impedītus = difficilis
 aditū, arduus
 silvestris -e < silva
 in eis regiōnibus in quibus nōs
 iter factūrōs esse cognōverat

sēmīta -ae f = via angusta

hōc metū : ob huius rei metum
 eōs prohibēbat
 relinquebātur = reliquum erat

dedērunt. Ex hāc fugā prōtinus quae undique convenerant 5
 auxilia discesserunt, neque post id tempus umquam
 summīs nōbīscum cōpiīs contendērunt.

Caesar, cognitō cōsiliō eōrum, ad flūmen Tamesim in 18
 finēs Cassivellaunī exercitum dūxit; quod flūmen unō
 omnīnō locō pedibus, atque hoc aegrē, trānsīrī potest. Eō 2
 cum vēnisset, animum advertit ad alteram flūminis rīpam
 magnās esse cōpiās hostium instrūctās.

Rīpa autem erat acūtīs sudibus praefixisque mūnīta, 3
 eiusdemque generis sub aquā dēfixae sudēs flūmine
 tegēbantur. Eis rēbus cognitīs ā captivīs perflugisque, 4
 Caesar, praemissō equitātū, cōnfestim legiōnēs subsequī
 iussit. Sed eā celeritāte atque eō impetū militēs iērunt, 5
 cum capite sōlō ex aquā exstārent, ut hostēs impetum
 legiōnum atque equitum sustinēre nōn possent rīpāsque
 dimitterent ac sē fugae mandārent.

Cassivellaunus, ut suprā dēmōstrāvimus, omnī dē- 19
 positā spē contentiōnis, dimissīs ampliōribus cōpiīs,
 mīlibus circiter quattuor essedāriōrum relictīs, itinera
 nostra servābat paulumque ex viā excēdēbat locisque im-
 pedītīs ac silvestribus sēsē occultābat, atque eis regiō-
 nibus quibus nōs iter factūrōs cognōverat pecora atque 2
 hominēs ex agrīs in silvās compellēbat; et, cum equitātus 2
 noster liberius praedandī vāstandīque causā sē in agrīs
 ēiēcerat, omnibus viīs sēmītisque essedāriōs ex silvīs
 emittēbat et magnō cum periculō nostrōrum equitum cum
 eis cōnfligēbat atque hōc metū lātius vagārī prohibēbat.
 Relinquebātur ut neque longius ab agmine legiōnum 3

discēdi Caesar paterētur, et tantum in agrīs vāstandīs incendiisque faciendīs hostibus nocērētur quantum labōre atque itinere legiōnāriī militēs efficere poterant.

discēdi Caesar paterētur : eōs
discēdere C. paterētur
tantum... quantum
incendium -ī n < incendere
labōre atque itinere : (in) itinere
labōriōsō

20 Interim Trīnobantēs, prope firmissima eārum regiōnum cīvitās – ex quā Mandubracius adulēscēns Caesaris fidem secūtus ad eum in continentem Galliam vēnerat (cuius pater in eā cīvitāte rēgnum obtinuerat interfectusque erat ā Cassivellaunō, ipse mortem fugā vitāverat) – legātōs ad Caesarem mittunt pollicenturque ‘sēsē eī dēditūrōs atque
2 imperāta factūrōs’; petunt ‘ut Mandubracium ab iniūriā Cassivellaunī dēfendat atque in cīvitātem mittat, quī
3 praesit imperiumque obtineat’. Eīs Caesar imperat obsidēs XL frūmentumque exercituī, Mandubraciumque
4 ad eōs mittit. Illi imperāta celeriter fēcērunt, obsidēs ad numerum frūmentumque mīsērunt.

firmissima : validissima

21 Trīnobantibus dēfēnsis atque ab omnī militum iniūriā prohibitis, Cenimagnī, Segontiacī, Ancalitēs, Bibrocī,
2 Cassī lēgātiōnibus missis sēsē Caesarī dēdunt. Ab eīs cognōscit ‘nōn longē ex eō locō oppidum Cassivellaunī abesse silvīs palūdibusque mūnītum, quō satis magnus
3 hominum pecorisque numerus convēnerit’. (‘Oppidum’ autem Britannī vocant, cum silvās impeditās vāllō atque fossā mūniērunt, quō incursiōnis hostium vitandae causā convenire cōsuērunt.)

imperātum -ī n = quod imperā-
tur
quī (: ut) cīvitātū praesit

ad numerum : XL

Caesar cognōscit

-iērunt = -ivērunt

cōnsuēverunt = solent

4 Eō proficiscitur cum legiōnibus. Locum reperit ēgregiē nātūrā atque opere mūnītum. Tamen hunc duābus ex
5 partibus oppugnāre contendit. Hostēs paulisper morātī militum nostrōrum impetum nōn tulērunt sēsēque aliā ex

contendit + *inf* = properat

reperit est

supra: cap. 14.1

Cingetorix -igis m

Segovax -axis m

castra navalia: vidē cap. 11.5-7
im-prōvisus -a -um = nōn ex-
spectātus; dē imprōvisō =
modō imprōvisō, subitō
ei = ii
eruptiō -ōnis f < ē-rumpere

Lugotorix -igis m

detrimentum -ī n = malum quō
alicui nocētur, iactūra
defectiō -ōnis f < deficere; dē-
fectiōne civitātum : quod civi-
tātēs defēcerant (cap. 21.1)
Commius: cap. 21.6

(tempus) ex-trahere = cōn-
sūmere
quid (: quantum) vectigālis
vectigal -ālis n = pecūnia quae
civitātī penditur
pendere = solvere
inter-dicere (nē...) = vetāre
(+ inf)

nōnnullae navēs
dē-perire = perire
commeātus -ūs m = nāvigiatiō
quā rēs vel hominēs vehuntur

parte oppidī eiecērunt. Magnus ibi numerus pecoris re- 6
pertus multique in fugā sunt comprehēnsi atque interfecti.

Dum haec in hīs locīs geruntur, Cassivellaunus ad 22
Cantium – quod esse ad mare supra dēmōstrāvimus,
quibus regiōnibus quattuor rēgēs praeerant, Cingetorix,
Carvilius, Taximagulus, Segovax – nūntiōs mittit atque
eis imperat ‘utī coactis omnibus cōpiis castra navalia dē
imprōvisō adorianatur atque oppugnent’.

Eī cum ad castra vēnissent, nostrī eruptiōne factā, 2
multis eōrum interfectis, captō etiam nōbili duce
Lugotorige, suōs incolumēs redūxērunt.

Cassivellaunus, hōc proeliō nūntiātō, tot detrimentis 3
acceptis, vāstātis finibus, māximē etiam permōtus dē-
fectiōne civitātum, lēgātōs per Atrebatem Commium dē
dēditiōne ad Caesarem mittit. Caesar, cum cōstituisset 4
hiemāre in continentī propter repentinōs Galliae mōtūs
neque multum aestātis superesset atque id facile extrahī
posse intellexeret, obsidēs imperat et quid in annōs
singulōs vectigālis populō Rōmānō Britannia penderet
cōstituit. Interdicit atque imperat Cassivellaunō ‘nē 5
Mandubraciō neu Trinobantibus noceat’.

Obsidibus acceptis, exercitum redūcit ad mare. Navēs 23
invēnit relectās. Eis dēductis, quod et captivōrum 2
magnum numerum habēbat et nōnnullae tempestāte dē-
perierant navēs, duōbus commeātibus exercitum repor-
tāre instituit.

Ac sic accidit utī ex tantō nāvium numerō tot nāvigiatiō- 3
nibus neque hōc neque superiōre annō ūlla omninō nāvis,

- 4 quae militēs portāret, dēsiderārētur – at ex eīs quae inānēs
ex continentī ad eum remitterentur, et priōris commeātūs
expositīs militibus et quās postea Labiēnus faciendās cū-
rāverat numerō LX, perpaucae locum caperent, reliquae
5 ferē omnēs reicerentur. Quās cum Caesar aliquamdiū
frūstrā exspectāset, nē anni tempore ā nāvigātiōne ex-
clūderētur, quod aequinoctium suberat, necessariō angus-
6 tius militēs collocāvit, ac summā tranquillitāte cōsecūtā,
secundā initā cum solvisset vigiliā, primā luce terram
attigit omnēsque incolumēs nāvēs perdūxit.

inānis -e = vacuus

et ex eīs quās

ali-quamdiū = aliquantum tem-
poris (nesciō quamdiū)
ex-clūdere -sisse -sum (< ex +
claudere) : prohibēre
necessariō *adv*

tranquillitās -ātis *f* < tranquillus

in-ire = incipere; secundā initā
vigiliā = initiō secundae vigi-
liae (postquam solvit)

[Legiōnēs in hibernīs collocātae. Tasgetius interfectus]

- 24 Subductis nāvibus conciliōque Gallōrum Samarobrīvae
peractō, quod eō annō frumentum in Galliā propter sic-
citatēs angustius prōvēnerat, coactus est aliter ac superiō-
ribus annis exercitum in hibernīs collocāre legiōnēsque
2 in plūrēs civitatēs distribuere. Ex quibus ūnam in
Morinōs dūcendam C. Fabiō lēgātō dedit, alteram in
Nerviōs Q. Cicerōnī, tertiam in Esubiōs L. Rōsciō;
quārtam in Rēmīs cum T. Labiēnō in cōfiniō Trēve-
3 rōrum hiemāre iussit; trēs in Bellovacīs collocāvit, hīs M.
Crassum quaestōrem et L. Mūnātium Plancum et C.
4 Trebōnium lēgātōs praefēcit. Ūnam legiōnem, quam
proximē trāns Padum cōscripserat, et cohortēs quinque
in Eburōnēs, quōrum pars māxima est inter Mosam ac
Rhēnum, qui sub imperiō Ambiorigis et Catuvolcī erant,
5 mīsit; eīs militibus Q. Titūrium Sabīnum et L. Aurun-
culēium Cottam lēgātōs praesesse iussit.

Samarobrīva -ae *f*, oppidum

angustē = exiguē
prō-venire
aliter ac = aliter quam

Q. Tullius Cicerō, frāter M.
Tullii Cicerōnis orātōris
cōnfinium -i *n* = finis

Ambiorix -igis *m*

ad hunc modum = hōc modō

medēri + *dat* = s̄anāre; inopiae
medēri = cūrāre nē inopia sit

pācātus -a -um *part* < pācāre
hīberna C milibus passuum con-
tinēbantur = inter bina hīberna
nōn plūs C milibus passuum
intererat
collocātās *esse*

summō locō nātus = summō
(nōbilissimō) genere nātus

benevolentia -ae *f* < *bene-*
volēns -entis = quī bene vult
fuerat ūsus = ūsus erat
māiōrum locum restituerat
: rēgnum reddiderat
palam ↔ clam
auctor -ōris *m* = quī suādet; ali-
quō auctōre = aliquō suādente
dēfertur : nūntiātur

impulsus -ūs *m* < impellere;
eōrum -ū: ab iīs impulsa
Belgium -i *n*, regiō Belgārum

hōsque, quōrum operā cognō-
verat T.um interfectum *esse*,
comprehēnsōs ad sē mittere
iubet

in hīberna perventum *esse* : eōs
in hīberna pervēnisse

diēbus XV quibus in hīberna
ventum est : diēbus XV post-
quam in hīberna vērunt
dēfectiō -ōnis *f* < dēficere
cum fuissent/comportāvissent
: etsi fuerant/comportāverant
praestō (*indēcl*) *esse* (+ *dat*)
= praesēns *esse*, occurrere
Trēveri, sg Trēver -i *m*

Ad hunc modum distribūtis legiōnibus, facillimē in- 6
opiae frūmentāriae sēsē medēri posse exīstimāvit. Atque 7
hārum tamen omnium legiōnum hīberna, praeter eam
quam L. Rōsciō in pācātissimam partem dūcendam
dederat, milibus passuum centum continēbantur.

Ipsē intereā, quoad legiōnēs collocātās mūnitaque 8
hīberna cognōvisset, in Galliā morārī cōstituit.

Erat in Carnūtibus summō locō nātus Tasgetius, cuius 25
māiōrēs in suā cīvitāte rēgnum obtinuerant; huic Caesar 2
prō eius virtūte atque in sē benevolentīā, quod in omnibus
bellīs singulārī eius operā fuerat ūsus, māiōrum locum
restituerat. Tertium iam hunc annum rēgnantem inimicī, 3
multīs palam ex cīvitāte auctōribus, interfēcērunt. Dēfer-
tur ea rēs ad Caesarem. Ille veritus, quod ad plūrēs per- 4
tinēbat, nē cīvitās eōrum impulsū dēficeret, L. Plancum
cum legiōne ex Belgiō celeriter in Carnūtēs proficisci
iubet ibique hiemāre, quōrumque operā cognōverat Tas-
getium interfectum, hōs comprehēnsōs ad sē mittere.

Interim ab omnibus lēgātīs quaestōribusque quibus 5
legiōnēs trādiderat certior factus est 'in hīberna per-
ventum locumque hībernīs esse mūnītum'.

[*Ambiorix Rōmānis suādet ut ex hībernīs proficiscantur*]

Diēbus circiter quīndecim quibus in hīberna ventum est 26
initium repentinī tumultūs ac dēfectiōnis ortum est ab
Ambiorige et Catuvolcō; quī, cum ad finēs rēgnī suī 2
Sabīnō Cottaeque praestō fuissent frūmentumque in
hīberna comportāvissent, Indutiomārī Trēveri nūntiīs

impulsī suōs concitāverunt, subitōque oppressīs lignātōribus magnā manū ad castra oppugnātum vēnerunt.

- 3 Cum celeriter nostrī arma cēpissent vāllumque ascendissent atque, ūnā ex parte Hispānis equitibus ēmissis, equestrī proeliō superiōrēs fuissent, dēspērātā rē hostēs
4 suōs ab oppugnātiōne redūxerunt. Tum suō mōre conclāmāverunt ‘utī aliquī ex nostrīs ad colloquium prōdīret: habēre sēsē quae dē rē commūnī dicere vellent, quibus rēbus contrōversiās minū posse spērārent’.

- 27 Mittitur ad eōs colloquendī causā C. Arpīnēius, eques Rōmānus, familiāris Q. Titūrī, et Q. Iūnius ex Hispāniā quīdam quī iam ante missū Caesaris ad Ambiorīgem ventitāre cōnsuērat. Apud quōs Ambiorīx ad hunc modum locūtus est:

- 2 ‘Sēsē prō Caesaris in sē beneficiīs plūrimum eī cōnfītērī dēbere, quod eius operā stipendiō liberātus esset quod Aduātucīs finitimīs suis pendere cōnsuēset, quodque eī et filius et frātris filius ab Caesare remissī essent, quōs Aduātucī obsidum numerō missōs apud sē in servitūte et
3 catēnis tenuissent; neque id quod fēcērit dē oppugnātiōne castrōrum aut iūdicīō aut voluntāte suā fēcisse, sed coāctū cīvitātis, suaque esse eiusmodī imperia ut nōn minus habēret iūris in sē multitudō quam ipse in multi-
4 tūdinem. Cīvitātī porrō hanc fuisse bellī causam, quod repentināe Gallōrum coniūrātiōnī resistere nōn potuerit. Id sē facile ex humilitāte suā probāre posse, quod nōn adeō sit imperītus rērum ut suis cōpiīs populū Rō-
5 mānum superārī posse cōnfīdat. Sed esse Galliae com-

con-citāre = in-citāre
lignātor -ōris *m* = quī lignatur;
lignārī = lignum cōferre
cum magnā manū

superior esse = superāre
oppugnātiō -ōnis *f* < oppugnāre
con-clāmāre = simul clāmāre
aliquī = aliquis
prōd-īre = prōcēdere
“habēmus quae (: rēs quās) dē
rē commūnī dicere volumus
quibus rēbus... spērāmus”
contrōversia -ae *f* = certāmen
(dē iūre)
eques Rōmānus: cīvis dīves nec
tam nōbilis quam senātor
familiāris -is *m* = amicus
Q. Titūrī Sabīnī
missū (*m abl*): *m*. Caesaris = ā
Caesare missus
cōnsuēverat = solēbat

Ambiorīx: “Prō C. is in *mē* beneficiīs plūrimū *mē* eī dēbere cōnfiteor, quod eius operā stipendiō liberātus *sum* quod A. is finitimīs *meīs* pendere cōnsuēveram (= solēbam) quodque *mihī*... remissī *sunt*”; eī : sibi stipendium = vectīgal
cōnsuēset = -ēvisset = soleret
obsidum numerō = ut obsidēs

“neque id quod fēcī...aut iūdicīō aut voluntāte *meā* fēcī”
iūdicium -i *n* < iūdicāre
coāctū *m abl*: *c*. cīvitātis = ā cīvitāte ((cīvibus) coāctus eius-modī = eius generis, tālis
“*meaque sunt* eiusmodī imperia ut nōn minus iūris in *mē* habeat multitudō quam *ego habeō* in multitudīnem”
porrō *adv* = praeterea, ad hoc probāre = vērum esse ostendere
“id facile ex humilitāte *meā* probāre possum, quod nōn adeō (= tam) imperītus rērum *sum* ut *meīs* cōpiīs populū R. um superārī posse cōnfīdam”
ad-eō = tam, tam valdē

: ad omnia hiberna C. is oppugnanda hunc esse dictum (: cōstitūtum) diem nē qua (: aliqua) legiō alteri legiōni... subsidiō (*dat*) venire = ad subsidium venire
 recipere = rursus capere (rem āmissam)
 pietās -ātis *f* < *pius* -a -um = qui deōs et patriam diligit
 ratiōnem habere + *gen* = cōsultare + *dat* = cūram habere dē sē monere...: "moneō, orō tē... ut tuae... salutī cōsulās"
 hospitium = amicitia hospitum
 cōducere = mercēde adducere (ad agendum)
 af-fore *inf fut* < ad-esse
 "Festum est cōsiliū velūtine..."
 : ad hiberna Cicerōnis...

"Illud polliceor et iure iurandō cōfirmō: tūtum mē iter per finēs meōs datūrum esse. Quod cum faciam, et civitatī cōsulō, quod hibernis levātur, et Caesari ... grātiā referō"
 levare + *abl* = liberare
 meritum -ī *n* (< merere) = beneficium

audiērunt = audivērunt
 lēgātōs: Sabinum et Cottam

ignōbilis ↔ nōbilis

suā sponte = per sē
 ausam esse (*inf perf*) < audere
 cōsiliū (militāre) = principēs exercitūs quī conveniunt ut cōsilia capiant dē rē militāri
 ex-sistere -stitisse = oriri
 L. Aurunculēius Cotta

mūne cōsiliū: omnibus hibernis Caesaris oppugnandis hunc esse dictum diem, nē qua legiō alterae legiōni subsidiō venire posset. Nōn facile Gallōs Gallis negare 6 potuisse, praesertim cum dē recipiendā commūni libertate cōsiliū in initum vidērētur. Quibus quoniam prō pietate 7 satisfecerit, habere nunc sē ratiōnem officii prō beneficiis Caesaris: monere, orare Titūrium prō hospitio ut suae ac militum salutī cōsulat. Magnam manum 8 Germānōrum conductam Rhēnum trānsisse: hanc affore biduō. Ipsōrum esse cōsiliū, velintne, prius quam finitimi 9 sentiant, ēductōs ex hibernis milites aut ad Cicerōnem aut ad Labiēnum dēducere, quōrum alter milia passuum circiter quīnquāgintā, alter paulō amplius ab eis absit. Illud sē polliceri et iure iurandō cōfirmare: tūtum 10 sē iter per finēs suos datūrum. Quod cum faciat, et 11 civitatī sēsē cōsulere, quod hibernis levētur, et Caesari prō eius meritis grātiā referre'.

Hāc orātiōne habitā, discēdit Ambiorix.

[Contrōversia lēgātōrum]

Arpinēius et Iūnius quae audiērunt ad lēgātōs dēferunt. 28 Illi repentinā rē perturbāti, etsi ab hoste ea dicēbantur, tamen nōn negligenda existimābant, māximēque hāc rē permovēbantur quod civitatē ignōbilem atque humilem Eburōnum suā sponte populō Rōmānō bellum facere ausam vix erat crēdendum. Itaque ad cōsiliū rem 2 dēferunt, magnaue inter eōs existit contrōversia. L. 3 Aurunculēius complūrēsq̄ tribūni militum et primōrum

- ōrdinum centuriōnēs nihil temere agendum neque ex hibernis iniussū Caesaris discēdendum existimābant;
- 4 'quantāsvis cōpiās etiam Germānōrum sustinēri posse
- 5 mūnītis hibernis' docēbant: 'rem esse testimōniō quod
- 6 primum hostium impetum multis ultrō vulneribus illātis
- 7 fortissimē sustinuerint; rē frumentāriā nōn premi; intereā
- et ex proximis hibernis et ā Caesare conventūra subsidia;
- 7 postrēmō quid esset levius aut turpius quam auctōre hoste
- dē summis rēbus capere cōsiliū?'
- 29 Contrā ea Titūrius 'sērō factūrōs' clāmitābat 'cum
- māiōrēs manūs hostium, adiūctis Germānis, convēnis-
- sent, aut dum aliquid calamitātis in proximis hibernis
- esset acceptum. Brevem cōsulendī esse occāsionem.
- 2 Caesarem arbitrārī profectum in Italiam – neque aliter
- Carnūtēs interficiendī Tasgetii cōsiliū fuisse captūrōs
- neque Eburōnēs, si ille adesset, tantā contemptiōne nostrī
- 3 ad castra ventūrōs esse. Nōn hostem auctōrem, sed rem
- spectāre. Subesse Rhēnum; magnō esse Germānis dolōri
- 4 Ariovistī mortem et superiōrēs nostrās victōriās; ārdēre
- Galliam tot contumēliis acceptis sub populī Rōmāni
- imperium redāctam, superiōre glōriā reī militāris ex-
- 5 stinctā. Postrēmō quis hoc sibi persuādēret, sine certā rē
- 6 Ambiorigem ad eiusmodi cōsiliū dēscendisse? Suam
- sententiam in utramque partem esse tūtā: si nihil esset
- dūrius, nullō cum periculō ad proximam legiōnem per-
- ventūrōs; si Gallia omnis cum Germānis cōsentiret,
- 7 ūnam esse in celeritāte positam salutem. Cottae quidem
- atque eōrum quī dissentirent cōsiliū quem habēret

ōrdō = *centuria* = C ferē militēs
centuriō -ōnis m = qui centuriae
praefectus est
in-iussū Caesaris = contrā ac ius-
sit Caesar (discēdendum *esse*)
quantus-vis : etiam māximus
testimōniū -i n = quod testis af-
firmat, quod rem dēmōstrat;
testimōniō (*dat*) esse = dēmōn-
strāre ("quod... sustinui^m")
ultrō = etiam, ad hoc
'sē nōn premi': "rē frumentāriā
nōn premimur; intereā... con-
venient subsidia; postrēmō
quid *est* levius...?"
levius -e = temerārius
auctōre hoste = hoste suādente

sērō *adv* ↔ mātūrē
clāmitāre = clāmāre (multis)
'... sē factūrōs esse': "sērō faci-
ēmus, cum māiōrēs manūs ...
convēnerint, aut dum aliquid
calamitātis... acceptum erit"
cōn-sulere -uisse -sultum = cōn-
siliū quaerere/capere
occāsio -ōnis f = facultās
'sē arbitrārī' ("arbitror")
"neque aliter C.ēs ... cōsiliū
cēpissent neque Eburōnēs, si
ille adesset, ... venirent"
contemptiō -ōnis f < contem-
nere; nostrī *gen* < nōs
'rem sē spectāre' ("rem spectō")
sub-esse = prope esse
Germānis magnō dolōri est =
G.ōs magnō dolōre afficit
ārdēre -sisse -sum = igne cōn-
sūmī, incēnsus esse
contumēlia -ae f = iniūria indigna
ex-stinguere -inxisse -inctum
↔ accendere; (glōriam) ex-
stinguere = dēlēre, tollere
sibi persuādēre + *acc+inf* = prō
certō habēre; "quis sibi -et?"
dēscendere ad = inīre (cōsiliū)
"mea sententia... est tūta; si ni-
hil *est* dūrius (: male accidit),
nullō cum periculō ad proxi-
mam legiōnem perveniēmus"
sē perventūrōs esse
cōn-sentire (cum) = idem sen-
tire (atque)

dis-sentire ↔ cōn-sentire
"Cottae... cōsiliū quem habet
exitum?"

longinquus = longus, qui longē
(= diū) manet

disputātiō -ōnis *f* < disputāre

prīmī ōrdinēs = centuriōnēs
prīmōrum ōrdinum (prīmā-
rum centuriārum)

hī : militēs

rationem re-poscere ab aliquō =
culpam conicere in aliquem,
accūsāre aliquem
perendinus diēs = diēs tertius

re-lēgāre = domō dimittere

inter-ire = per-ire
cōn-surgere = surgere (simul);
cōnsurgitur : cōnsurgunt
utrumque : utrūsq̄ue manum
dissēnsiō -ōnis *f* < dis-sentire
pertinācia -ae *f* < *per*tināx -ācis
adi = quī alterī nōn cēdit
"facilis est rēs seu manēmus seu
proficiscimur, sī modo ūnum
omnēs sentimus ac probāmus
– contrā in dissēnsiōne nullam
salūtem perspicimus"
contrā *adv*

manūs dare : sē victum esse
ostendere/fatēri

clādēs -is *f* ↔ victōria

vigiliae -ārum *fp* ↔ somnus

circum-spicere = circum sē
aspicere

mihi persuāsum est = mihi per-
suādeō, prō certō habēō /crēdō;
ut quibus esset persuāsum :
velut sī iis esset persuāsum

exitum? in quō sī nōn praesēns periculum, at certē lon-
ginquā obsidiōne famēs esset timenda.'

Hāc in utramque partem disputātiōne habitā, cum ā 30
Cottā prīmisque ōrdinibus ācrit̄er resisterētur, "Vincite"
inquit, "sī ita vultis" Sabīnus, et id clāriōre vōce ut
magna pars militum exaudiret; "neque is sum" inquit 2
"quī gravissimē ex vōbīs mortis periculō terrear. Hī
sapiēt: sī gravius quid acciderit, abs tē ratiōnem re-
poscent, quī, sī per tē liceat, perendinō diē cum proximīs 3
hībernīs coniūcti commūnem cum reliquīs belli cāsum
sustineant, nōn reiectī et relēgātī longē ā cēterīs aut ferrō
aut fame intereant!"

Cōnsurgitur ex cōnsiliō. Comprehendunt utrumque et 31
ōrant 'nē suā dissēnsiōne et pertināciā rem in summum
periculum dēdūcant; facilem esse rem, seu maneant seu 2
proficiscantur, sī modo ūnum omnēs sentiant ac probent
– contrā in dissēnsiōne nullam sē salūtem perspicere'.

Rēs disputātiōne ad mediam noctem perdūcitur. Tan- 3
dem dat Cotta permōtus manūs: superat sententia Sabīnī.

[*Profectiō ex hībernīs. Clādēs Rōmānōrum*]

Prōnūntiātur 'prīmā lūce itūrōs'. Cōnsūmitur vigiliīs 4
reliqua pars noctis, cum sua quisque mīles circum-
spiceret, quid sēcum portāre posset, quid ex instrūmentō
hībernōrum relinquere cōgerētur... Prīmā lūce sic ex 6
castrīs proficiscuntur ut quibus esset persuāsum nōn ab
hoste sed ab homine amīcissimō Ambiorīge cōnsilium
datum, longissimō agmine māximisque impedimentīs.

- 32 At hostēs, posteāquam ex nocturnō fremitū vigiliisque
 dē profectiōne eōrum sēnsērunt, collocātis insidiis bi-
 pertitō in silvīs opportūnō atque occultō locō ā milibus
 passuum circiter duōbus Rōmānōrum adventum expec-
 2 tābant. Et, cum sē māior pars agminis in magnam con-
 vallem dēmīssisset, ex utrāque parte eius vallis subitō sē
 ostendērunt, novissimōsque premere et prīmōs prohibēre
 ascēnsū atque inīquissimō nostrīs locō proelium com-
 mittere coepērunt.
- 33 Tum dēmum Titūrius, quī nihil ante prōvidisset, trepi-
 dāre et concursāre cohortēsque dispōnere, haec tamen ipsa
 timidē atque ut eum omnia dēficere vidērentur – quod
 plērumque eīs accidere cōsuēvit quī in ipsō negōtiō cōn-
 2 silium capere cōguntur. At Cotta, quī cōgitāisset haec
 posse in itinere accidere atque ob eam causam profectiō-
 nis auctor nōn fuisset, nullā in rē commūnī salutī deerat
 et in appellandis cohortandisque militibus imperātōris et
 in pugnā militis officia praestābat.
- 3 Cum propter longitudinē agminis minus facile omnia
 per sē obire et quid quōque locō faciendum esset prō-
 vidēre possent, iussērunt prōnūntiāre ‘ut impedimenta re-
 4 linquerent atque in orbem cōsisterent!’ Quod cōsiliū,
 etsī in eiusmodi cāsū reprehendendum nōn est, tamen in-
 5 commodē accidit: nam et nostrīs militibus spem minuit et
 hostēs ad pugnam alacriōrēs effēcit, quod nōn sine
 summō timōre et dēspērātiōne id factum vidēbātur.
- 6 Praetereā accidit – quod fieri necesse erat – ut vulgō
 militēs ab signis discēderent, quae quisque eōrum cāris-

sentire sēnsisse sēnsūm
 insidiae = qui dolō impetum
 faciunt ē locō occultō
 occultus -a -um = qui occultā-
 tur, abditus, latēns
 ā milibus passuum duōbus:
 duo milia passuum ā castris
 convallis -is *f* = vallis angusta
 (monte circumclūsa)
 sē dē-mittere = dēscendere

in-īquus -a -um (< in- + aequus)
 ↔ idōneus

quī (: cum) nihil prōvidisset
 trepidāre = perturbārī
 concursāre = hūc illūc currere
 trepidāre, concursāre, dispōnere
 : *trepidat, concursat, dispōnit*
 (*inf prō ind*)
 eum omnia dēficiunt = omnibus
 dēficitur, dēspērat

quī (: cum) cōgitāvisset

auctor esse rei = rem suādēre

ob-īre = ad-īre (labōrem)

ducēs iussērunt

in-commodus -a -um = moles-
 tus, inīquus, in-fēlix; *adv* -ē

alacer -cris -cre = ācer et studi-
 ōsus
 dēspērātiō -ōnis *f* < dēspērāre

vulgō *adv* = frequenter, ubiq̄ue

ea quae quisque eōrum cāris-
 sima habēret...

ar-ripere -iō -uisse -reptum
< ad + rapere
flētus -ūs *m* < flēre

re-servāre = salvum servāre
quae-cumque *n pl* = omnia quae;
"vestra est praeda atque vōbīs
reservantur q. R.ī reliquerint"
pro-inde = ergō, itaque
"omnia (: omnem spem) in vic-
tōriā posita esse existimāte!"
tam-etsi = etsi

totiēs quotiēs
prō-currere -currisse

"quam in partem (: in eā parte
in quam) Rōmāni impetum
fēcērunt cēdite!"
levitās -ātis *f* < levis; levitate...
: ob levitatem...
"nihil (= nōn) vōbīs nocērī pot-
est; rūsus sē ad signa recipi-
entēs Rōmānōs insequimī!"
praeceptum -ī *n* = quod prae-
ceptum (imperātum) est
ob-servāre ↔ neglegere
quis- quae- quod-piam = ali-
quis -qua -quod
re-fugere

nūdāre = nūdum facere (latere
apertō)

stāre stētisse

incommodum -ī *n* = rēs in-
comoda
cōn-flictāre = percutere et
perturbāre

sima habēret ab impedimentis petere atque arripere pro-
perāret, clāmōre et flētū omnia complērentur.

At barbaris cōnsilium nōn dēfuit. Nam ducēs eōrum 34
tōtā aciē prōnūntiāre iussērunt 'nē quis ab locō discēde-
ret! Illōrum esse praedam atque illis reservāri quaecum-
que Rōmāni reliquissent: proinde omnia in victōriā posita
existimārent!'

Erant et virtūte et studiō pugnandī parēs. Nostrī, tametsi 2
ab duce et ā fortunā dēserēbantur, tamen omnem spem
salūtis in virtūte pōnēbant, et quotiēs quaeque cohors prō-
currerat, ab eā parte magnus numerus hostium cadēbat.

Quā rē animadversā, Ambiorix prōnūntiārī iubet 'ut 3
procul tēla coniciant, neu propius accēdant, et quam in
partem Rōmāni impetum fēcērunt cēdant – levitate armō- 4
rum et cotidiānā exercitātiōne nihil eīs nocērī posse;
rūsus sē ad signa recipientēs insequantur'.

Quō praeceptō ab eis diligentissimē observātō, cum 35
quaequam cohors ex orbe excesserat atque impetum
fēcērat, hostēs vėlōcissimē refugiebant. Interim eam 2
partem nūdārī necesse erat et ab latere apertō tēla recipi.
Rūsus cum in eum locum unde erant ēgressi reverti 3
coeperant, et ab eis quī cesserant et ab eis quī proximī
steterant circumveniēbantur. Sīn autem locum tenēre 4
vellent, nec virtūtī locus relinquēbātur neque ab tantā
multitūdine coniecta tēla cōnfertī vitāre poterant.

Tamen tot incommodis cōnfectātī, multis vulneribus 5
acceptis, resistēbant, et, magnā parte diēi cōnsūptā,
cum ā primā lūce ad hōram octāvam pugnārētur, nihil

- 6 quod ipsīs esset indignum committēbant. Tum T. Balventiō, quī superiōre annō primum pilum dūxerat, virō fortī et magnae auctōritātis, utrumque femur trāgulā trā-
- 7 icitur; Q. Lūcānius eiusdem ōrdinis, fortissimē pugnāns,
- 8 cum circumventō filiō subvenit, interficitur; L. Cotta lēgātus omnēs cohortēs ōrdinēsque adhortāns in adversum ōs fundā vulnerātur.
- 36 His rēbus permōtus Q. Titūrius, cum procul Ambiorīgem suōs cohortantem cōspexisset, interpretem suum Cn. Pompēium ad eum mittit rogātum ‘ut sibi militibus-
- 2 que parcat’. Ille appellātus respondit ‘sī velit sēcum colloquī, licēre; spērāre ā multitudine impetrārī posse quod ad militum salutem pertineat, ipsī vērō nihil nocitum irī, inque eam rem sē suam fidem interpōnere’.
- 3 Ille cum Cottā sauciō commūnicat ‘sī videātur, pugnā ut excēdant et cum Ambiorīge ūnā colloquantur: spērāre ab eō dē suā ac militum salutē impetrārī posse’. Cotta ‘sē ad armātum hostem itūrum’ negat atque in eō persevērat.
- 37 Sabīnus quōs in praesentia tribūnōs militum circum sē habēbat et primōrum ōrdinum centuriōnēs sē sequī iubet, et, cum propius Ambiorīgem accessisset, iussus arma abicere imperātum facit suisque ut idem faciant imperat.
- 2 Interim, dum dē condiōnibus inter sē agunt longiorque cōsultō ab Ambiorīge instituitur sermō, paulatim circumventus interficitur!
- 3 Tum vērō suō mōre ‘victōriam!’ conclāmant atque ululātum tollunt, impetūque in nostrōs factō, ōrdinēs
- 4 perturbant. Ibi L. Cotta pugnāns interficitur cum māximā

committere = facere
 pilus -i m = centuria; qui primum
 pilum dūcit est centuriō prīnceps (centuriō primī pili)
 femur -minis/-moris n = crūs
 superius (suprā genū)
 trā-icere = trānsfigere

sub-venire = auxiliō venire

ad-hortārī = cohortārī
 adversus -a -um part < ad-
 vertere ↔ ā-vertere

interpres -etis m = vir linguārum peritus qui sermōnem in alteram linguam vertit

“sī vīs mēcum colloquī, licet”

‘sē spērāre...’: “spērō ā multitudine impetrārī posse quod ad militum salutem pertinet, tibi vērō nihil nocēbitur, inque eam rem meam fidem interpōnō” (: id prōmittō)
 saucius -a -um = vulnerātus
 Sabīnus: “sī tibi vidētur, ē pugnā excēdāmus et ūnā cum A. colloquāmur: spērō ab eō dē nostrā ... salutē impetrārī posse”
 Cotta: “ego ad armātum hostem nōn ibō!”
 per-sevērāre = cōstanter permanēre (↔ cessāre)

inter sē agere = colloquī

cōsultō adv (< cōsulere)
 = cōsiliō; ↔ forte
 Sabīnus interficitur

ululātus -ūs m < ululāre; -um
 tollere = ululāre

aquili-fer -ferī = mīles qui
aquilam fert

parte mīlitum. Reliquī sē in castra recipiunt unde erant
ēgressī. Ex quibus L. Petrosidius aquilifer, cum magnā 5
multitūdine hostium premerētur, aquilam intrā vāllum
prōiēcit; ipse prō castris fortissimē pugnāns occiditur.

ē-lābī -lāpsum = aegrē excēdere

Illī aegrē ad noctem oppugnātiōnem sustinent. Noctū ad 6
ūnum omnēs, dēspērātā salūte, sē ipsī interficiunt. Paucī 7
ex proeliō ēlāpsī incertis itineribus per silvās ad T. Labi-
ēnum lēgātum in hiberna perveniunt atque eum dē rēbus
gestis certiōrem faciunt.

[*Ambiorix cum sociis hiberna Cicerōnis aggreditur*]

eōsque hortātur nē occāsiōnem
suī (/sē) liberandī... dīmittant

Hāc victōriā sublātus Ambiorix statim cum equitātū in 38
Aduātucōs, quī erant eius rēgnō finitimī, proficīscitur;
neque noctem neque diem intermittit, peditātumque sēsē
subsequī iubet. Rē dēmōnstrātā Aduātucisque concitātis, 2
posterō diē in Nervios pervenit hortāturque ‘nē suī in
perpetuum liberandī atque ulciscendī Rōmānōs prō eīs
quās accēperint iniūriās occāsiōnem dīmittant; interfectōs 3
esse lēgātōs duōs magnamque partem exercitūs interisse’
dēmōnstrat; ‘nihil esse negōtīi subitō oppressam legiō- 4
nem quae cum Cicerōne hiemet interficī’; sē ad eam rem
profitētur adiūtorem. Facile hāc ōrātiōne Nerviiis per-
suādet.

nihil est negōtīi : facillimum
est

pro-fitēri (< prō + fatēri) = prō-
mittere (sē fore...)
ad-iūtor -ōris m = quī adiuvat

Ceutronēs, Grudiī, Levacī, Pleu-
moxii, Geidumnī, gentēs Bel-
gii, Nerviorum clientēs
eōrum : Nerviorum

Itaque cōnfestim dīmissis nūntiis ad Ceutronēs, Grudiōs, 39
Levacōs, Pleumoxiōs, Geidumnōs, quī omnēs sub eōrum
imperio sunt, quam māximās manūs possunt cōgunt et dē
imprōvisō ad Cicerōnis hiberna advolant, nōndum ad
eum fāmā dē Titūrii morte perlātā.

2 Huic quoque accidit – quod fuit necesse – ut nōnnūllī
militēs, quī lignātiōnis mūnitiōnisque causā in silvās dis-
3 cessissent, repentinō equitum adventū interciperentur. Eis
circumventīs, magnā manū Eburōnēs, Nervii, Aduātu-
atque hōrum omnium socii et clientēs legiōnem oppug-
nāre incipiunt. Nostrī celeriter ad arma concurrunt, vāl-
4 lum cōnscedunt. Aegrē is diēs sustentātur, quod omnem
spem hostēs in celeritate pōnēbant, atque hanc adepti
victōriam in perpetuum sē fore victōrēs cōfidēbant.

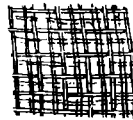
40 Mittuntur ad Caesarem cōnfestim ab Cicerōne litterae,
magnīs prōpositis praemiis ‘sī pertulissent’: obsessis om-
nibus viis, missi intercipiuntur.

2 Noctū ex māteriā quam mūnitiōnis causā comportāve-
rant turrēs admodum CXX excitantur incredibili celeritate;
quae deesse operi vidēbantur perficiuntur.

3 Hostēs posterō diē multō māiōribus coactis cōpiis
castra oppugnant, fossam complent. Eādem ratiōne quā
4 prīdiē ā nostris resistitur. Hoc idem reliquis deinceps fit
5 diēbus. Nulla pars nocturni temporis ad labōrem inter-
mittitur, nōn aegrīs, nōn vulnerātis facultās quiētis datur.

6 Quaecumque ad proximī diēi oppugnātiōnem opus sunt
noctū comparantur: multae praeustae sudēs, magnus
mūrālium pilōrum numerus instituitur, turrēs contabulan-

7 tur, pinnae lōricaeque ex crātibus attextuntur. Ipse Cicerō,
cum tenuissimā valētūdine esset, nē noc-
turnum quidem sibi tempus ad quiētem
relinquēbat, ut ultrō militum concursū ac
vōcibus sibi parcere cōgerētur.

crātis -is f

huic : Cicerōni

lignātiō -ōnis f < lignāri

inter-cipere = reditū inter-
clūdere

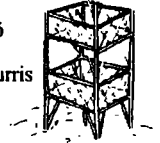
con-currere = eōdem currere

is diēs : oppugnātiō eius diēi
sustentāre = sustinēre
ad-ipisci -eptum (↔ āmittere)
= cōsequi (suō labōre); sī
hanc victōriam adepti *essent*
(Cicerō: “magna praemia vōbis
prōpōnō (: prōmittō) sī litterās
pertuleritis”)
ob-sidēre -sēdisse -sessum
= armis occupāre
nūntiī missi intercipiuntur

turris -is f = aedificium altum
admodum CXX = omninō CXX
excitāre = citō facere

opus : mūnitiō

turris

ā nostris resistitur = nostrī re-
sistunt

quiēs -ētis f = tempus quiēs-
cendi, somnus
quae-cumque (omnia quae) opus
sunt = quibus-cumque opus est
= quaecumque necessariā sunt
prae-ūrere = ūrere parte priōre
mūrālis -e < mūrus; pilum -e: p.
grave quod dē mūrō iacitur
con-tabulāre = tabulis tegere
pinna, lōrica -ae f: mūnitiōnēs
levēs super vāllum positae
at-textere = filis adiungere
cum tenuissimā (: infirmissimā)
valētūdine esset = etsi... erat
relinquere + dat = concēdere
ultrō militum concursū...: mili-
tibus ultrō concurrentibus ac
monentibus (“tibi parce!”)

Tunc ducēs principēsque Nerviorum, quī aliquem 41
 sermōnis aditum causamque amicitiae cum Cicerōne
 habēbant, ‘colloquī sēsē velle’ dicunt. Factā potestāte, 2
 eadem quae Ambiorix cum Tituriō ēgerat commemorant:
 ‘omnem esse in armīs Galliam; Germānōs Rhēnum trāns- 3
 isse; Caesaris reliquōrumque hiberna oppugnārī’. Addunt 4
 etiam dē Sabīnī morte. Ambiorigem ostentant fidēi faci-
 endae causā. ‘Errāre eōs’ dicunt ‘sī quicquam ab eis 5
 praesidiū spērent quī suis rēbus diffidant. Sēsē tamen hōc
 esse in Cicerōnem populumque Rōmānum animō ut nihil
 nisi hiberna recūsant atque hanc inveterāscere cōsuētū-
 dinem nōlint. Licēre illīs incolumibus per sē ex hibernīs 6
 discēdere et quāscumque in partēs velint sine metū
 proficisci’.

ostentāre = glōriōsē ostendere
 fidem facere = facere ut fidatur
 errāre = fallī, prāvē existimāre
 “errātis sī quicquam praesidiū
 (= ūllum praesidium) spērātis
 ab eis quī suis rēbus diffidant”
 dif-fidere (< dis-) ↔ cōnfidere
 “hōc animō in C. ... sumus ut
 nihil nisi hiberna recūsēmus”
 recūsāre = nōlle (habere)
 in-veterācere = vetus fieri
 “licet vōbīs incolumibus per nōs
 ex hibernīs discēdere et quās-
 cumque in partēs vultis (= in
 quās-vīs partēs) ... proficisci”

caespes

Cicerō: “sī ab armīs discēdere
 vultis, mē adiūtore ūtīnī lēgā-
 tōsque ad C. mittite; spērō vōs
 prō eius iūstitiā (< iustus) quae
 petiveritis impetrātūrōs esse”
 petierint = petiverint

vāllō pedum IX in altitudinem
 fossā pedum XV in lātitudinem

: et docēbantur ab eis captivīs
 quōs clam dē exercitū nostrō
 habēbant

ferrāmenta -ōrum n pl = instrū-
 menta ferrea; nullā -ōrum cō-
 piā : cum nullā -ōrum cōpia
 esset (nulla cōpia = inopia)
 caespes -itis m = terra cum herbā
 circum-cidere < -caedere
 sag(ul)um -i n = pallium militis

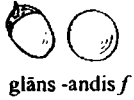
minus quam tribus hōris
 mūnitiōnem mīlium passuum
 XV [?] in circuitū

Cicerō ad haec ūnum modo respondit: ‘nōn esse cōn- 7
 suētūdinem populī Rōmānī accipere ab hoste armātō con-
 diciōnem; sī ab armīs discēdere velint, sē adiūtore ūtantur 8
 lēgātōsque ad Caesarem mittant; spērāre prō eius iūstitiā
 quae petierint impetrātūrōs’.

Ab hāc spē repulsi Nervii vāllō pedum IX et fossā 42
 pedum XV hiberna cingunt. Haec et superiōrum annōrum 2
 cōnsuētūdine ab nōbīs cognōverant et quōs clam dē exer-
 citū habēbant captivōs ab eis docēbantur; sed nullā ferrā- 3
 mentōrum cōpiā quae esset ad hunc ūsum idōnea, gladiis
 caespitēs circumcīdere, manibus sagulisque terram ex-
 haurire vidēbantur. Quā quidem ex rē hominum multi- 4
 tūdō cognōscī potuit, nam minus hōris tribus mīlium
 passuum XV in circuitū mūnitiōnem perfēcērunt; reliquīs- 5

que diēbus turrēs ad altitudinem vāllī, falcēs testudinēs-
que, quās iīdem captivī docuerant, parāre ac facere coe-
pērunt.

43 Septimō oppugnātiōnis diē, māximō coortō ventō, fer-
ventēs fūsilī ex argillā glandēs fundīs et fervēfacta iacula

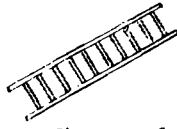

glāns -andis *f*

strāmentum
-i *n*

casa

scālae -ārum *f pl*

in casās, quae mōre Gallicā strāmentīs erant tēctae, iacere

2 coepērunt. Hae celeriter ignem comprehendērunt et ventī
magnitudīne in omnem locum castrōrum distulērunt.

3 Hostēs māximō clāmōre, sicutī partā iam et explorātā
victōriā, turrēs testudinēsque agere et scālis vāllum

4 ascendere coepērunt. At tanta militum virtūs atque ea
praesentia animī fuit ut, cum ubique flammā torrērentur
māximāque tēlōrum multitudine premerentur suaque
omnia impedimenta atque omnēs fortunās cōnflagrāre
intellegerent, nōn modo dēmigrandī causā dē vāllō dē-
cēderet nēmō, sed paene nē respiceret quidem quisquam,
ac tum omnēs ācerrimē fortissimēque pugnārent.

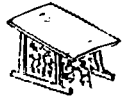
5 Hic diēs nostrīs longē gravissimus fuit, sed tamen hunc
habuit ēventum ut eō diē māximus numerus hostium
vulnerārētur atque interficerētur, ut sē sub ipsō vāllō
cōnstipāverant recessumque prīmīs ultimī nōn dabant.

6 Paulum quidem intermissā flammā et quōdam locō turri
adāctā et contingente vāllum, tertiae cohortis centuriōnēs
ex eō quō stābant locō recessērunt suōsque omnēs

falx falcis *f*

testūdō -inis *f*;
tēctum mōbile
militum

fervēs -entis = ārdēs; fervē-
facere = ferventem facere
fūsilis -e (< fundere) = qui
fundī potest
argilla -ae *f* = terra mollis ex
quā vāsa fierī possunt
iaculum -i *n* = pilum (ad iaci-
endum)

casa -ae *f* = parva domus pauper

ignem comprehendere = incendi

dif-ferre dis-tulisse di-lātum
= in variās partēs ferre
sic-uti (= sic-ut) : tanquam
victōriam parere = vincere
explōrātus -a -um = certus

praesentia animī = animus cōn-
stāns
torrēre = paulum urere (flammā
: igne)

cōn-flagrāre = ārdere

dē-cēdere

flamma
-ae *f*

ēventus -ūs *m* (< ē-venire)

= exitus

ut sē cōnstipāverant : quoniam
sē cōnstipāverant

cōn-stipāre = cōnferturn facere

recessus -ūs *m* < re-cēdere

turris -is *f*, acc -im, abl -i

ad-igere -ēgisse -āctum < ad

+ agere; adāctā ad vāllum

con-tingere -tigisse -tāctum

= tangere

“si introire vultis...”
intro-īre = intrāre

dē-turbāre = vī dēicere
dēturbātī *sunt*
suc-cendere -disse -cēsum =
incendere (ex parte inferiōre)

Pullō -ōnis *m*

quī-nam : uter-nam (utrī)

ante-ferre (+ *dat*) = praeferre
simultās -ātis *f* = animus
certāns, certāmen

dubitāre = cūctārī
locus + *gen* = facultās, occāsiō

quae pars hostium = in eam
partem hostium quae...

vāllō : intrā vāllum
exīstimātiō -ōnis *f* (< exīsti-
māre) = opiniō
mediocris -e = nec parvus nec
magnus, ali-quantus
im-mittere < in-mittere
prō-currere
ex-animāre = interficere
prō-tegere = tuērī
in hostem : in Pullōnem
re-gredi -ior -gressum = re-
cēdere
verūtum -i *n* = pilum

et Pullōnī gladium (ē vāginā)
ēdūcere cōnantī
morārī = morantem facere

remōvērunt. Nūtū vōcibusque hostēs ‘si introire vellent’
vocāre coepērunt: quōrum prōgredi ausus est nēmō. Tum 7
ex omnī parte lapidibus coniectis dēturbātī, turrisque
succēnsa est.

lapis -idis *m*

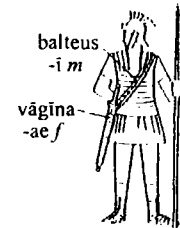

[Pullō et Vorēnus]

Erant in eā legiōne fortissimī virī, centuriōnēs, quī 44
primīs ōrdinibus appropinquārent, T. Pullō et L. Vorēnus.
Hī perpetuās inter sē contrōversiās habēbant, quīnam 2
anteferrētur, omnibusque annīs dē locīs summīs simul-
tātibus contendēbant.

Ex hīs Pullō, cum ācerrimē ad mūnitiōnēs pugnārētur, 3
“Quid dubitās” inquit, “Vorēne? aut quem locum tuae
probandae virtūtis exspectās? Hic diēs dē nostris contrō-
versiīs iūdicābit.” Haec cum dixisset, prōcēdit extrā 4
mūnitiōnēs, quaeque pars hostium cōnfertissima est vīsa
irrupit.

Nē Vorēnus quidem sēsē vāllō continet, sed omnium 5
veritus exīstimātiōnem subsequitur. Tum, mediocri spatiō 6
relictō, Pullō pilum in hostēs immittit atque ūnum ex
multitudine prōcurrentem trāicit; quō percussō et ex-
animātō, hunc scūtīs prōtegunt, in hostem tēla ūniversī
coniciunt, neque dant regrediendī facultātem.

Trānsfigitur scūtum Pullōnī et verūtum 7
in balteō dēfigitur. Āvertit hic cāsus vāgī- 8
nam et gladium ēdūcere cōnantī dextram
morātur manum, impeditumque hostēs
circumsistunt.

9 Succurrit inimicus illi Vorēnus et labōrantī subvenit.
 10 Ad hunc sē cōnfestim ā Pullōne omnis multitudō
 11 convertit – illum verūtō arbitrantur occisum. Gladiō com-
 minus rem gerit Vorēnus, atque ūnō interfectō reliquōs
 paulum prōpellit. Dum cupidius īstat, in locum dēiectus
 inferiōrem concidit.

suc-currere + *dat* = subsidio
currere

12 Huic rūsus circumventō fert subsidium Pullō, atque
 ambō incolumēs, complūribus interfectīs, summā cum
 laude sēsē intrā mūnitiōnēs recipiunt.

com-minus *adv* (< con- + manus)
= proximē (pugnāns)
rem gerere : pugnāre

con-cidere = cadere (in locō)

13 Sic fortūna in contentiōne et certāmine utrumque versā-
 vit, ut alter alterī inimicus auxiliō salutīque esset neque
 diiudicārī posset uter utrī virtūte antefendus vidērētur.

ambō -ae -ō *pl* = duo (et ūnus
et alter), uterque

versāre = hūc illūc ferre

auxiliō salutīque (*dat*) esse =
auxilium salutemque afferre
dī-iudicāre = iudicāre (inter
duōs)

[*Litterae ad Caesarem missae*]

45 Quantō erat in diēs gravior atque asperior oppugnātiō
 – et māximē quod, magnā parte militum cōnfectā vulne-
 ribus, rēs ad paucitātem dēfēnsōrum pervēnerat – tantō
 crēbriōrēs litterae nūntiīque ad Caesarem mittēbantur.
 Quōrum pars dēprehēnsa in cōnspectū nostrōrum militum
 cum cruciātū necābātur.

in diēs = in singulōs diēs
quantō + *comp* ... tantō + *comp*
asper -era -erum = difficilis et
molestus
cōnfectus = male affectus
dēfēnsor -ōris *m* = qui dēfendit

2 Erat ūnus intus Nervius, nōmine Verticō, locō nātus
 honestō, qui ā primā obsidiōne ad Cicerōnem perfūgerat
 3 suamque eī fidem praestiterat. Hic servō spē libertātis
 magnisque persuādet praemiīs ut litterās ad Caesarem
 4 dēferat. Hās ille in iaculō illigātās effert, et Gallus inter
 Gallōs sine ūllā suspiciōne versātus ad Caesarem
 5 pervenit. Ab eō dē periculīs Cicerōnis legiōnisque
 cognōscitur.

quōrum nūntiōrum
dē-prehendere = comprehendere
in cōnspectū militum = militibus
spectantibus, cōram militibus
intus *adv* (↔ forīs) : in castris
Nervii, *sg* Nervius -i *m*
Verticō -ōnis *m*
honestus -a -um = laude dignus
(< *honōs* -ōris *m* = glōria,
dignitās)
prae-stāre -stitisse; fidem *p.* =
sē fidum *p.* (ostendere)

ille : servus Verticōnis
il-ligāre < in-ligāre
suspiciō ↔ fidēs

acceptis litteris *Samarobrīvae*

M. Crassus: filius M. Crassī
quī annō 55 a.C. cōsul fuit
cum Pompēiō

alterum *nūntium*

scribit Labiēnō *ut... veniat*

rei pūblicae commodō = sine
rei pūblicae incommodō

longius : nimis longē

col-ligere (↔) spargere) = eōdem
ferre, convenire iubēre, cōgere
ante-cursor -ōris *m* = quī *ante-*
currit

dē-vehere -vēxisse -vectum

nōn ita multum = certē nōn *m*.

Caesarī occurrit
interitus -ūs *m* < interire

praesertim *cum eōs* recentī vic-
tōriā efferrī scīret
ef-ferri (+ *abl*) = superbus (sub-
lātus) esse

rem gestam in Eburōnibus: clā-
dem Sabīni et Cottae
per-scribere = multis verbis
scribere

Caesar, acceptis litteris hōrā circiter ūndecimā diēi, 46
statim nūntium in Bellovacōs ad M. Crassum quaestōrem
mittit, cuius hiberna aberant ab eō milia passuum XXV;
iubet 'mediā nocte legiōnem proficisci celeriterque ad sē 2
venire.' Exit cum nūntiō Crassus. Alterum ad C. Fabium 3
lēgātum mittit 'ut in Atrebatum finēs legiōnem addūcat',
quā sibi iter faciendum sciēbat. Scribit Labiēnō, 'sī rei 4
pūblicae commodō facere posset, cum legiōne ad finēs
Nerviōrum veniat'. Reliquam partem exercitūs, quod 5
paulō aberat longius, nōn putat exspectandam. Equitēs
circiter quadringentōs ex proximīs hibernīs colligit.

Hōrā circiter tertiā ab antecursōribus dē Crassī adventū 47
certior factus, eō diē milia passuum XX prōcēdit. Crassum 2
Samarobrīvae praeficit legiōnemque attribuit, quod ibi
impedimenta exercitūs, obsidēs civitātum, litterās pūbli-
cās, frūmentumque omne quod eō tolerandae hiemis
causā dēvēxerat relinqūbat.

Fabius, ut imperātum erat, nōn ita multum morātus in 3
itinere cum legiōne occurrit. Labiēnus, interitū Sabīni et 4
caede cohortium cognitā, cum omnēs ad eum Trēverōrum
cōpiae vēnissent, veritus nē, sī ex hibernīs fugae similem
profectiōnem fēcisset, hostium impetum sustinēre nōn
posset, praesertim quōs recentī victōriā efferrī scīret, 5
litterās Caesarī remittit: 'quantō cum periculō legiōnem
ex hibernīs ēductūrus esset'; rem gestam in Eburōnibus
perscribit, docet 'omnēs equitātūs peditātūsque cōpiās
Trēverōrum tria milia passuum longē ab suis castrīs
cōnsēdisse'.

48 Caesar, cōnsiliō eius probātō, etsi opīniōne trium legiō-
num dēiectus ad duās redierat, tamen ūnum commūnis
2 salūtis auxiliū in celeritāte pōnēbat. Vēnit magnīs itine-
ribus in Nerviōrum finēs. Ibi ex captīvīs cognōscit quae
apud Cicerōnem gerantur quantōque in periculō rēs sit.

3 Tum cuidam ex equitibus Gallīs magnīs praemiīs per-
4 suādet utī ad Cicerōnem epistolam dēferat. Hanc Graecīs
cōnscriptam litterīs mittit, nē interceptā epistolā nostra ab
5 hostibus cōnsilia cognōscantur. ‘Sī adire nōn possit’,
monet ‘ut trāgulam cum epistolā ad ammentum dēligātā
6 intrā mūnitiōnem castrōrum abiciat’. In litterīs scrībit ‘se
cum legiōnibus profectum celeriter affore’; hortātur ‘ut
prīstinam virtūtem retineat!’

7 Gallus periculum veritus, ut erat praeceptum, trāgulam
8 mittit. Haec cāsū ad turrim adhaesit, neque ab nostrīs
bīduō animadversa tertiō diē ā quōdam milite cōspicitur;
9 dēmta ad Cicerōnem dēfertur. Ille perlēctam in con-
ventū militum recitat, māximāque omnēs laetitiā afficit.
10 Tum fūmī incendiōrum procul vidēbantur, quae rēs
omnem dubitātiōnem adventūs legiōnum expulit.

49 Gallī, rē cognitā per explōrātōrēs, obsidiōnem re-
linquunt, ad Caesarem omnibus cōpiīs contendunt. Haec
erant armāta circiter milia LX.

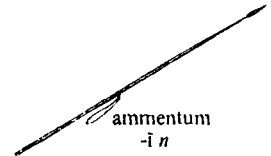
2 Cicerō, datā facultāte, Gallum ab eōdem Verticōne
quem suprā dēmōstrāvimus repetit, quī litterās ad
Caesarem dēferat. Hunc admonet ‘iter cautē diligenterque
3 faciat’. Perscribit in litterīs ‘hostēs ab sē discessisse
omnemque ad eum multitudīnem convertisse’.

etsi *ab* opīniōne (: spē) trium
legiōnum dēiectus ad duās
redierat (: reductus erat)
ūnum : solum

epistola -ae *f* = epistula

cōn-scribere = scribere

“sī adire nōn potes, trāgulam
cum epistolā... abice!”

cāsū : forte

ad-haerere -sisse -sum = figi;
adhaesit = fixa est

dēmere -pisse -ptum = deorsum
sūmere; dēmta *epistola*
per-legere

conventus -ūs < convenire; c.
militum = militēs convocāti
fūmus -ī *m*: quod ex igne oritur
velut nūbēs ātra
dubitātiō -ōnis *f* < dubitare

rē cognitā : adventū Caesaris
cognitō
cum omnibus cōpiīs

Gallum *servum*

suprā: cap. 45.2

re-petere = iterum petere

ad-monēre = monēre; admonet
ut iter... faciat

“hostēs ā *mē* discesserunt om-
nemque ad *tē* multitudīnem
convertērunt”

quibus litteris... allātis, Caesar...

(animō) cōn-firmāre = firmum
(validum/fortem) facere

rēs magnī periculī = rēs periculōsa

re-mittere dē celeritāte = minuire celeritātem, cessāre
(locus) aequus ↔ iniquus

: praesertim cum nūlla impedimenta habērent
contrahit : minōra facit

in contemptiōnem hostibus
(dat) venīre = contemnī ab hostibus

vallēs -is *f* = vallis

parvulus = valdē parvus
ad aquam : ad rīvum
utrique *pl*: et Rōmānī et Gallī

Caesar *sē suō locō continet* ut citrā vallem... contenderet, sī forte timōris simulātiōne (: timōrem simulandō) hostēs in suum locum ēlicere posset
ē-licere = ē locō ad sē allicere

ob-struere -ūxisse -ūctum = rē obiectā claudere

Quibus litterīs circiter mediā nocte Caesar allātis suōs 4
facit certiōrēs eōsque ad dīmīcandum animō cōnfīrmat.
Posterō diē lūce p̄mā movet castra et circiter milia 5
passuum quattuor p̄gressus trāns vallem et rīvum multi-
tūdinem hostium cōnspiciātur.

Erat magnī periculī rēs tantulis cōpiis iniquō locō 6
dīmīcāre. Tum, quoniam obsidiōne liberātum Cicerōnem
sciēbat, aequō animō remittendum dē celeritāte exīstimā- 7
bat. Cōnsēdit et quam aequissimō locō potest castra com-
mūnit, atque haec – etsī erant exigua per sē, vix hominum
mīlium septem, praesertim nūllis cum impedimentīs –
tamen angustiis viārum quam māximē potest contrahit eō
cōnsiliō ut in summam contemptiōnem hostibus veniat.
Interim speculātōribus in omnēs partēs dīmīssis explōrat 8
quō commodissimē itinere vallēs trānsirī possit.

Eō diē parvulis equestribus proeliis ad aquam factis, 50
utrique sēsē suō locō continent: Gallī, quod ampliōrēs 2
cōpiās, quae nōndum convēnerant, exspectābant; Caesar, 3
sī forte timōris simulātiōne hostēs in suum locum ēlicere
posset, ut citrā vallem p̄ castris proeliō contenderet – sī
id efficere nōn posset, ut explōrātis itineribus minōre cum
periculō vallem rīvumque trānsiret.

P̄mā lūce hostium equitātus ad castra accēdit proe- 4
liumque cum nostris equitibus committit. Caesar cōnsultō 5
equitēs cēdere sēque in castra recipere iubet. Simul ex
omnibus partibus castra altiōre vāllō mūniri portāsque
obstruī atque in hīs administrandis rēbus quam māximē
concurārī et cum simulātiōne agī timōris iubet.

51 Quibus omnibus rēbus hostēs invitātī cōpiās trādūcunt aciemque inīquō locō cōstituunt, nostrīs vērō etiam dē vāllō dēductīs propius accēdunt et tēla intrā mūnitiōnem
 2 ex omnibus partibus coniciunt, praecōnibusque circummissīs prōnūntiārī iubent ‘seu quis Gallus seu Rōmānus velit ante hōram tertiam ad sē trānsire, sine periculō
 3 licēre – post id tempus nōn fore potestātem’. Ac sīc nostrōs contempserunt ut, obstructīs in speciem portīs singulis ōrdinibus caespitem, quod eā nōn posse intrōrumpere vidēbantur, aliī vāllum manū scindere, aliī fossās complēre inciperent.

4 Tum Caesar, omnibus portīs ēruptiōne factā equitātūque ēmissō, hostēs in fugam dat, sīc utī omnīnō pugnandī causā resisteret nēmō, magnumque ex eis numerum occidit atque omnēs armīs exiit.

52 Longius prōsequī veritus, quod silvae palūdēsque intercēdebant neque etiam parvulō dētrimentō illōrum locum relinqui vidēbat, omnibus suis incolumibus cōpiīs eōdem
 2 diē ad Cicerōnem pervēnit. Īnstitūtās turrēs, testudinēs, mūnitiōnēsque hostium admirātur. Legiōne prōductā, cognōscit nōn decimum quemque esse reliquum militem
 3 sine vulnere. Ex eis omnibus iūdicat rēbus quantō cum periculō et quantā cum virtūte rēs sint administrātae.
 4 Cicerōnem prō eius meritō legiōnemque collaudat. Centuriōnēs singillātīm tribūnōsque militem appellat, quōrum ēgregiam fuisse virtūtem testimōniō Cicerōnis cognōverat. Dē cāsū Sabīnī et Cottae certius ex captivīs cognōscit.

praecō -ōnis *m* = qui magnā vōce nūntiōs pūblicōs prōnūntiat circum-mittere
 “seu (= sive) quis (= aliquis) G. seu R. *vult* ... ad nōs trānsire, sine periculō licet – post id tempus nōn erit potestās (: facultās)”
 speciēs -ēi *f* = quod vidētur; (porta) in speciem obstructa = quae obstructa esse vidētur eā *adv* = eā viā (: per portās) intrō-rumpere = irrumpere; nōn posse i. *sibi* vidēbantur = sē nōn posse i. existimābant

ex-uerē -uisse -ūtum ↔ induere; omnēs armīs (*abl*) exiit = omnēs arma abicere cōgit

: neque etiam parvuli dētrimenti illis faciendī locum (: facultātem) *sibi* relinqui vidēbat

prō-dūcere

ex eis omnibus rēbus

singillātīm *adv* : singulōs

cōntiō -ōnis *f* = conventus militum

temeritās -ātis *f* < temere
lĕgātī : Sabīnī
ferendum esse
ex-piāre = piē agendō iniūriam
tollere (excūsāre)
diūtīnus -a -um = diū manēns
laetātīō -ōnis *f* < laetāri

eō : ad hiberna Cicerōnis

ad portās castrōrum *Labiēnī*
orerētur *coni imperf* = orīrētur
grātulātīō -ōnis *f* < *grātulārī*
↔ cōnsōlārī

pro-fugere ↔ re-fugere

trīnī -ae -a (+ *plūrāle tantum*)
= III
ex-sistere -stitisse

illō incommodō perlātō : fāmā
dē illō incommodō perlātā
cōnsultāre = cōnsīlium capere

(locus) dēsertus (*part perf* < dēserere) = sōlus, sine incolīs

Posterō diē cōntiōne habitā rem gestam prōpōnit; 5
militēs cōnsōlātur et cōnfirmat: ‘quod dētrīmentum culpā 6
et temeritāte lĕgātī sit acceptum, hōc aequiōre animō
ferendum’ docet ‘quod, beneficiō deōrum immortālium et
virtūte eōrum expiātō incommodō, neque hostibus diūtina
laetātīō neque ipsīs longior dolor relinquātur’.

Interim ad Labiēnum per Rēmōs incrēdibilī celeritāte 53
dē victōriā Caesaris fāma perfertur: ut, cum ab hibernīs
Cicerōnis mīlia passuum abesset circiter LX eōque post
hōram nōnam diēi Caesar pervēnisset, ante mediam noc-
tem ad portās castrōrum clāmor orerētur, quō clāmōre
significātīō victōriae grātulātīōque ab Rēmīs Labiēnō
fieret.

Hāc fāmā ad Trēverōs perlātā, Indutiomārus, qui 2
posterō diē castra Labiēnī oppugnāre dēcrēverat, noctū
profugit cōpiāsque omnēs in Trēverōs reducit.

Caesar Fabium cum suā legiōne remittit in hiberna, ipse 3
cum tribus legiōnibus circum Samarobrīvam trīnīs hiber-
nīs hiemāre cōnstituit et, quod tantī mōtūs Galliae ex-
stiterant, tōtam hiemem ipse ad exercitum manēre dēcrē-
vit. Nam illō incommodō dē Sabīnī morte perlātō, omnēs 4
ferē Galliae cīvitātēs dē bellō cōnsultābant, nūntiōs
lĕgātīōnēsque in omnēs partēs dīmittēbant et quid reliquī
cōnsīlii caperent atque unde initium bellī fieret explōrā-
bant, nocturnaque in locīs dēsertis concilia habēbant.

INDEX NOMINVM

- A**
Aduātuċi -ōrum *m pl* V.27.2; V.38.1,2; V.39.3
Aeduf -ōrum *m pl* Liv.104; I.10.1; I.11.1, 2; I.12.1; I.14.6; I.15.1; I.23.1; I.28.5; *sg* Aeduus I.9
Aemilius, L. I.23.2
Āfricus -ī *m*, ventus V.8.2
Allobrogēs -um *m pl* I.6.2,3; I.10.5; I.11.5; I.14.6; I.28.3.4
Alpēs -ium *f pl*, montēs Eutr.17.3; I.10.3; IV.10.3
Ambarrī -ōrum *m pl* I.11.4
Ambiorix -igis *m* Liv.106; V.24.4; V.26.1
Ambivaritū -ōrum *m pl* IV.9.3
Ancalitēs -um *m pl* V.21.1
Aquillēia -ae *f*, oppidum I.10.3
Aquitāni -ōrum *m pl* I.1.1,2; *sg* Aquitānus IV.12.3
Arar -is (acc -im) *m*, flūmen I.12.1,2; I.13.1
Arduenna -ae *f*, silva V.3.4
Ariovistus -i *m* Liv.104.2; IV.16.7; V.29.3
Arpinēsis, C. V.27.1; V.28.1
Arvernī -ōrum *m pl* Eutr.17.3
Atrebatēs -um *m pl* IV.21.7; *sg* Atrebas -atis IV.27.2; IV.35.1; V.22.3; V.46.3
Ātrius, Q. V.9.1; V.10.2
Aurunculēius Cotta, L. Eutr.17.3; IV.22.5; V.24.5; V.26.1
B
Balventius, T. V.35.6
Batāvī -ōrum *m pl* IV.10.1
Belgae -ōrum *m pl* I.1.1,2,3; IV.38.4
Belgium -ī *n* V.12.2; V.25.4
Bellovaci -ōrum *m pl* V.24.3; V.46.1
Bibraetē -is *n*, oppidum I.23.1
Bibroci -ōrum *m pl* V.21.1
Bibulus, M. Calpurnius pāg.4; Eutr.17.1
Bōii -ōrum *m pl* I.5.4; I.25.6; I.28.5; I.29.2
Britannia -ae *f* Liv.105; IV.20.1 ... ; **Britanni**, incolae Eutr.17.3; IV.21.5 ... ; V.11.8,9 ... ; **Britannicus** -a -um Eutr.17.2; V.4.1
Brūtus, M. Iūnius Brūt. 0,262
C
Caesar -aris, **C. Iūlius** pāg.5-6; I.7.1; I.11.2,4,5,6 ...
Cantium -ī *n* V.13.1; V.14.1; V.22.1
Carnūtēs -um *m pl* V.25.1,4; V.29.2
Carvilius -ī *m* V.22.1
Cassi -ōrum *m pl* V.21.1
Cassius Longinus, L. I.7.4; I.12.5; **Cassiānus** -a -um I.13.2
Cassivellaunus -ī *m* V.11.8; V.18.1; V.19.1; V.20.1,2; V.21.2; V.22.1,3,5
Caturigēs -um *m pl* I.10.4
Catuvolucis -ī *m* V.24.4; V.26.1
Celtae -ōrum *m pl* I.1.1
Cenimagnī -ōrum *m pl* V.21.1
Ceutronēs -um *m pl* I.10.4
Ceutronēs -um *m pl* V.39.1
Cicerō -ōnis, **M. Tullius Brūt.** 0
Cicerō, Q. Tullius Liv.106; V.24.2; V.27.9; V.38.4 ...
Cingetorix -igis *m* V.3.2,5
Cingetorix -igis *m* V.22.1
Claudius, Ap. V.1.1
Commius -ī *m* IV.21.6; IV.27.2; IV.35.1; V.22.3
Condruśi -ōrum *m pl* IV.6.4
Cōnsidius, P. I.21.4; I.22.2,4
Cotta, L. Aurunculēius Liv.106; IV.22.5; IV.38.3; V.24.5; V.26.1 ...
Crassus, M. Licinius pāg.4, I.21.4; IV.1.1
Crassus, M. V.24.3; V.46.1,2; V.47.1,2
D
Divicō -ōnis *m* I.13.2; I.14.7
Domitius, L., cōs. annō 54 a.C. pāg.4; V.1.1
Dumnorix -rīgis, Aeduus I.9.2
Dūrus, Q. Laberius V.15.5
E
Eburonēs -um *m pl* Liv.106; IV.6.4; V.24.4; V.28.1; V.29.2; V.39.3; V.47.5
Esubiī -ōrum *m pl* V.24.2
F
Fabius, C. V.24.2; V.46.3; V.53.3
G
Gabinus, A. cōs. annō 58 a.C.
Gallia -ae *f* Eutr.17.1,3; Liv.103, 104; I.1.1; I.2.2 ... ; **G.** ulterior I.7.1; citorior I.24.3; **G.** prōvincia I.28.4; *pl* Galliae IV.20.3; **Galli** -ōrum *m pl* Liv.106; I.1.1,2,4 ... ; *sg* Gallus V.45.4; V.49.2; V.51.2; **Galicus** -a -um (Brūt.0); I.22.2; IV.3.3; IV.5.2; IV.20.1; V.12.3; V.14.1
Garumna -ae *m*, flūmen I.1.2
Geidumāi -ōrum *m pl* V.39.1
Genāva -ae *f*, oppidum I.6.3; I.7.1,2
Germānia -ae *f* Eutr.17.3; Liv.105; IV.4.1; **Germāni**-ōrum *m pl* Eutr.17.3; Liv.104,105; I.1.3,4; I.2.3; I.27.4; I.28.4; IV.1.1 ; V.2.4; V.13.6; V.27.8 ... ; V.41.3; **Germānicus** -a -um IV.16.1
Graecus -a -um I.29.1; V.48.4
Grāiocelli -ōrum *m pl* I.10.4
Grudii -ōrum *m pl* V.39.1
H
Helvētiī -ōrum *m pl* Eutr.17.2; Liv.103; I.1.4; I.2.1,3 ... ; IV.10.3; *adi* **Helvētius** -a -um I.2.3; I.12.4,6
Hibernia -ae *f*, insula V.13.2
Hispaniē -ae *f* V.1.4; V.13.2; V.27.1; **Hispanī** -ōrum *m pl* V.26.3
I
Illyricum -ī *n* Eutr.17.1; V.1.5
Indutiomārus -ī *m* V.3.2,4,5; V.4.1,2; V.26.2; V.53.2
Italia -ae *f* I.10.3; V.29.2
Itius -ī *m*, portus V.5.1
Iūnius, Q. V.27.1; V.28.1
Iūra -ae *m*, mōns I.2.3; I.8.1
L
Laberius Dūrus, Q. V.15.5
Labiēnus, T. I.10.3; I.21.2; I.22.1, 2; IV.38.1,2; V.8.1; V.11.4; V.23.4; V.24.2; V.27.9; V.37.7; V.46.4; V.47.4; V.53.1,2
Latovicī -ōrum *m pl* I.5.4; I.28.3; I.29.2
Lemannus -ī *m*, lacus I.2.3; I.8.1
Lēpontii -ōrum *m pl* IV.10.3
Levaci -ōrum *m pl* V.39.1
Lingonēs -um *m pl* I.26.5,6; IV.10.1
Lūcānius, Q. V.35.7
Lugotorix -igis *m* V.22.2
M
Mandubracius -ī *m* V.20.1,2,3; V.22.5
Mātrona -ae *m*, flūmen I.1.2
Mediōmātricēs -um *m pl* IV.10.3
Meldi -ōrum *m pl* V.5.2
Menapiī -ōrum *m pl* IV.2.4,5,7; IV.22.5; IV.38.3
Messalla, M. Valerius pāg.4; I.2.1
Mona -ae *f*, insula V.13.3
Morini -ōrum *m pl* IV.21.3; IV.22.1,5; IV.37.1; IV.38.1; V.24.2
Mosa -ae *m*, flūmen IV.9.3; IV.10.1; IV.12.1; IV.15.2; IV.16.2; V.24.4
Mūnātius Plancus, L. V.24.3; V.25.4
N
Nammēius -ī *m* I.7.4
Nantuātēs -ium *m pl* IV.10.3
Narbōnēnsis, prōvincia Liv.103
Nervii -ōrum *m pl* V.24.2; V.38.2; V.39.3; V.41.1; V.42.1; V.46.4; V.48.2; *sg* **Nervius** V.45.2
Nōriē -ae *f*, oppidum I.5.4
Nōricus, ager I.5.4
O
Oceanus -ī *m* Eutr.17.2,3; Liv.104, 105; IV.10.2,4,5; IV.10.4,5; IV.9.1
Ocellum -ī *n*, oppidum I.10.5
Orgetorix -igis *m* I.2.1; I.3.1; I.9.3; I.26.4

- P**
Padus -ī *m*, flūmen V.24.4
Petrosidius, L. V.37.5
Pirustae -arum *m pl* V.1.5,7
Pisō -ōnis, Aquitānus IV.12.4
Pisō -ōnis, L., lēgātus L. Cassiī annō 107 a.C. I.12.7
Pisō -ōnis, L. Calpurnius, cōs. annō 58 a.C. pāg.4; I.12.7
Pisō -ōnis, M. Pūpius pāg.4; I.2.1
Plancus, L. Mūnātius V.24.3; V.25.4
Pleumoxii -ōrum *m pl* V.39.1
Pompēius, Cn., cōs. annō 70 et 55 a.C. IV.1.1
Pompēius, Cn., interpres V.36.1
Prōvincia, Gallia I.1.3; I.7.2,3,4; I.8.1,3; I.10.1,2,5; I.15.1
Pullō -ōnis, T. V.44.1,3,6,7,10,12
Pūpius Pisō, M. pāg.4; I.2.1
Pyrēnaeus -ī *m*, mōns pāg.4
R
Rauricī -ōrum *m pl* I.5.4; I.29.2
Rēmī -ōrum *m pl* V.3.4; V.24.2; V.53.1
Rhēnus -ī *m*, flūmen Eutr.17.3; Liv.105; I.1.3; I.2.3; I.5.4; I.27.4; I.28.4; IV.1.1; IV.3.3; IV.4.1,3, 6,7; IV.6.3; IV.10.1.2; IV.14.5; IV.15.2; IV.1.2,4,6; IV.17.1; IV.19.4; V.3.1,4; V.24.4; V.27.8; V.29.3; V.41.3
Rhodanus -ī *m*, flūmen Eutr.17.3; I.2.3; I.6.1,2,3; I.8.1,4; I.10.5; I.11.5; I.11.1
Rōmānī -ōrum *m pl* Eutr.17.2. ...;
Rōmānus -a -um I.6.3 ...
Rōscius, L. V.24.2,7
S
Sabīnus, Q. Titūrius IV.22.5; V.24.5; V.26.1
Samarobrīva -ae *f*, oppidum V.24.2; V.47.2; V.53.3
Santonī -ōrum/-um *m pl* I.10.1; I.11.6
Segontiaci -ōrum *m pl* V.21.1
Segovāx -ācis *m* V.22.1
Segūsiāvī -ōrum *m pl* I.10.5
Sēquana -ae *m*, flūmen I.1.2
Sēquanī -ōrum *m pl* Liv.104; I.2.3; I.6.1; I.8.1; I.9.1,2,3,4; I.10.1; I.11.1; IV.10.3
Suēbī -ōrum *m pl* IV.1.2,3; IV.3.2,4; IV.4.1; IV.7.5; IV.16.5; IV.19.1,2,3
Sugambri -ōrum *m pl* IV.16.2; IV.18.2,4; IV.19.4
Sulla, L. Cornēlius I.21.4
Sulpicius Rūfus, P. IV.22.6
T
Tamesis -īs *m* (*acc -im*) V.11.8; V.18.1
Tasgetius -ī *m* V.25.1,4; V.29.2
Taximagulus -ī *m* V.22.1
Tencteri -ōrum *m pl* IV.1.1; IV.4.1; IV.16.2; IV.18.4
Tigurinī -ōrum *m pl* I.12.7; **Tiguri-nus -a -um**, pāgus I.12.4
Titūrius Sabīnus, Q. Eutr.17.3; Liv.106; IV.22.5; IV.38.3; V.24.5; V.26.1 ...
Tolōsa -ae *f*, oppidum pāg.4;
Tolōsātēs -ium *m pl* I.10.1
Trānsrhēnānī -ōrum *m pl* IV.16.5; V.2.4
Trebōnius, C. V.17.2; V.24.3
Trēveri -ōrum *m pl* Liv.106; IV.6.4; IV.10.3; V.3.3,4; V.4.1; V.24.2; V.47.4,5; V.53.2; *sg* **Trēver -ī** *m* V.26.2
Tribocī -ōrum *m pl* IV.10.3
Trinobantēs -ium *m pl* V.20.1; V.21.1; V.22.5
Tulingī -ōrum *m pl* I.5.4; I.28.3; I.29.2
Ū
Ūbī -ōrum *m pl* IV.3.3; IV.8.3; 4.11.2; IV.19.1.4
Ūsipetēs -um *m pl* IV.1.1; IV.4.1; IV.16.2; IV.18.4
V
Vacalus -ī *m*, fluvius IV.10.1
Venetī -ōrum *m pl* Liv.104; **Veneticus -a -um** IV.21.4
Verbigenus, pāgus I.27.4
Verticō -ōnis *m* V.45.2; V.49.2
Verucloetius -ī *m* I.7.4
Vocontī -ōrum *m pl* I.10.5
Volusēnus -ī *m* IV.21.1,9; IV.23.5
Vorēnus, L. V.44.1,3,5,9,11
Vosegus -ī *m*, mōns IV.10.1

INDEX VOCABVLORVM

- A**
 ab/ā (milibus passuum...) IV.22.4; V.32.1
 ab-dere -didisse -ditum I.12.3; IV.18.4; IV.38.3; V.3.4; V.8.6; V.9.4
 ab-esse, nōn multum abest quin +coni V.2.2
 abies -etis f V.12.5
 ab-sistere V.17.2
 abs-tinēre (I.21.0); I.22.3
 ac vidē atque
 ac-cēdere (addi) IV.22.4; accēdit (quod/ut) IV.16.2; V.16.4
 accersere -ivisse -itum IV.27.6
 actuarius -a -um, nāvis V.1.3
 ad (= ferē) I.5.2; I.15.1; I.29.2
 ad unum omnēs IV.15.3; V.37.6
 ad-aequāre V.8.4
 ad-dūcere IV.18.3; IV.22.2; IV.36.2; V.1.8.9; V.4.2; V.46.3; in cōsuetudinē a. IV.1.10; adductus +abl (I.2.1); I.3.1; I.9.3; I.11.6; I.27.1; IV.6.4; IV.37.1; V.3.5
 ad-eō V.27.4
 ad-haerere -sisse -sum V.48.8
 ad-hibere IV.13.4
 ad-hortari V.35.8
 ad-igere -ēgisse -āctum IV.23.3; V.43.6
 ad-ispici -eptum V.39.4
 aditus -ūs m IV.2.1; IV.4.3; IV.20.2; V.41.1
 adiūtōr -ōris m V.38.4; V.41.8
 ad-ministrāre IV.23.2.5; IV.29.2; IV.31.3; V.11.8; V.50.5; V.52.3
 ad-mittere IV.25.5; equō admissō I.22.2
 ad-modum adv V.8.4; V.40.2
 ad-monere V.49.2
 ad-oriri IV.26.2; IV.32.5; V.22.1
 adventus -ūs m I.7.3; I.13.2; I.22.1; I.27.2; IV.14.2; IV.34.1; V.3.3.5; V.11.9; V.32.1; V.39.2; V.47.1; V.48.10
 adversus -a -um: a.ā nocte IV.28.3; a. um ōs V.35.8
 ad-vertere, animum I.24.1; V.18.2
 ad-volāre V.17.2; V.39.1
 aedificium -i n I.5.2; IV.4.2.3.7; IV.19.1; IV.35.3; IV.38.3; V.12.3
 aegrē IV.32.3; V.18.1; V.37.6; V.39.4 sup aegerrimē I.13.2
 aequāre I.25.1
 aequus -a -um, locus V.49.7; -um IV.16.4
 aes aeris n IV.31.2; V.12.4
 aestus -ūs m IV.23.6; IV.29.1.2; V.1.2; V.8.2.3
 af-flictāre IV.29.2
 af-fligere -xisse -ctum (IV.28.0); IV.31.2; V.10.2
 af-fore *inf fut* V.27.8; V.48.6
 Āfricus -i m V.8.2
 ager agrī m Liv.104; I.2.3; I.5.4; I.10.1
 agere cum I.13.3; V.41.2; inter sē V.37.2
 agger -is m V.9.6
 ag-gredi -ior -gressum Eutr.17.3; I.12.3; I.25.6
 ag-gregāre, sē IV.26.1
 alacer -cris -cre (IV.24.4); V.33.5
 alacritās -ātis f IV.24.4
 alere -uissse altum IV.1.5.9; IV.4.7
 aliēnus -a -um I.15.2; IV.34.2
 ali-quandiū V.23.5
 ali-qui = aliquis V.26.4
 ali-quis +gen IV.32.2
 alius aliā ex nāvi IV.26.1
 altitūdō -inis f (I.2.5); I.8.1.4; IV.17.2; IV.25.3; V.42.5
 ambō -ae -ō V.44.12
 ammentum -i n V.48.5
 amplitūdō -inis f IV.3.4
 amplius I.15.5; I.23.1; IV.11.1; IV.12.1; IV.37.3; V.8.6; V.27.9
 amplus -a -um IV.3.3; IV.12.4; V.19.1; V.50.2
 anceps -cipitis *adi* I.26.1
 ancora -ae f IV.23.4.6; IV.28.3; IV.29.2.3; V.9.1; V.10.2
 angulus -i m V.13.1.6
 angustia -ārum *f pl* I.9.1; I.11.1; V.49.7
 angustius *adv comp* V.23.5; V.24.1
 animus, in -ō est +*dat* I.7.3; I.10.1; -um advertere I.24.1; V.18.2; -i causā V.12.6
 annōtinus -a -um V.8.6
 ānsēr -eris m V.12.6
 ante *adv* IV.35.1; V.27.1; V.33.1
 ante-cēdere IV.11.2.6
 ante-currere (V.47.1)
 antecursor V.47.1
 ante-ferre V.44.2.13
 ante-pōnere IV.22.2
 apertus -a -um IV.1.10; (latus) I.25.6; IV.25.1; IV.26.3
 ap-pellere -pulisse -pulum V.13.1
 aptus -a -um V.16.1
 aqua -ae *f* V.13.4
 aquāri (IV.11.4)
 aquātio -ōnis *f* IV.11.4
 aquili-fer -ferī m V.37.5
 -ārant = -āverant I.5.4
 arbiter -trī m V.1.9
 ārdere -sisse V.29.4
 argilla -ae *f* V.43.1
 āridus -a -um, n IV.24.3; IV.26.5; IV.29.2
 armāmenta -ōrum n *pl* IV.29.3
 armāre V.1.4
 armāti -ōrum m *pl* IV.1.4
 -ārun = -āvērun I.12.3; IV.25.6; V.8.4
 ar-ripere -iō -uissse -reptum V.33.6
 -as *acc pl* I.26.6
 ascēsus -ūs m I.21.1; V.32.2
 a-sciscere -ivisse -itum I.5.4
 asper -era -erum V.45.1
 -āss- = -āviss- I.22.4; IV.6.3; IV.11.2; IV.27.1; V.23.5; V.33.2
 as-suē-facere IV.1.9; IV.2.3; IV.3.3
 atque/ac: pār a. I.28.5; V.13.2; contrā a. IV.13.5; aliter a. V.24.1; at-texere -uissse -xtum V.40.6
 at-tingere -tiggisse -tāctum IV.3.3; IV.23.2; V.23.6
 at-tribuere -uissse -ūtum IV.7.4; V.47.2
 auctor -ōris m V.25.3; V.28.7; V.29.3; a. esse V.33.2
 auctōritās -ātis *f* I.3.1; IV.13.3; IV.21.7; V.35.6
 audācter *adv* IV.24.3
 auditio -ōnis *f* IV.5.3
 auriga -ae m IV.33.2
 auxiliāri IV.29.2
 auxiliō mittere IV.37.2
 ā-vertere I.23.1; V.44.8; āversus I.26.2
 avus -i m I.12.7; IV.12.4
- B**
 balteus -i m V.44.7
 bellē I.2.4; IV.1.4
 bellicōsus -a -um I.10.2; IV.1.3
 benevolēns -entis (V.25.2)
 benevolentia -ae *f* V.25.2
 bīdium -i n I.23.1; V.27.8; V.48.8
 biennium -i n I.3.2
 bi-peritō *adv* I.25.7; V.32.1
 bonitās -ātis *f* I.28.4
 brevīarium -i n, (Eutr.0; Liv.0)
 brevītās -ātis *f* Brūt.262
 brūma -ae *f* V.13.3
- C**
 cadere cecidisse I.15.2; IV.12.6; V.34.2
 caeruleus -a -um V.14.3
 caespes -itis m V.42.3; V.51.3
 calamitās -ātis *f* I.12.6; V.29.1
 capere (locum) IV.26.5; V.8.3; V.23.4; cōnsilium V.28.7; V.29.2; V.33.1
 captivus -i m I.22.1; V.8.6; V.9.1; V.18.4; V.23.2; V.42.2.5; V.48.2; V.52.4

captus -ūs *m* IV.3.3
 caput (fluvii) IV.10.5; capita I.29.2; IV.15.3
 carrus -i *m* I.3.1; I.6.1; I.24.4; I.26.1.3; IV.14.4
 casa -ae *f* V.43.1
 castellum -i *n* I.8.2
 cāsus -ūs *m* IV.31.2; V.30.3; V.33.4; V.44.8; V.52.4; cāsū I.12.6; V.48.8
 causa -ae *f* IV.4.1
 celeritās -ātis *f* IV.14.2; IV.35.1; V.1.2; V.18.5; V.29.6; V.39.4; V.40.2; V.48.1; V.49.6; V.53.1
 cēnsus -ūs *m* I.29.3
 centēni -ae -a (V.13.7)
 centuria -ae *f* (V.28.3)
 centuriō -ōnis *m* V.28.3; V.37.1; V.43.6; V.44.1; V.52.4
 certiorē facere I.11.4; V.37.7; V.49.4; *pass* certior fieri I.7.3; I.12.2; I.21.1; IV.4.6,7; IV.5.1; V.25.5; V.47.1
 cibāria -ōrum *n pl* I.5.3
 circu(m)-ire (I.21.1); V.2.2
 circu-itus -ūs *m*, in -ū I.21.1; V.13.7; V.42.4
 circum-cidere V.42.3
 circum-mittere V.51.2
 circum-sistere -stetisse IV.5.2; IV.26.3; IV.37.1; V.44.8
 circum-spicere V.31.4
 circum-venire Liv.106; I.25.6; IV.12.6; V.35.3,7; V.37.2; V.39.3; V.44.12
 cis *praep* + *acc* IV.4.3
 citātus -a -um IV.10.3
 citerior -ius (Gallia) I.10.5; I.24.3
 citus -a -um, *adv* citō (IV.5.0); (IV.10.3); *sup* citissimē IV.33.3
 civitās -ātis *f* I.2.1; I.3.1; I.7.3; I.9.3; I.10.1; I.12.4,6; IV.3.1,3,4 ...
 clādēs -is *f* (V.31.4)
 clam IV.4.4; IV.30.3; V.42.2
 clāmītāre V.29.1
 clārus -a -um (Brūt.0); vōx V.30.1
 cliēns -entis *m* IV.6.4; V.39.3
 coāctū + *gen* V.27.3
 co-emere I.3.1
 coeptum esse + *inf pass* IV.18.1,4
 cōgere coēgisse coāctum I.15.1; IV.22.3; IV.34.6; V.3.4; V.22.1; V.39.1; V.40.3
 cognitus -a -um Eutr.17.3
 co-hortāri I.25.1; IV.25.5; V.33.2; V.36.1
 col-laudāre V.2.3; V.52.4
 col-ligāre I.25.3
 col-ligere -lēgisse -lēctum V.46.5; sē V.17.4
 col-locāre I.24.3; I.28.5; IV.33.2; V.15.3; V.23.5; V.24.1,3,8; insidiās V.32.1
 comb-ūrere -ussisse -ustum I.5.3
 com-meāre I.1.3
 com-meātus -ūs *m* IV.30.2; V.23.2,4
 com-mendāre IV.27.7
 commentārius -ī *m* Brūt.262
 comminatus *adv* V.44.11
 com-mittere V.35.5; proelium I.15.2; I.22.3; I.23.3; I.25.1; IV.13.5; IV.14.4; IV.34.2; IV.35.2; V.9.3; V.32.2; V.50.4; + *dat* IV.5.1; IV.21.9
 commodum -i *n*: -ō + *gen* V.46.4
 commodus -a -um V.2.3; V.11.5; *adv* -ē I.25.3; IV.31.3; *sup* -issimē V.49.8
 com-movēre I.13.2
 commūnicāre IV.13.4; V.36.3
 com-mūnīre I.8.2; V.49.7
 com-mūtāre I.23.3
 commūtātiō -ōnis *f* V.1.2; V.8.3
 com-parāre I.3.1; I.6.4; IV.7.1; IV.31.2; V.4.1; V.40.6; fugam IV.18.4
 com-pellere -pulisce -pulsus V.15.1; V.19.1
 comperire -erisse -ertum I.22.1; IV.19.2,4
 com-portāre IV.18.1; IV.31.2; V.26.2; V.40.2
 com-prehendere IV.27.3; V.21.6; V.25.4; V.31.1; ignem V.43.2
 cōnātus -ūs *m* I.8.4
 con-cedere I.7.4; I.28.5; IV.7.5; IV.15.5
 con-cidere -disse V.44.11
 con-cidere -disse -sum I.12.3
 concilium -i *n* IV.19.2; V.2.4; V.24.1; V.53.4
 con-citāre V.26.2; V.38.2
 con-clāmāre V.26.4; V.37.3
 con-currere (I.8.4); V.39.3
 concursāre V.33.1; V.50.5
 con-cursus -ūs *m* I.8.4; IV.14.3; V.10.3; V.40.7; nāvium V.10.3
 con-dere -didisse -ditum (pāg. 4); Eutr.17.1
 condiciō -ōnis *f* I.28.5; IV.11.3
 con-dūcere V.27.8
 cōn-fectus -a -um + *abl* V.45.1
 cōn-ferre con-tulisse col-lātum I.24.3,4; I.27.4; IV.31.2; sē I.26.1
 cōn-fertus -a -um I.24.4; IV.32.3; V.16.4; V.35.4; V.44.4
 cōn-festum IV.32.2; V.18.4; V.39.1; V.40.1; V.44.10
 cōn-fidere -fisum esse V.17.3; + *acc* + *inf* I.23.3; IV.30.2; V.27.4; V.39.4
 cōn-finium -i *n* V.24.2
 cōn-firmāre I.3.1,2; IV.6.5; IV.28.1; V.49.4; + *acc* + *inf* V.3.3; V.27.10; V.52.5
 cōn-flagrāre V.43.4
 cōn-flictare V.35.5
 cōn-fligere -xisse -ctum V.15.1; V.19.2
 cōn-fluēns -entis *m* IV.15.2
 cōn-fluere (IV.15.2)
 con-gredi -ior -gressum IV.11.1
 con-icere -iō -iēcisse -iectum I.26.3; IV.24.3; IV.26.3; IV.32.3; V.35.4; V.43.7; V.44.6; V.51.1; in fugam IV.12.2; in vincula IV.27.3; culpam in IV.27.4
 con-iurātiō -ōnis *f* I.2.1; IV.30.3; V.27.4
 con-quirere I.27.4; I.28.1
 cōn-sanguineus -a -um; *m* I.11.4
 cōn-scribere, militēs I.10.3; I.24.3; V.24.4; litterās V.48.4
 cōn-secrāri IV.14.5
 cōn-sentire V.29.6
 cōn-sequi IV.13.3; IV.26.5; V.23.6
 cōn-sidere I.21.1; IV.8.3; V.9.1; V.47.5; V.49.7
 cōn-silium -i *n* IV.21.7; c. habēre IV.14.2; c.ō I.12.6; V.1.7; V.11.8; c. (militāre) V.28.2
 cōn-similis -e V.12.3
 cōn-sistere -stitisse I.24.3; IV.25.2; IV.34.1; V.15.4
 cōn-spectus -ūs *m*, in -ū + *gen* V.45.1
 cōn-spiciāri I.25.6; V.9.2; V.49.5
 cōn-stant + *acc* + *inf* IV.29.4
 cōn-stitāre, sē V.43.5
 cōn-stitūere I.13.3; IV.23.6; IV.24.2; IV.25.1; IV.35.1; IV.38.4; V.51.1; rēgem IV.21.7
 cōn-suēscere -ēvisse I.14.7; -ēvit IV.29.1; V.33.1; -ēvimus V.1.2; -ēvē-runt IV.24.1; V.21.3; -ēverat I.22.5; IV.6.1; V.1.1; V.27.1; -ēverant IV.24.4; -ēverint I.14.7; IV.33.3; -ēvisset V.27.2
 cōn-suētūdō -inis *f* IV.1.10; IV.5.2; IV.6.1; IV.7.3; IV.12.2; IV.22.1; IV.32.1; V.14.1; V.41.5,7; V.42.2; ex -ine IV.32.1
 cōn-sul -is *m* (pāg. 4); Eutr.17.1; I.2.1; I.6.4; I.7.4; I.12.5; IV.1.1; V.1.1
 cōn-sulere -uisse -sultum V.29.1; + *dat* V.3.5; V.27.7,11
 cōn-sultāre V.53.4
 cōn-sultō *adv* V.16.2; V.37.2; V.50.5
 cōn-surgere V.31.1
 contabulāre V.40.6

contemptiō -ōnis *f* V.29.2; V.49.7
 con-tendere I.1.4; I.7.1; I.10.3; I.21.3; I.27.4; IV.7.3; IV.17.2; IV.18.2; IV.37.1; V.3.2; V.8.3; V.9.1; V.16.2; V.44.2; V.49.1; V.50.3; v.l.c. IV.4.4; +*inf* I.23.1; IV.20.1; V.21.4; V.17.5
 contentiō -ōnis *f* V.19.1; V.44.13
 con-testārī IV.25.3
 continēns -entis *adi* V.11.9
 continēns -entis *f* (*abl* -ī) IV.27.5; IV.28.3; IV.31.2; IV.36.2,3; V.2.3; V.8.1,2; V.11.3; V.13.4; V.20.1; V.22.4; V.23.4
 continenter *adv* I.1.3; I.26.5
 con-tinēre I.2.3; I.15.4; IV.23.3; IV.34.2,4; V.3.6; V.24.7; sē V.44.5; V.50.1
 con-tingere -tigiſſe -tāctum V.43.6
 continuus -a-um IV.34.4; V.13.3
 cōntiō -ōnis *f* V.52.5
 contrā atque IV.13.5
 con-trahere, nāvēs IV.22.3; castra V.49.7
 contrōversia -ae *f* V.26.4; V.28.2; V.44.2,3
 contumēlia -ae *f* V.29.4
 convallis -is *f* V.32.2
 con-venire +*acc* I.27.2
 conventus -ūs *m* V.1.5; V.2.1; V.48.9
 co-oriri IV.28.2; V.10.2; V.43.1
 cōpia: c.am facere I.28.3
 cōpiaē -arum *fpl* I.11.1; I.12.2; I.13.1; I.22.3; I.24.1; I.26.6; IV.13.2,6; IV.14.2; IV.21.3; IV.24.1; V.3.1; V.9.1,2; V.11.7,8; V.17.5; V.18.2; V.19.1; V.22.1; V.27.4; V.28.4; V.40.3; V.47.4,5; V.49.1,6; V.50.2; V.51.1; V.52.1; V.53.2
 cōpiōsus -a -um I.23.1
 cōram *adv* V.11.2
 cōs. = cōsul (pāg. 4,6); (I.7.4; I.12.7; I.21.4)
 cotidiānus -a -um I.1.4; IV.2.2; IV.33.3; V.34.4
 crātis -is *f* V.40.6
 crēber -bra -brum V.1.2; V.9.4; V.45.1; *sup* -errimus V.12.3
 cruciātus -ūs *m* IV.15.5; V.45.1
 culpa -ae *f* IV.27.4; V.52.6
 cultūra -ae *f*, agrī IV.1.2,6
 cultus -ūs *m* I.1.3
 -cum, quibus-cum I.1.3
 cūctārī IV.25.3
 cūrāre +*acc*+*ger* I.13.1; IV.29.2; V.1.1; V.23.4
 cursus -ūs *m* IV.35.3; V.8.4; V.13.3
 cūstōdia -ae *f* IV.4.4

D
 dē *m* vigiliā I.12.2; I.21.2,3; V.9.1
 dē-cēdere V.43.4
 decem et octō IV.19.4
 dē-cernere -crēvisse -crētum Eutr.17.1; IV.17.1; IV.38.5; V.5.4; V.53.2,3
 dē-certāre IV.19.3
 dēclivis -e IV.33.3
 decuria -ae *f* (I.23.2)
 decuriō -ōnis *m* I.23.2
 decus -oris *n* (IV.25.5)
 dē-decus -oris *n* IV.25.5
 dē-dere (I.27.1); IV.16.3; sē V.20.1; V.21.1
 dēdiiticius -a -um I.27.4
 dēditō -ōnis *f* I.27.1; V.22.3; in -em accipere I.28.2
 dē-dūcere IV.30.3; V.14.5; V.27.9; V.31.1; V.51.1; nāvem V.2.2; V.23.2
 dēfectiō -ōnis *f* V.22.3; V.26.1
 dēfēnsor -ōris *m* V.45.1
 dē-ferre IV.27.3; IV.36.4; V.8.2; V.25.3; V.28.1,2; V.45.3; V.48.3,8
 dē-fessus -a -um I.25.5
 dēfētigātus -a -um V.16.4
 dē-ficere -iō -fēcisse -fectum IV.20.2; Liv.106; V.3.3; V.25.4; V.33.1
 dē-figere V.18.3; V.44.7
 dē-fluere IV.10.4
 dē-fōrmis -e IV.2.2
 dē-icere -iō -iēcisse -iectum I.8.4; IV.12.2,5; IV.28.2; V.44.11; V.48.1
 deinceps V.16.4; V.40.4
 dē-liberāre I.7.5; IV.9.1
 dē-ligāre IV.29.2; V.9.1; V.48.5
 dē-ligere -lēgisse -lēctum IV.7.1; IV.19.3; V.11.3
 dē-litēscere -tuisse IV.32.4
 dē-mēns -entis *adi* (IV.13.2)
 dēmentia -ae *f* IV.13.2
 dēmere -m̄psisse -m̄ptum V.48.8
 dē-metere, -, -messum IV.32.4
 dē-migrāre IV.4.3; IV.19.2; V.43.4
 dē-mittere sē V.32.2
 dē-mōnstrāre (verbis) I.11.5; IV.27.2; IV.28.1; IV.34.5; V.1.7,8; V.2.2; V.19.1; V.22.1; V.38.3; V.49.2; dē IV.28.1
 dēnsus -a -um IV.38.3
 dē-perire V.23.2
 dē-pōnere IV.19.2; IV.32.5; V.19.1
 dē-populārī/-āre I.11.4
 dē-precārī (I.9.2); IV.7.3
 dēprecātor -ōris *m* I.9.2
 dē-prehendere V.45.1
 dēsertus -a -um V.53.4
 dēscendere, ad cōnsilium V.29.5
 dēsiderāre +*acc*+*inf* IV.2.1; *pass*

V.23.3
 dē-sistere +*abl* IV.12.2
 dēspēratiō -ōnis *f* V.33.5
 dē-stringere -inxisse -ictum I.25.2
 dētrimentum -i *n* V.22.3; V.52.1,6
 dē-turbāre V.43.7
 dē-vehere V.47.2
 diēs -ēi *f*, I.7.5; I.8.3; in diēs V.45.1
 dif-ferre I.1.2; V.14.1
 dif-ferre dis-tulisse dī-lātum V.43.2
 difficultās -ātis *f* IV.17.2; IV.24.2
 dif-fidēre V.41.5
 dignitās -ātis *f* IV.17.1
 dī-iūdicāre V.44.13
 dīmiciāre V.16.1,2; V.49.4,6
 dīmidium -i *n*; -ō minor V.13.2
 dī-mittere IV.19.2; IV.34.5; V.39.1; V.49.8; V.53.4; rīpās V.18.5; occasiōnem V.38.2
 discēdere, ab armīs V.41.8
 dis-cessus -ūs *m* IV.4.6; IV.14.2; V.3.6
 disciplina -ae *f* IV.1.9
 dis-icere -iō -iēcisse -iectum I.25.2
 dis-pār -paris V.16.2
 dī-spergere -sisse -sum IV.32.5
 dis-pōnere I.8.2; IV.4.3; V.16.4; V.33.1
 dis-putāre (Brūt.0)
 disputātiō -inis *f* V.30.1; V.31.3
 dissēnsiō -ōnis *f* V.31.1,2
 dis-sentire V.29.7
 dis-simulāre IV.6.5
 dis-tribuere V.24.1,6; +*dat* IV.22.3,4
 ditissimus -a -um I.2.1
 diūtinus -a -um V.52.6
 docēre +*acc*+*inf* V.1.7; V.28.4; V.47.5; V.52.6
 dolus -ī *m* (IV.11.0); IV.13.1
 domāre Eutr.17.3; Liv.103,105
 domesticus -a -um V.9.4
 dubitāre V.44.3
 dubitātiō -ōnis *f* V.48.10
 dūcere +*acc*+*inf* I.3.2; IV.30.2
 dum +*coni* I.7.5; I.11.6; IV.13.2; IV.23.4
 duodēni -ae -a V.14.4
 duplex -icis *adi* (IV.36.2)
 duplicāre IV.36.2
 dūrum esse V.29.6
E
 eā *adv* V.51.3
 ē-dūcere I.10.3; IV.1.4; V.27.9; V.47.5; +*abl* IV.13.6
 ef-fēmināre I.1.3; IV.2.6
 ef-ferre I.5.3; V.45.4; efferri (victōriā) V.47.5
 ef-fugere +*acc* IV.35.1

- ē-gredi -ior -gressum I.27.4; IV.27.3; V.35.3; V.37.4
 ēgressus -ūs *m* V.8.3
 eī = ii IV.12.1; IV.32.1; V.22.2
 ē-icere -iō -iēcisse -iectum IV.7.3; V.10.2; sē IV.15.1; V.15.3; V.19.2; V.21.5
 eius-modi V.27.3; V.29.5; V.33.4
 ē-lābi -lāpsum V.37.7
 ē-licere -iō -uisse -itum V.50.3
 ē-mittere I.25.4; V.19.2; V.26.3
 eō + *comp.* eō magis I.23.3; V.1.2; eō minus V.9.1
 eō *adv.* eō quod I.23.3; eō ut IV.2.1
 eō-dem *adv.* IV.11.4; IV.28.2; V.5.3; V.11.7
 ephippiatus -a -um IV.2.5
 ephippium -ī *n* IV.2.4
 epistola -ae *f* V.48.3,4,5
 eques, Rōmānus V.27.1
 equester -tris -tre IV.2.3; V.26.3; V.50.1
 ~ere = ~erunt I.25.6
 errāre (= falli) V.41.5
 ēruptiō -ōnis *f* V.22.2; V.51.4
 essedārius -ī *m* IV.24.1; V.15.1; V.19.1,2
 essedum -ī *n* (IV.24.1); IV.32.5; IV.33.1; V.9.3; V.16.2; V.17.4
 ē-vellere I.25.3
 ē-venire IV.25.3
 ēventus -ūs IV.31.1; V.43.5
 ē-vocāre IV.6.5; V.4.2
 ex-agitare IV.1.2
 exāmīnāre V.12.4
 ex-animāre V.44.6
 ex-cēdere (+*abl*) IV.12.6; IV.14.5; IV.18.4; IV.33.2; V.19.1; V.35.1; V.36.3
 ex-cipere V.16.4
 ex-citāre V.40.2
 ex-clūdere -sisse -sum V.23.5
 exemplum -ī *n* I.8.3
 exercitāre (IV.1.9)
 exercitātiō -ōnis *f* IV.1.9; IV.2.2; IV.33.3; V.34.4
 exiguitās -ātis *f* IV.1.10; IV.30.1
 existimātiō -ōnis *f* V.44.5
 expeditiō -ōnis *f* V.10.1
 ex-peditus -a -um I.6.2; IV.24.3; IV.25.1; IV.33.2; V.2.4
 ex-pellere -pulissee -pulsum (+*abl*) Liv.104; IV.3.4; IV.4.1; IV.34.5; V.9.6; V.48.10
 ex-perīri -pertum IV.3.4; IV.4.4
 ex-piāre V.52.6
 ex-plōrāre IV.21.2; V.49.8; V.50.3; V.53.4
 explōrātor -ōris *m* I.12.2; I.21.1,4; I.22.4; IV.4.6; IV.19.2; V.49.1
 explōrātus -a -um V.43.3
 ex-pōnere IV.23.2; IV.37.1; V.9.1; V.23.4
 ex-portāre IV.18.4
 ex-sistere -stitisse V.28.2; V.53.3
 ex-stāre V.18.5
 ex-stinguere -inxisse -inctum V.29.4
 ex-trahere V.22.4
 extrēmum -a -um I.6.3; I.10.5; V.10.2; ad extrēmum IV.4.1
 ex-uere uisse -ūtum, armis V.51.4
 ex-ūrere -ussisse -ustum I.5.4
F
 factū *supīnum* IV.30.2
 facultas -ātis *f* I.7.4; IV.21.9; IV.22.2; IV.29.2; IV.34.5; V.17.4; V.40.5; V.44.6; V.49.2
 fāgus -ī *f* V.12.5
 falx -cis *f* V.42.5
 familiāris -is *m* *f* (V.3.5.); V.27.1
 familiāritās -ātis *f* V.3.5
 fās *n* *indēcl* V.12.6
 femur -oris/-inis *n* V.35.6
 ferrāmenta -ōrum *n pl* V.42.3
 ferre: ut fert opiniō V.13.5
 fervē-facere V.43.1
 fervēns -entis V.43.1
 fidēs -ei *f* -em facere IV.11.3; V.36.2; V.41.4; -em sequi IV.21.8; V.20.1; in -em recipere IV.22.2; -ei permittere V.3.7; -em praestāre V.45.2
 figurā -ae *f* IV.25.2
 finēs I.1.4; I.2.1; I.6.2,3; I.8.1; I.9.4; I.10.1,5; I.11.1; I.12.1; I.26.5; I.27.4; I.28.1,3,4,5.....
 fingere finxisse fictum; ficta -ōrum *n pl* IV.5.3
 finire IV.16.4
 finitimus -a -um (+*dat*) I.10.2; I.28.4; IV.21.4; V.1.5; V.38.1; *m pl* I.2.4; I.5.4; V.27.2,9
 firmus -a -um (IV.6.5); IV.18.2; V.20.1; *adv.* -iter IV.26.1
 flamma -ae *f* V.43.4,6
 flētus -ūs *m* V.33.6
 flōrēre IV.3.3
 fore IV.6.2,3; IV.20.2; IV.31.1; IV.35.1
 fortitūdō -inis *f* I.2.5
 fortunāe -ārum *f pl* I.11.6; V.3.7; V.43.4
 fremitus -ūs *m* IV.14.3; V.32.1
 frēquēns, quam frēquentissimī IV.11.5
 frūmentāri IV.9.3; IV.12.1; IV.16.2; IV.32.1
 frūmentārius -a -um I.10.2; V.24.6; rēs I.23.1,3; IV.7.1; V.8.1; V.28.6
 fuga -ae *f*, in -am dare IV.26.5; V.51.4
 fugitivus -ī *m* I.23.2
 fūmus -ī *m* V.48.10
 funda -ae *f* IV.25.1; V.35.8; V.43.1
 fundere fūdisse fūsum Liv.106
 fūnis -is *m* IV.29.3; V.10.2
 fūsilis -e V.43.1
G
 gallina -ae *f* V.12.6
 gaudēre gavivum IV.13.6
 genus -eris *n* IV.12.4
 gerere, rem V.44.11; rēs gesta V.47.5; V.52.5; *pl* V.37.7
 glāns -andis *f* V.43.1
 grātia -ae *f* I.9.3
 grātulāri (V.53.1)
 grātulātiō -ōnis *f* V.53.1
 gravitās -ātis *f* IV.3.4; V.16.1
H
 habēre, magni IV.21.7
 hiberna -ōrum *n pl* I.10.3; IV.38.4; V.1.1; V.2.2; V.24.1,7; V.25.5; V.26.1,2; V.27.5,9,11; V.28.3,4,6; V.29.1; V.37.7; V.39.1; V.41.3,5; V.42.1; V.46.1,5; V.47.4,5; V.53.3
 hiemāre I.10.3; IV.29.4; V.22.4; V.24.2; V.25.4; V.38.4; V.53.3
 historia -ae *f* Brūt.262
 hōc *abl* + *comp* I.2.3; IV.30.1; V.52.6
 honestus -a -um V.45.2
 honōs -ōris *m* (V.45.2)
 horridus -a -um V.14.3
 hospitium -ī *n* V.27.7
 hūmānitās -ātis *f* I.1.3
 hūmānus -a -um IV.3.3; V.14.1
 humilis -e IV.3.4; V.28.1
 humilitās -ātis *f* V.1.3; V.27.4
I
 iaculum -ī *n* V.43.1; V.45.4
 ictus -ūs *m* I.25.3
 idcircō V.3.6
 -ier= -iver- IV.5.2; V.41.8
 -iērunt = -ivērunt IV.9.1; IV.28.3; V.21.3; V.28.1
 ignōbilis -e V.28.1
 ignōscere IV.27.4,5
 -iit = -ivit I.28.1
 il-ligāre V.45.4
 illō *adv.* IV.11.4; IV.20.3
 illūstris -e Brūt.262
 immānis -e Eutr.17.3; IV.1.9
 im-mittere V.44.6
 impedita -ōrum *n pl* I.24.4; I.26.1,3,4; IV.14.4; IV.30.1; V.31.6; V.33.3,6; V.43.4; V.47.2
 impedimentum -ī *n* I.25.3
 impedire (I.12.3); (I.25.3)
 impeditus -a -um I.12.3; I.25.3; IV.

24.2; IV.26.2; V.44.8; locus V.19.1; V.21.3
 im-pellere -pulisce -pulsulum IV.16.1; V.26.2
 im-pendēre I.6.1
 impēnsus -a -um IV.2.2
 imperāre Eutr.17.1; +acc (+dat) I.7.2,5; IV.6.5; IV.22.2; IV.27.5; IV.36.2; V.1.6,8; V.20.3; V.22.4; +acc+inf V.1.3
 imperātum -ī n V.20.1,4; V.37.1
 im-peritus -a -um (+gen) IV.22.1; IV.24.4; V.27.4
 impetrāre I.9.2,4; IV.9.2; IV.11.2; IV.13.5; V.36.2,3; V.41.8
 impetus -ūs m, impetū V.18.5
 im-portāre I.1.3; IV.2.1,2,6; V.12.4
 im-prōvisus -a -um; dē -ō V.22.1; V.39.1
 im-prūdēns -entis adi (IV.27.4); V.15.3
 imprūdēntia -ae f IV.27.4,5; V.3.6
 impulsū +gen V.25.4
 inānis -e V.23.4
 in-cendere -disse -cēsum I.5.2; I.28.3; IV.19.1; IV.35.3; IV.38.3
 incendium -ī n V.19.3; V.48.10
 in-citāre IV.12.6; IV.24.3; IV.25.1; IV.26.2; IV.33.3; IV.14.3
 incognitus -a -um IV.20.2; IV.29.1
 in-colere I.1.3; (I.13.3)
 in-commodus -a -um; adv -ē V.33.4
 in-commodus -ī n I.13.4; V.10.3; V.35.5; V.52.6; V.53.4
 in-crēdibilis -e I.12.1; V.40.2; V.53.1
 in-currere (V.1.5)
 incursiō -ōnis f V.1.5; V.21.3
 in-dūcere, -ductus +abl I.2.1; I.27.4
 indūtia -ārum f pl IV.12.1; IV.13.5
 in-ers -ertis adi IV.2.4
 in-ferre -tulisse il-lātum I.12.6; I.14.6; V.28.5; signa I.25.7; bellum Eutr.17.3; I.2.4; IV.7.3; IV.13.1; IV.16.3; IV.27.5; IV.30.2; V.12.2
 in-ficere -iō -fēcisse -fectum V.14.3
 in-finitus -a -um V.12.3
 infirmitās -ātis f IV.5.1; IV.13.3
 in-firmus -a -um IV.3.4; IV.36.2
 in-flectere I.25.3
 Infrā adv IV.36.4
 in-gredi -ior -gressum V.9.5
 in-icere -iō -iēcisse -iectum +dat (IV.16.0); IV.19.4
 iniquus -a -um V.32.2; V.49.6; V.51.1
 in-ire V.23.6; cōnsilium IV.5.3; IV.32.2; V.27.6
 in-iussū +gen V.28.3
 in-opināns -antis adi I.12.3; IV.4.5
 inquam Brūt.262
 in-scius -a -um IV.4.5
 in-sequi I.15.2; I.23.3; V.15.2; V.16.1; V.34.4
 insidiae -ārum f pl Eutr.17.3; Liv.106; IV.13.1; V.32.1
 Insigne -is n I.22.2
 Insignis -e I.12.6
 in-sinuāre, sē IV.33.1
 in-sistere -stitisse IV.26.1; IV.33.3
 in-stabilis -e IV.23.5
 in-stāre I.25.6; V.44.11
 instituere -uisse -ūtum I.14.7; IV.14.1; IV.18.4; V.4.1; V.11.4; V.37.2; V.40.6; V.52.2; +inf V.3.4; V.23.2
 institūtum -ī n I.1.1; IV.20.4
 instruere -ūxisse V.2.2; +abl V.5.2
 instrūmentum -ī n V.31.4
 in-suāfacere IV.24.3
 integer -gra -grum V.16.4
 inter-cēdere I.7.5; V.11.9; V.52.1
 inter-cipere -iō -cēpisse -ceptum V.39.2; V.40.1; V.48.4
 inter-clūdere -sisse -sum I.23.3; IV.12.5; IV.30.2
 inter-dicere V.22.5
 inter-diū I.8.4
 inter-esse +dat IV.16.2
 interior -ius V.12.1; m pl V.14.2
 inter-ire V.30.3; V.38.3
 interitus -ūs m V.47.4
 inter-mittere I.26.5,6; I.27.4; IV.1.6; IV.31.1; IV.34.2; V.8.2,4; V.11.6; V.15.3,4; V.38.1; V.40.5; V.43.6
 inter-pōnere IV.9.3; IV.11.4; IV.32.1; fidem V.36.2
 interpres -etis m V.36.1
 intervāllum -ī n I.22.5; V.16.4
 intro-ire V.43.6
 introitus -ūs m V.9.4
 intrō-rumpere V.51.3
 intus adv V.45.2
 in-ūsitātus -a -um IV.25.1,2
 in-ūtilis -e IV.29.3
 inveterāscere -rāvisse V.41.5
 invicem IV.1.5
 in-vitāre IV.6.3; V.51.1
 invītus -a -um I.8.2; I.9.1; IV.5.2; IV.7.3; IV.16.4
 ir-rumpere IV.14.3; V.44.4
 -isse = -iisse IV.16.2; V.27.8; V.38.3; V.41.3
 -issent = -ivissent I.27.2; IV.13.5; IV.27.5
 -isset = -iisset I.12.5; IV.20.2
 ita: nōn ita IV.37.1; V.47.3
 iter itineris n I.6.1; magnis itineribus I.7.1; I.10.3; V.48.2
 iūdicāre I.12.1; IV.13.2; IV.22.2; V.44.3; V.52.3
 iūdicium -ī n V.27.3
 iugum -ī n (I.6.4); IV.33.3; sub i. mittere I.7.4; I.12.5; (montis) I.21.2; I.24.3
 iumentum -ī n I.3.1; IV.2.2; V.1.2
 iūrāre (IV.11.3)
 -ius comp = nimis I.15.2; IV.23.2; V.8.2; V.15.2; V.44.11; V.46.5
 iūs iurandum IV.11.3; V.27.10
 iustitia -ae f V.41.8
I
 Iābi Iāpsum V.3.6
 labor: summi/magnī laboris IV.2.2; V.11.5
 laborāre IV.26.4; V.44.9
 laboriōsus -a -um (V.11.5; V.19.3)
 lacessere I.15.3; I.23.3; IV.7.3; IV.11.6; IV.34.2; V.17.1
 laetatiō -ōnis f V.52.6
 lapis -idis m V.43.7
 largitiō -ōnis f I.9.3
 lassitūdō -inis f IV.15.2
 lassus -a -um (IV.15.2)
 latē adv I.2.4; IV.35.3; comp lātius IV.6.4; V.19.2; sup lātissimē IV.3.1
 lātitudō -inis f I.2.5; IV.17.2
 lēgatiō -ōnis f I.7.3; I.13.2; IV.6.3; V.21.1; V.53.4
 lēgātus -ī m Eutr.17.3; Liv.106; I.10.3; I.12.7; I.21.2; IV.13.4; IV.22.3, 5; IV.23.5; V.1.1; V.17.2; V.24.2, 3,5; V.35.8; V.37.7; V.38.3; V.46.3; V.52.6
 lēnis -e (I.12.1); IV.28.1; V.8.2; adv comp lēnius V.17.1
 lēnitās -ātis f I.12.1
 lepus -oris m V.12.6
 levāre V.27.11
 levis -e V.28.7
 levitās -ātis f V.34.4
 liberālis -e, adv -iter IV.18.3; IV.21.6
 ligāre (I.25.3)
 lignāri (V.26.2)
 lignātiō -ōnis f V.39.2
 lignātor -ōris m V.26.2
 linter -tris m I.12.1
 lis litis f V.1.9
 litterae pūblicae V.47.2
 locus -ī m V.35.4; V.44.3; V.52.1; eōdem -ō habēre I.26.6; -ō nātus V.25.1; V.45.2; -ō +gen V.5.4
 longē ā I.10.1; V.47.5; longē lātēque IV.35.3; +sup I.2.1; I.23.1; IV.1.3; V.3.1; V.14.1; V.43.5
 longinquus -a -um IV.27.6; V.29.7
 longitūdō -inis f I.2.5; V.13.5,6; V.33.3

longius *adv comp* IV.1.7; IV.10.2; IV.11.1.4; V.8.2; V.19.3; V.46.5; V.52.1

lōrica -ae *f* V.40.6

lūx lūcis *f*, primā lūce I.22.1; V.23.6; V.31.4.6; V.35.5; V.49.5; V.50.4; ortā lūce V.8.2

M

magnī habēre IV.21.7

magnitūdō -inis *f* IV.1.9; IV.20.4; IV.24.2; V.3.4; V.43.2

magnopere IV.11.1; IV.16.5; IV.26.1

māiōrēs -um *m pl* I.14.7; IV.7.3; V.25.1.2; *m. nātū* IV.13.4

mandāre IV.21.2; sē fugae I.12.3; V.18.5

mandātum -ī *n* IV.27.3

manēre mānsisse IV.1.5

manus -ūs *f* V.8.6; V.26.2; V.27.8; V.29.1; V.39.1.3; manūs dare V.31.3

matara -ae *f* I.26.3

māteria -ae *f* IV.18.1; IV.31.2; V.12.5; V.40.2

mātrīmōnium -ī *n* I.9.3

mātūrāre I.7.1

mātūrus -a -um IV.20.1; *adv* -ē, *comp* -ius IV.6.1

māximam partem *adv* IV.1.8

medēri + *dat* V.24.6

mediocris -e V.44.6

mediterrāneus -a -um V.12.4

medius -a -um I.24.2; V.3.4; V.13.3

memoria -ae *f* I.12.5; -ā prōdere V.12.1

mēnsūra -ae *f* V.13.4

merērī dē I.11.3

meridiānus -a -um V.8.5

meritum -ī *n* V.27.11; V.52.4

metallum -ī *n* (IV.31.2)

mētrī mēsum I.23.1

migrāre (IV.1.0)

milia -ium *n pl* (passuum) IV.14.1

missū + *gen* V.27.1

mittere (nūntiōs) IV.11.6

mōbilis -e IV.5.1

mōbilitās -ātis *f* IV.33.3

moderārī IV.33.3

molere -uisse -itum I.5.3

mollis -e, litus V.9.1

morārī I.26.5; IV.19.1; IV.22.1; V.21.5; V.24.8; V.47.3; + *acc* V.44.8

mōtus -ūs *m* IV.23.5; IV.25.1.2; *m. Galliae* V.5.4; V.22.4; V.53.3

movēre, castra I.15.1; I.22.4; IV.9.1; V.49.5

multa -a -um: multō diē I.22.4; ad multam noctem I.26.3

mūnitiō -ōnis *f* (I.7.0); I.8.4; I.10.3; V.9.5; 6.7; V.11.5; V.15.3; V.40.2; V.42.4; V.44.3.4.12; V.48.5; V.51.1; V.52.2

mūrālīs -e, pilum mūrāle V.40.6

N

nanciscī nactum IV.23.1.6; IV.35.1; IV.36.3; V.9.4

nāscī nātum V.12.4: nātus + *abl* IV.12.4; V.25.1

nātiō -ōnis *f* IV.10.4; IV.16.7; IV.20.4

nātū *abl* IV.13.4

nāvālis -e Liv.104; castra V.22.1

nāvigium -ī *n* IV.26.4; V.8.4

necessāriō *adv* IV.28.3; V.23.5

necessārius -ī *m* I.11.4

neglegere IV.38.4

negōtium -ī *n*, magnō negōtiō V.11.2; nihil -ī est V.38.4

nē-quāquam IV.23.4

nihil *adv* (= nōn) V.34.4; V.36.2

nōbilitās -ātis *f* I.2.1; V.3.6

nōcēre *pass* V.34.4; nocitum irī *inf fut pass* V.36.2

noctū I.8.4; IV.32.4; V.9.2; V.37.6; V.40.2.6; V.53.2

nocturnus -a -um V.11.6; V.32.1; V.40.5.7; V.53.4

nōminātum I.29.1; V.4.2

nostrī *gen* V.29.2

novae rēs I.9.3; IV.5.1

novissimus -a -um I.15.2.3.5; I.23.3; I.25.6; V.32.2

novitās -ātis *f* IV.34.1

nūdāre V.35.2

numerus: n.ō I.5.2; V.5.3; V.23.4; ad *n. um* V.20.4; in n.ō habēre I.28.1; obsidum n.ō V.27.2

nummus -ī *m*, *sg* V.12.4

nūtus -ūs *m* IV.23.5; V.43.6

O

ob-icere -iō -iēcisse -iectum I.26.3; obiectus -a -um + *dat* V.13.6

ob-ire V.33.3

ob-servāre V.35.1

obses -idis *m* I.9.4; I.14.6.7; I.27.3; I.28.2; IV.16.5; IV.21.5; IV.22.2; IV.27.1.5; IV.31.1; IV.36.2; IV.38.4; V.1.8; V.4.1; V.5.4; V.20.3.4; V.22.4; V.23.1; V.27.2; V.47.2

ob-sidēre (IV.19.4); V.40.1

obsidiō -ōnis *f* IV.19.4; V.29.7; V.45.2; V.49.1.6

obstrictus -a -um I.9.3

ob-struere -ūxisse -ūctum V.50.5; V.51.3

ob-temperāre IV.21.5

ob-tinēre I.7.3; IV.12.4; IV.19.3; V.20.1; V.25.1

occāsio -ōnis *f* V.29.1; V.38.2

occāsus -ūs *m* IV.28.2; V.8.2

occultus -a -um V.32.1

occupāre I.10.4; I.22.3; IV.4.7

occupātiō -ōnis *f* IV.16.6; IV.22.2

occupātus -a -um (IV.16.6); IV.32.5; IV.34.3; V.15.3

oc-currere IV.6.1; IV.26.1

of-ferre, ob-tulisse ob-lātum, sē o. IV.12.6

officium -ī *n*, in officiō V.3.3; V.4.2

omnēs, ad ūnum IV.15.3; V.37.6

omnīnō I.6.1; I.7.2; I.23.1; I.27.4; IV.19.4; IV.24.4; IV.38.4; V.18.1; o. nōn/nihil/nēmō IV.1.9; IV.2.6; V.23.3; V.51.4

onerāre V.1.2

onerārius -a -um IV.22.3.4; IV.25.1; IV.29.2; IV.36.4

onus -eris *n* (IV.22.3); IV.24.2; V.1.2

opinārī (IV.16.7; V.13.5)

opiniō -ōnis *f* IV.16.7; V.13.5; V.48.1

opportūnus -a -um IV.13.4; IV.34.1; V.32.1; *adv* -ē IV.22.2

op-primere -pressisse -pressum IV.4.5; IV.15.2; IV.24.2; V.26.2; V.38.4

oppugnātiō -ōnis *f* V.26.3; V.27.3; V.37.6; V.40.6; V.43.1; V.45.1

opus -eris *n*; opere mūnitus V.9.4; V.21.4; (mūnitiō) V.40.2

opus esse, quae opus sunt V.40.6

ōrātiō -ōnis *f* Brūt.262; IV.7.2; IV.8.1; V.1.8; V.27.11; V.38.4

ōrātor -ōris *m* (Brūt.0); IV.27.3

orbis -is *m* IV.37.2; V.33.3; V.35.1

ōrdō -īnis *m* V.35.7; primī ōrdinēs V.28.3; V.30.1; V.37.1; V.44.1

orīrī ortum V.8.2

ōrnatus -ūs *m* Brūt.262

ostendere (verbis) I.8.3; I.21.2; IV.11.3; IV.23.5; V.2.3; V.3.3

ostentāre V.41.4

P

pābulārī V.17.2

pābulātor -ōris *m* V.17.2

pācāre I.6.2; pācātus -a -um IV.37.1; V.24.7

paenitēre + *acc, gen* IV.5.3

pāgus -ī *m* I.12.4; I.27.4; IV.1.4; IV.22.5

palam V.25.3

palūs -ūdis *f* IV.38.2; V.21.2; V.52.1

pār pars *adi* V.8.2; V.13.2; + *dat* IV.7.5

parāre, pretiō IV.2.2

parātus + *inf* V.1.7

pars, quā ex parte I.2.4; trēs partēs I.12.2; māximam partem *adv* IV.1.8

parvulus -a -um V.50.1; V.52.1

passim IV.14.5
 patēns -entis *adi* I.10.2
 patēre I.2.5
 pati + *acc+īnf* I.6.3; I.9.4; IV.7.4; V.19.3
 pauciās -ātis *f* IV.30.1; IV.34.5; V.45.1
 pecus -oris *n* IV.1.8; *pl* V.12.3; V.19.1
 pedester -trīs -tre IV.24.4
 pedītātus -ūs *m* IV.34.6; V.3.4; V.38.1; V.47.5
 pellis -is *f* IV.1.10; V.14.2
 pendere V.22.4; V.27.2
 per *prp+acc* V.3.4; licēre per V.30.3; V.41.6
 per-agere V.1.5; V.2.1; V.24.1
 per-cipere -iō -cēpisse -ceptum V.1.8
 per-contārī (V.13.4)
 percontātiō -ōnis *f* V.13.4
 per-currere IV.33.3
 per-dūcere I.8.1; V.23.6; V.31.3
 perendinō diē V.30.3
 per-equitāre IV.33.1
 per-exiguus -a -um V.15.4
 per-facilis -e I.2.2
 per-ferre IV.21.5; V.39.1; V.40.1; V.53.1,2,4
 perfidia -ae *f* IV.13.4; IV.14.3
 per-fringere -frēgisse -frāctum I.25.2
 perfuga -ae *m* I.28.2; V.18.4
 per-fugere I.27.3; V.45.2
 per-fugium -i *n* IV.38.2
 periculum facere IV.21.1
 peritus -a -um I.21.4
 per-legere V.48.9
 per-manēre IV.21.6; V.12.2
 per-mittere V.3.7; V.11.8
 per-mulcēre -sisse -sum IV.6.5
 per-pauci I.6.1; IV.15.3; V.5.4; V.23.4
 perpetuum, in IV.34.5; V.38.2; V.39.4
 per-rumpere (I.7.0), I.8.4; V.15.4
 per-scribere V.47.5; V.49.3
 per-sequi, bellō I.13.4; V.1.8
 per-severāre I.13.4; V.36.3
 per-solvere, poenās I.12.6
 per-spicere -iō -spexisse -spectum IV.20.2; IV.21.9; V.5.4; V.11.2; V.31.2
 persuādēre sibi V.29.5; persuāsium esse + *dat* V.31.6
 pertinācia -ae *f* V.31.1
 pertināx -ācis *adi* (V.31.1)
 per-tinēre (ad) I.1.3, I.3.1; I.6.3; IV.11.4; V.3.4; V.13.1; V.25.4; V.36.2
 perturbārī -ne... an... + *coni* IV.14.2
 perturbātiō -ōnis *f* IV.29.3
 phalanx -ngis *f* I.24.4; I.25.2
 pietās -ātis *f* V.27.7
 pilus -i *m*, primus V.35.6
 pinna -ae *f* V.40.6
 pius -a -um (V.27.7)
 plānus -a -um, lītus IV.23.6
 plēbs -bis *f* V.3.6
 plumbum -i *n*; album V.12.4
 plūrimum *sup* I.9.3; V.3.1; V.27.2
 poenās persolvere I.12.6
 pondus -eris *n* V.12.4
 pōnere, arma IV.37.1; (spem) p. in V.34.2; V.39.4; V.48.1; positus in V.29.6; V.34.1
 pōns pontis *m* I.6.3; I.7.2; I.13.1; IV.17.2; IV.18.2,4; IV.19.2,4
 populārī I.11.1
 populātiō -ōnis *f* I.15.4
 porrō V.27.4
 poscere poposcisse I.27.3
 positus -a -um in V.29.6; V.34.1
 posse, plūrimum I.9.3
 possessiō -ōnis *f* I.11.5
 pos-sidere -sēdisse *Liv*.104; IV.7.4
 post... quam IV.28.1
 postea... quam IV.37.4
 postea-quam IV.19.2; V.3.5; V.32.1
 postri-die I.23.1; IV.13.4; V.10.1
 postulāre + *acc+īnf* IV.16.4
 postulātum -i *n* IV.11.5
 potestās: potestātem facere IV.11.2; IV.15.4; V.41.2; p. esse V.51.2
 potiri + *abl* I.2.2; I.26.4
 prae-cēdere I.1.4
 praeceptus -ipitis *adi* IV.33.3; V.17.3
 praeceptum -i *n* V.35.1
 prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum I.22.3; V.48.7
 praecipitāre, sē IV.15.2
 prae-clūdere -sisse -sum V.9.4
 praecō -ōnis *m* V.51.2
 praeda -ae *f* (IV.9.3); IV.34.5; V.12.2; V.34.1
 praedārī IV.9.3; IV.16.2; V.19.2
 praedicāre IV.34.5
 praefectus -i *m* IV.11.6; IV.22.3
 prae-ficere -iō -fēcisse -fectum I.10.3; V.1.1; V.9.1; V.11.9; V.24.3; V.47.2
 prae-figere V.18.3
 prae-mittere I.15.1; I.21.4; IV.11.2; IV.21.1; IV.27.2; V.18.4
 prae-optāre I.25.4
 prae-parāre V.9.4
 praesēns -entis *n*, in praesentia *n pl* I.15.4; V.17.1
 praesentia -ae *f*, animi V.43.4
 praesertim IV.8.2; V.27.6; V.47.5; V.49.7
 praesidium -i *n* I.8.2; IV.4.3; IV.18.2; IV.22.6; V.41.5; praesidiō *dat* I.25.6; V.9.1; V.11.7
 prae-stāre -stitisse IV.25.3; IV.33.3; fidem V.45.2; + *dat* (I.1.4); I.2.2; praestat IV.14.2
 praestō esse V.26.2
 praeter-mittere IV.13.4
 praeter-quam I.5.3
 praetor -ōris *m*, prō praetōre I.21.2
 prae-ūrere V.40.6
 premere IV.1.2; IV.16.5; IV.19.1; IV.32.3; IV.33.2; V.28.5; V.32.2; V.37.5; V.43.4;
 pri-die I.23.3; IV.13.5; V.17.1; V.40.3
 primus -a -um (pars) I.24.4; I.27.4; V.45.2
 princeps -ipis *adi* I.7.3; I.12.6
 principātus -ūs *m* V.3.2
 pristinus -a -um I.13.4; IV.26.5; V.48.6; diēs IV.14.3
 prius quam IV.4.7; IV.12.2; IV.14.1; IV.21.1; V.27.9
 privātum V.3.5
 prō *prp* + *abl* I.2.5; I.22.4; I.26.3; V.12.4; V.27.7; V.41.8; p. portis IV.32.1; p. castris IV.35.1; V.15.3; V.16.1; V.37.5; V.50.3; p. tempore/rē V.8.1; p. praetōre I.21.2
 probāre Brūt.262; IV.21.7; V.27.4; V.31.2; V.44.3; V.48.1
 prō-currere V.34.2; V.44.6
 prō-dere -didisse -ditum IV.25.3; memoriā V.12.1
 prōd-ire V.26.4
 prō-dūcere V.52.2; IV.30.2
 proeliārī IV.2.3; IV.33.1; V.16.4
 profectiō -ōnis *f* I.3.2; I.6.4; V.32.1; V.33.2; V.47.4
 prō-ficere -iō -fēcisse -fectum IV.19.4
 pro-fitēri -fessum V.38.4
 prō-fluere IV.10.1
 prō-fugere V.53.2
 pro-inde V.34.1
 prōmissus -a -um V.14.3
 prō-nūntiāre IV.5.2; V.31.4; V.33.3; V.34.1,3; V.51.2
 prō-pellere I.15.3; IV.25.1; V.44.11
 propinquū -ōrum *m pl* V.4.2
 propinquitās -ātis *f* IV.3.3
 prō-pōnere IV.17.2; V.40.1; V.52.5
 propterea quod I.1.3; I.6.2; I.7.3; I.26.3; IV.3.3; V.16.2
 prō-pugnāre V.9.5
 prō-sequi IV.26.5; V.9.7; V.52.1
 prōspectus -ūs *m*; in -ū V.10.2
 prosperus -a -um; *adv* -ē *Liv*.105
 prō-spicere + *dat* I.23.1

prō-tegere -tēxisse -tēctum V.44.6
 prō-vehere IV.28.3; V.8.2
 prō-venire V.24.1
 prō-videre IV.29.4; V.8.1; V.33.1,3
 prō-vocāre (I.15.3)
 proximē I.24.3; V.24.4
 pulvis -eris *m* IV.32.1
 pūrgāre I.28.1; sē IV.13.5
Q
 qua, nē qua legiō V.27.5
 quā *adv* I.6.1; I.8.4; I.10.3; V.8.3;
 V.46.3
 quae-cumque *n pl* V.34.1; V.40.6
 quaestor -ōris *m* IV.13.4; IV.22.3;
 V.24.3; V.25.5; V.46.1
 quam + *sup* (potest): q. m̄ximus I.
 3.1; I.7.1.2; V.39.1; q. plūrimi I.9.
 3; V.1.1; V.11.4; q. lātissimē IV.3.
 1; q. frequentissimi IV.11.5; q. p̄ri-
 mum IV.21.2; q. acquissimō locō
 V.49.7; q. m̄ximē V.49.7; V.50.5
 quam-vis IV.2.5
 quantō -ior... tantō -ior V.45.1
 quantus-vis V.28.4
 quārta pars I.12.2
 querī questum IV.27.5
 quī + *coni* (: ut) I.7.3; I.15.1; I.21.1;
 I.24.1; IV.11.6; IV.16.3; IV.21.5;
 IV.22.1; V.1.7.9; V.10.2; V.20.2;
 V.49.2; (: cum) IV.21.9; V.33.1, 2
 quibus-cum I.1.3
 quic-quam IV.1.10; IV.2.4; IV.16.4;
 IV.20.3; V.41.5
 quī-cumque quae- quod-/quid- IV.
 7.3; IV.26.1; V.41.6; *n pl* V.34.1;
 V.40.6
 quīēs -ētis *f* V.40.5,7
 quīn + *coni*, nōn recūsāre quīn IV.7.
 3; nōn multum abest quīn V.2.2
 quīn etiam IV.2.2
 quis-piam quae- quod- V.35.1
 quī-vis quae- quod- IV.2.5; (V.41.6)
 quō + *comp* + *coni* I.8.2; V.3.6
 quō *adv* IV.2.1
 quo-ad IV.11.6; IV.12.5; V.17.3; V.
 24.8
 quō-minus + *coni* IV.22.4
 quotiēs V.34.2
R
 rādere -sisse -sum V.14.3
 rapiditās -ātis *f* IV.17.2
 rapīna -ae *f* I.15.4
 rārus, *pl* rārī V.9.5; V.16.4; V.17.1
 ratiō -ōnis *f* I.29.1; IV.1.6; IV.23.5;
 -em habēre + *gen* V.27.7; -em re-
 pōscere V.30.2
 re-bellāre (IV.30.0)
 rebellīō -ōnis *f* IV.30.2; IV.38.1
 recēns -entis *adi* IV.13.6; V.16.4;
 V.47.5
 receptus -ūs *m* IV.33.2
 recessus -ūs *m* V.43.5
 recipiāre V.27.6
 re-cipere, sē I.11.5; I.25.5,6; I.26.1;
 IV.2.3; IV.15.3; IV.16.2; IV.19.1,
 4; IV.35.3, IV.38.2,3; V.15.4; V.
 34.4; V.37.4; V.44.12; V.50.5; sē
 ex (fugā/timōre) *r*. IV.27.1; IV.34.1
 recūsāre IV.7.3; V.41.5
 red-igere -ēgisse -āctum Liv.105; V.
 29.4; + *adi* IV.3.4
 red-integrāre I.25.6
 reditiō -ōnis *f* I.5.3
 reditus -ūs *m* IV.30.2
 re-ferre rettulisse -lātum IV.28.2; I.
 29.1; IV.9.1; pedem I.25.5; IV.25.2
 re-ficere -iō -fēcisse -fectum IV.29.
 4; IV.31.2; V.1.1; V.11.2; V.23.1
 re-fugere (I.11.5); V.35.1
 rēgnum -i *m* I.2.1; I.9.3; IV.12.4; V.
 20.1; V.25.1; V.26.2; V.38.1
 re-gredi -ior -gressum V.44.6
 re-icere -iō -iēcisse -iectum I.24.4;
 V.5.2; V.23.4; V.30.3
 re-lēgāre V.30.3
 relinquere + *dat* V.40.7; *pass* I.9.1;
 V.9.7; V.35.4; V.52.1,6; ut V.19.3
 reliquum -i *n* I.11.5
 reliquus -a -um, tempus IV.16.6
 re-migrāre IV.4.6; IV.27.7
 remissus -a -um V.12.7
 re-mittere dē (celeritatē) V.49.6
 re-mollēscere IV.2.6
 re-nūntiāre I.10.1; I.21.2; I.22.4; IV.
 21.9
 re-pellere reppulisse -pulsum (I.7.0);
 I.8.4; V.9.4; V.15.5; V.17.3; V.42.1
 repentinus -a -um I.13.2; V.22.4; V.
 26.1; V.27.4; V.28.1; V.39.2
 reperire V.13.4
 re-petere V.49.2
 re-portāre IV.29.4; V.23.2
 re-pōscere, ratiōnem V.30.2
 reprehendere V.33.4
 re-scindere -scidisse -scissum I.7.2;
 IV.19.4
 re-sciscere -ivisse I.28.1
 re-servāre V.34.1
 re-sistere -stitisse IV.12.5; IV.14.4
 re-stituere I.28.3; V.25.2
 re-tinēre -uisse -tentum IV.13.(0),6
 rota -ae *f* I.26.3; IV.33.1
S
 sagulum -i *n* V.42.3
 sānus -a -um Brūt.262
 sarcina -ae *f* I.24.3
 satis habēre I.15.4
 satis-facere I.14.6; V.1.7; V.27.7
 saucius -a -um V.36.3
 scalae -ārum *f pl* V.43.3
 scapha -ae *f* IV.26.4
 scindere scidisse scissum V.51.3
 scriptor -ōris *m* (Eutr. 0)
 sedēs -is *f* Liv.103; IV.4.4
 sēmentis -is *f* I.3.1
 sēmita -ae *f* V.19.2
 senātor -ōris *m* (IV.12.4)
 senātus -ūs *m* IV.11.3; IV.12.4;
 IV.38.5
 sentire sēnsisse sēnsū V.32.1
 sēparāre (I.29.1)
 sēparātim I.29.1
 sēparātus -a -um IV.1.7
 sepelire -ivisse -ultum (I.26.5)
 sepultūra -ae *f* I.26.5
 serō *adv* V.29.1
 servāre V.19.1; ordinēs IV.26.1
 servire, *dat* rūmōribus IV.5.3
 ses-centēsimus -a -um Eutr.17.1
 siccitās -ātis *f* IV.38.2; V.24.1
 sic-uti V.43.3
 signa inferre I.25.7
 significatiō -ōnis *f* V.53.1
 silvestris -e V.19.1
 simul = simul atque IV.26.5
 simulāre IV.4.4
 simulātiō -ōnis *f* IV.13.4; V.50.3,5
 simultās -ātis *f* V.44.2
 singillātīm V.52.4
 singularis -e IV.26.2; V.2.2; V.25.2
 socer -erī *m* I.12.7
 socius -i *m* I.5.4; I.11.6; I.14.6; I.15.
 1; V.39.3
 sōlītūdō -inis *f* IV.18.4
 sollicitāre V.2.4
 solvere (nāvēs) IV.23.1; IV.28.1;
 V.23.6
 spatium -i *n* (loci) IV.10.3; IV.35.3;
 V.13.2; V.15.4; V.44.6; (temporis)
 I.7.5; IV.11.3; IV.13.3; IV.14.2;
 V.15.3
 speciēs -ēi *f* IV.25.1; in -em V.51.3
 spectāre ad V.13.1,6
 speculātor -ōris *m* (IV.26.4); V.49.8
 speculātōrius -a -um, nāvīs IV.26.4
 sponte, suā I.9.2; V.28.1
 stabilis -e (IV.23.5; IV.33.3)
 stabilitās -ātis *f* IV.33.3
 stāre stētisse V.35.3
 statiō -ōnis *f* IV.32.1,2; V.15.3;
 V.16.4
 statuere -uisse -ūtum + *acc* + *inf*
 I.11.6; IV.16.1; IV.17.1; V.11.5
 stipendium -i *n* V.27.2
 strāmentum -i *n* V.43.1
 sub-dūcere I.22.3; I.24.1; nāvēs
 IV.29.2; V.11.5,7; V.24.1

sub-ductiō -ōnis *f* V.1.2
 sub-esse I.25.5; V.23.5; V.29.3
 sub-fodere -iō -fōdisse -fossūm IV.12.2
 sub-icere -iō -iēcisse -iectūm I.26.3; +*dat* IV.36.2
 sub-iectus -a -um V.13.3
 sub-ire, periculum I.5.3
 sublātus -a -um *part* < tollere
 sub-ministrāre IV.20.1
 sub-mittere IV.26.4; V.15.5
 sub-movēre I.25.7; IV.25.1
 sub-sequi IV.13.6; IV.24.1; IV.25.6; IV.26.1; IV.32.2; V.18.4; V.38.1; V.44.5
 subsidium -i *n* IV.26.4; IV.31.2; V.17.3; V.28.6; V.44.12; -ō mittere V.15.4; -ō venire V.27.5
 sub-sistere I.15.3; V.10.2
 sub-venire +*dat* V.35.7; V.44.9
 suc-cedere I.24.4; I.25.6; IV.3.3; IV.32.2; +*dat* V.16.4
 suc-cedere -disse -cēnsūm V.43.7
 successus -ūs *m* Eutr.17.3
 suc-cidere -disse -sum IV.19.1; IV.38.3; V.9.4
 suc-currere +*dat* V.44.9
 sudis -is *f* V.18.3; V.40.6
 suī *gen* IV.13.5; IV.28.2; IV.34.5; V.17.4; V.38.2
 summa -ae *f* I.29.2,3; V.11.8
 summus -a -um (*pars*) I.22.1; I.24.3
 superāre IV.7.5; IV.21.7; IV.27.1; IV.30.2; V.27.4; V.31.3
 super-esse I.23.1; I.26.5; V.22.4
 superior -ius (*dē locō*) I.10.4; I.23.3; I.24.3; I.25.2 ... ; (*dē tempore*) IV.21.4; IV.22.1; IV.35.1; IV.38.2; V.8.3; V.10.2; V.11.9; V.23.3; V.24.1; V.29.3; V.35.6; V.42.2; *s. esse* V.15.1; V.26.3
 sup-petere I.3.1
 supplex -icis *adi*; *adv* -iciter I.27.2
 supplicatiō -ōnis *f* IV.38.5
 suprā *adv* IV.4.1; IV.16.2; IV.27.2; IV.28.1; V.2.2; V.19.1; V.22.1
 sus-cipere -iō -cēpisse -ceptum I.9.4
 suspicāri IV.6.2; IV.31.1; IV.32.2,4
 suspiciō -ōnis *f* IV.32.1; V.45.4
 sustentāre V.39.4

T

tālea -ae *f* V.12.4
 tam-etsi V.34.2
 tangere tetigisse tāctum V.3.1
 tantulus -a -um IV.22.2; V.49.6
 tegere tēxisse tēctum V.18.3; V.43.1
 tēlum -i *n* (I.7.0); I.8.4; I.26.3; IV.23.3; IV.26.3; IV.32.3; IV.33.1; V.35.2,4; V.43.4; V.44.6; V.51.1

temere IV.20.3; V.28.3
 temeritās -ātis *f* V.52.6
 tēmō -ōnis *m* IV.33.3
 temperāre I.7.4
 temperātus -a -um V.12.7
 tempestās -ātis *f*, idōnea IV.23.1; IV.36.3
 tenuis -e, valētūdō V.40.7
 tergum -i *n*, -a vertere IV.35.2
 testimōnium -i *n* V.28.5; V.52.4
 testūdō -inis *f* V.9.6; V.42.5; V.43.3; V.52.2
 timēre +*dat* IV.16.1
 tolerāre I.28.3; V.47.2
 tollere sus-tulisse sub-lātum IV.23.6; IV.28.1; (I.2.0); I.5.3; I.25.1; ululātum V.37.3; sublātus +*abl* I.15.3; V.38.1
 tormentum -i *n* IV.25.1,2
 torrēre -uisse tostum V.43.4
 trā-dūcere I.11.1; I.12.2; I.13.1; V.51.1
 trāgula -ae *f* I.26.3; V.35.6; V.48.5,7
 trā-icere -iō -iēcisse -iectum Liv.105; V.35.6; V.44.6
 trā-iectus -ūs *m* IV.21.3; V.2.3
 tranquillitās -ātis *f* V.23.6
 trāns (= ultrā) *prp* + *acc* I.1.3; I.5.4; I.10.5; I.11.5; I.28.4; IV.4.3 ...
 trān-scendere -disse -ēnsūm Liv.104,105
 trāns-figere I.25.3; V.44.7
 trāns-ire V.51.2
 trāns-missus -ūs *m* V.2.3; V.13.2
 trāns-mittere (V.2.3)
 trāns-portāre IV.16.6,8; IV.17.2; IV.22.3; IV.29.2; IV.30.1; IV.35.1; V.1.2
 trepidāre V.33.1
 trepidus -a -um (V.33.1)
 tribūnus -i *m*, militum IV.23.5; V.15.5; V.28.3; V.37.1; V.52.4
 trīduum -i *n* I.26.5,6; IV.4.4; IV.11.3,4
 tri-ennium -i *n* IV.4.1
 tri-pertitō *adv* V.10.1
 trīni -ae -a V.53.3
 triplex -icis *adi* I.24.2; IV.14.1
 triquetrus -a -um V.13.1
 turma -ae *f* IV.33.1
 turris -is *f* (*acc* -im, *abl* -i) V.40.2,6; V.42.5; V.43.3,6,7; V.48.8; V.52.2

U

ubi +*perfl* I.5.1; I.7.3; I.8.3; I.12.2; I.28.1; IV.19.4; IV.25.1; V.9.1; ubi primum IV.12.1
 ulciscī ultum I.12.7; IV.19.4; V.38.2
 ulterior -ius, Gallia, prōvincia I.7.1; I.10.5
 ultimus -a -um IV.16.7
 ultrō IV.13.1; IV.27.5; V.28.5; V.

40.7
 ululātus -ūs *m* V.37.3
 unā *adv*: cum ... unā IV.21.6; V.36.3
 undique I.2.3; I.22.3; IV.20.4; IV.21.4; IV.27.7; V.11.8; V.17.5
 unī -ae -a IV.7.5; IV.16.5
 ūnus, ad ūnum omnēs IV.15.3; V.37.6
 ūsus -ūs *m* IV.25.1; IV.33.3; V.42.3; belli IV.1.6; IV.20.4; ū. est IV.2.3; -uī esse IV.20.2; IV.25.1; IV.29.4; IV.31.2; V.1.4
 uti I.5.4; I.9.4; I.14.6,7; I.15.5; I.28.1; IV.5.2; IV.16.7; IV.23.3; IV.33.3; V.4.2; V.17.2; V.23.3; V.48.3; V.51.4
 ūtilis -e IV.7.4
 ūtilitās -ātis *f* IV.19.4
 utrūque *m pl* V.50.1
 V
 vacāre I.28.4; IV.3.1,2; IV.8.2
 vadum -i *n* I.6.2; I.8.4; IV.26.2
 vagārī I.2.4; IV.4.1; IV.6.4; V.19.2
 vagina -ae *f* V.44.8
 vagus -a -um Liv.103
 valēre, plūrimum v. V.3.1
 vallēs -is *f* V.49.8
 vāstāre I.11.(1)3; IV.15.5; IV.38.3; V.1.5; V.19.2,3; V.22.3
 vectigāl -ālis *n* V.22.4
 vectigālis -e IV.3.4
 vectōrius -a -um V.8.4
 vehementer Brūt.262
 vēnārī (IV.1.8)
 vēnātiō -ōnis *f* IV.1.8
 venire, ventum est IV.28.1; V.26.1
 ventitāre IV.3.3; IV.32.1; V.27.1
 vergere IV.20.1; V.13.2
 verērī +*dat* V.9.1
 versāre V.44.13
 vērus -a -um, vērum est IV.8.2
 verūtum -i *n* V.44.7,10
 vestigiūm -i *n*, eōdem -ō IV.2.3; in -ō IV.5.3
 vestitus -ūs *m* IV.1.10
 veterānus -a -um I.24.2
 vetāre -uisse -itum V.9.7
 viātor -ōris *m* IV.5.2
 viciēs V.13.7
 vīcus -i *m* I.5.2,4; I.11.5; I.28.3; IV.4.2,6; IV.19.1
 vidērī V.36.3; visum est IV.8.1; V.2.3
 vigiliāe -ārum *f pl* V.31.4; V.32.1
 vinculum -i *n* IV.27.3
 -vis: quī-vis IV.2.5; quam-vis IV.2.5; quantus-vis V.28.4
 vitrum -i *n* V.14.3
 voluptās -ātis *f* V.12.6
 vulgō *adv* V.33.6

NOTAE

=	idem atque	<i>dēp</i>	dēpōnēns (verbum)
↔	contrārium	Eutr.	Eutropius (pāg. 5)
:	id est	<i>f</i>	fēmīnīnum
<	factum/ortum ex	<i>fut</i>	fūtūrum
/	sive	<i>gen</i>	genetivus
+	atque, cum	<i>ger</i>	gerundium/gerundivum
×	-iēs	<i>ind</i>	indicativus
"..."	ōrātīō rēcta	<i>indēcl</i>	indēclīnābile
'...'	ōrātīō obliqua	<i>īnf</i>	īnfīnītīvus
A.	Aulus (praenōmen)	kal.	kalendās
a.C.	ante Christum (nātum)	L.	Lūcius (praenōmen)
a.d.	ante diem	Liv.	Līvius (pāg. 5-6)
a.u.c.	ab urbe conditā	<i>m</i>	masculīnum
<i>abl</i>	ablātīvus	M.	Mārcus (praenōmen)
<i>acc</i>	accūsātīvus	<i>n</i>	neutrum
<i>adi</i>	adjectīvum	<i>nōm</i>	nōmīnātīvus
<i>adv</i>	adverbium	Oct.	Octōbrēs
Ap.	Appius (praenōmen)	p. C.	post Christum (nātum)
April.	Aprīlēs	pāg.	pāgina
Brūt.	Brūtus (pāg. 6)	<i>part</i>	participium
C.	Gāius (praenōmen)	<i>pass</i>	passivum
cap.	capitulum	<i>perf</i>	perfectum
cēt.	cēteri -ae -a	<i>pers</i>	persōna
Cn.	Gnaeus (praenōmen)	<i>pl</i>	plūrālīs
<i>comp</i>	comparātīvus	<i>prp</i>	praepositīō
<i>coni</i>	coniūctīvus	Q.	Quīntus (praenōmen)
cōs.	cōnsul	<i>sg</i>	singulārīs
<i>dat</i>	datīvus	<i>sup</i>	superlātīvus
Dec.	Decembrēs	T.	Titus (praenōmen)

Lingua Latina is a Latin course written entirely in Latin. It consists of two parts, *Familia Romana* the fundamental course, and *Roma Aeterna*, an advanced course drawing on Latin authors, with a volume of Indices. It is considered a complete immersion course providing a way for students to learn Latin through Latin.

This edition is one of Focus' North America versions, identical to the original Ørberg edition in content, but printed and distributed in all English speaking countries as well as South America.

After completing *Familia Romana*, the student is ready to read Latin authors, either through the *Roma Aeterna* volume or through any of the Latin Readers in the Ørberg method, *Caesaris Commentarii De Bello Gallico* (Caesar Books I [partial], IV, and V). These abridged annotated editions continue the Ørberg series by providing text and marginal notes all in Latin, along with an index of names, and a vocabulary.

Please visit our Lingua Latina page on our web-site for detailed series information, along with a Frequently Asked Questions page, teaching suggestions and helpful links and other books in the series. Vocabulary for this text and other Ørberg books can be downloaded for free at www.pullins.com/txt/LinguaLatina.htm

For the complete list of titles available from Focus Publishing, additional student materials, and online ordering, visit www.pullins.com.

Printed in Canada.

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950
www.pullins.com

ISBN 978-1-58510-232-7

Foreign Language Study | Latin